

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra politologie a evropských studií

Analýza volebního výsledku Sudetoněmecké strany v parlamentních volbách roku 1935

(magisterská diplomová práce)

Vladimír Velešík

Vedoucí práce : Doc. PhDr. Jiří Lach, PhD., M. A.

OLOMOUC 2013

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracoval sám a uvedl všechny použité zdroje pramenů a literatury.

V Baníně, dne 22. dubna 2013

Podpis

Na tomto místě bych rád poděkoval panu docentovi Jiřímu Lachovi, Ph. D., M. A., děkanovi filozofické fakulty UP Olomouc za vedení diplomové práce. Stejně tak děkuji i všem, kteří mi při zpracovávání jakkoliv pomohli.

OBSAH

Úvod.....	5
1. Analýza výsledků voleb roku 1935.....	13
1.1. Předvolební situace	13
1.1.1. Teritoriální vymezení sudetských oblastí.....	13
1.1.2. Předchůdci SdP a jejich pozice v rámci německého voličstva.....	21
1.1.3. Politické strany, které se voleb 1935 účastnily	27
1.2. Výsledky voleb roku 1935 a jejich zhodnocení	43
1.2.1. Předvolební působení SdP v letech 1933 – 1935	43
1.2.2. Shrnutí volebních výsledků	49
1.2.3. Analýza relevantních stran	52
1.2.3.1. <i>Sudetendeutsche Partei</i>	53
1.2.3.2. Přímí soupeři SdP	62
1.2.3.3. Strany ideově nebo cílově obdobné	91
1.3. Dopady voleb na Československo.....	101
2. Volby 1935 na případu hřebečského jazykového ostrova.....	104
2.1. Geografické vymezení Hřebečska.....	104
2.1.1. Volební členění oblastí.....	113
2.2. Výsledky předchozích parlamentních voleb na Hřebečsku	116
2.3. Působení SdP v oblasti v letech 1933 – 35.....	119
2.4. Výsledky voleb roku 1935	120
Závěr.....	124
PRAMENY A LITERATURA	126
Prameny.....	126
Literatura	126
Přílohy	128
Abstrakt	133

Úvod

Tématem následující diplomové práce, je analýza výsledků Sudetoněmecké strany (*Sudetendeutsche Partei*, v dalším textu převážně SdP) ve čtvrtých parlamentních volbách, konaných v Československu před druhou světovou válkou dne 19. květně 1935.

Samotné téma „henleinovců“ má i dnes, 75 let od působení této politické strany na politické scéně Československa, svou přitažlivost. Ta však není spojena v první řadě s volbami roku 1935, nýbrž s událostmi, které po těchto volbách následovaly – působení Henleinovy strany jakožto hitlerovské páté kolony v ČSR, s tím spojené karlovarské požadavky z 23. dubna 1938, provokace, které byly henleinovci v pohraničí provokovány, květnová mobilizace a mezinárodní krize, dotýkající se Československa, konečně pak zářijové povstání v Sudetech a následná krize v Sudetech, vrcholící tragicky 30. září 1938 mnichovskou dohodou a odstoupením sudetských území Německu. Krátce shrnuto, jde o události, které lze klást do období od listopadu 1937¹ právě až do mnichovské dohody.. Parlamentní volby v roce 1935, které z SdP udělaly nejsilnější stranu sudetoněmecké politické scény, jsou v této souvislosti vnímány víceméně okrajově. Asi nejvýstižněji je označil ve své rozsáhlé třídílné práci Zdeněk Kárník – jako volby, které mění první republiku, resp. tvoří republiku novou (Kárník 2002) Byly to mimo jiné právě čtvrté parlamentní volby (a po nich následující prosincová změna na postu československého prezidenta), které způsobily, že Kárníkova práce má v roce 1935 předěl mezi svým druhým a třetím dílem. Vítězství SdP má být přitom pouze jedním z faktorů, i když vzhledem k síle a významu Sudetoněmecké strany asi nejsilnějším, které takovou změnu mohly zapříčinit. Právě Kárníkovo tvrzení, že došlo k zásadní změně v systému první republiky, má být objektem základní výzkumné otázky, které si tato práce pokládá – došlo skutečně k tak významné změně, aby celý systém první republiky mohl být označen za změněný? A pokud ano, tak proč? Za hypotézu pak bude pokládáno tvrzení, že k takové změně doopravdy došlo a poslední tři léta první republiky byla nevyhnutelně určena právě výsledkem parlamentních voleb z 19. května 1935.

Celá diplomová práce bude členěna na dvě základní části, když první se bude zabývat v obecnější rovině analýzou výsledků voleb v roce 1935 a mírou úspěchu Sudetoněmecké

¹ Minimálně od této chvíle SdP pátou kolonou nacistického Německa byla, když 5. listopadu 1937 bylo vlastně rozhodnuto, že k agresivním krokům Třetí říše má dojít neprodleně a že první mají být na řadě Rakousko a Československo. Na 19. listopad 1937 je pak datován Henleinův dopis Vůdci, v němž přiznává, že konečným cílem jeho strany, která navenek stále musí vystupovat loajálně, není nic menšího než vtělení sudetoněmeckých oblastí a pak celého českomoravského prostoru do Říše.

strany v nich. Ve druhé části má pak být obdobným způsobem řešen, a to na mnohem podrobnější úrovni, případ Hřebečska jakožto uzavřené oblasti Sudet a jazykového ostrova s jistými specifiky oproti zbytku sudetoněmeckých oblastí.

Všeobecná část se skládá z několika kapitol, které nejprve mají hodnotit výchozí situaci v ČSR, zvláště v Sudetech, před volbami 1935. V této části, která musela být pojata co nejstručněji, bude krátce vymezena samotná oblast zkoumání, tedy pohraniční oblasti ČSR. Ve volbách v první republice byly totiž české země rozděleny do patnácti žup (celá země pak do dvaadvaceti), z nichž ne všechny mají stejnou relevanci k tématu práce. Je to logické – existovaly totiž jak župy, kde německé obyvatelstvo mělo ve všech soudních okresech převahu (Karlovarská a Českolipská župa), tak na druhé straně župy, kde byl jeho podíl naprosto mizivý, až zanedbatelný (především Uherskohradištská, s jistou výhradou Pražská župa). Vymezení sudetoněmeckých území bude provedeno výčtem v rámci jednotlivých žup.

Další nezbytnou částí této úvodní kapitoly musí být popis předchůdců Sudetoněmecké strany (v této souvislosti se v první řadě rozumí negativistické strany DNP a DNSAP, které byly v roce 1933 postiženy podle zákona na ochranu republiky a činnost první z nich zastavena, u druhé pak zakázána), krátké připomenutí jejich výsledků ve volbách před rokem 1935, zejména v těch předcházejících, konaných v říjnu 1929. V této části bude připomenuto, které oblasti Sudet byly pro německé negativisty hlavní oporou při volbách, jakož i jejich působení v letech hospodářské krize, započaté krachem na burze v New Yorku v říjnu 1929. Jednou z hypotéz práce je tvrzení, že SdP měla roku 1935 mnohem lepší předpoklady pro svůj volební úspěch tam, kde i ve dvacátých letech měly negativistické strany silné postavení.

Podobně jako negativistické strany musí být samozřejmě probrány i ostatní sudetoněmecké strany, především pak ty, které jsou označovány za strany aktivistické – německá sociální demokracie v ČSR (DSAP), německá agrární strana (*Svaz zemědělců*, BdL) a německá křesťanskosociální strana (DCV). V případě těchto stran bude postupováno stejně jako u negativistů, bude v krátkosti připomenuta jejich činnost v československé politice, především ale na základě výsledků předchozích voleb budou určeny klíčové oblasti Sudet, kde ta která strana dosahovala rozhodujícího vlivu.

Tím se už dostáváme k poslední kapitole úvodu, v níž bude shrnuta situace těsně před volbami 1935 – připomenut seznam stran, které se voleb zúčastnily, i s mírou relevance těchto stran. Přestože totiž SdP a tři aktivistické strany pokryjí většinu voličského spektra Sudet, přece jen jej nepokryjí celé – nesmíme zapomenout především na jedinou internacionální stranu první republiky, totiž na komunisty, ani na na vliv české menšiny v Sudetech, která se v této oblasti starala alespoň o symbolické zisky českých stran. Otázkou rovněž je, jak moc

byl úspěch SdP v československých podmínkách ojedinělý a jak moc souvisel s výsledky jiných extrémistických nebo aspoň krajně pravicových stran a stran menšinových – slovenské Hlinkovy strany, polských a rusínských menšinových stran, které spolu tvořily pro volby v roce 1935 tzv. *Autonomistický blok*, maďarských stran, které se dokonce přímo spojily s některými méně významnými elementy sudetoněmecké politické scény a do voleb šly spolu pod jménem *Sudetendeutsche Wahlblock*, jakož i českých nacionalistů z *Národního sjednocení* a českých fašistů.

Druhá část, věnovaná analýze volebních výsledků na Hřebečsku, tvoří vlastně samostatnou část práce, i když je členěná obdobně. Nejprve je přiblíženo geografické vymezení a národnostní poměry Hřebečska, následuje pasáž, týkající se volebního rozdělení tohoto kraje mezi jednotlivé župy² tehdejšího Československa. Ve druhé se už i kapitola o Hřebečsku zabývá volebními výsledky z let 1929, v tomto případě i obecními volbami roku 1931, v následující pasáži pak činností místních organizací DNSAP a SdP, jejich reflexí v místním tisku, nakonec pak pochopitelně i výsledky voleb na Hřebečsku v roce 1935.

Téma *Sudetoněmecké strany* je literárně velice vděčné, a to jak v literatuře populární, tak i odborné. Většinou se však jedná až o události roku 1938, ve kterých sehrála SdP úlohu hitlerovské páté kolony a sloužila k rozbití první republiky. Volby roku 1935 nejsou sice úplně opomíjeným tématem, ale v pozadí za těmito událostmi přeci jen stojí – a je to i logické, rok 1938 byl skutečně nejen pro Československo osudový.

Nejkvalitnější a nejpodrobnější analýzu parlamentních voleb v roce 1935 přinesl ve svém díle *České země v éře první republiky* Zdeněk Kárník, na nějž se moje práce často odvolává. Zmiňovaná publikace je třídílná, citovány budou všechny tři části, nejvíce však druhý díl, nazvaný *Československo a České země v krizi a v ohrožení*, pojednávající o letech 1929 – 1935. Právě parlamentní volby roku 1935 a na ně navazující volby prezidentské v prosinci 1935 byly pro Kárníka tak důležitým tématem, že rok 1935 posloužil jako původně nezamýšlené dělítko mezi druhým a třetím dílem jeho práce. Pokud jde o samotné volby, Kárníkův přístup se mi stal vlastně inspirací. Je jim zde věnována celá rozsáhlá kapitola, v jejímž rámci je kromě dalších extrémistických stran (KSČ a české pravice) hodnocena i *Sudetendeutsche Partei*. V takto rozsáhlé podobě se mi již analyzované výsledky voleb objevit jinde nepodařilo. *Velké dějiny Zemí koruny české*, jejichž dva díly jsem rovněž využil, stejně jako Klimkova práce *Boj o Hrad*, se sice k volbám vyjadřují, jde ale o velmi stručný

² Termín župa a volební kraj jsou v práci užívány jako synonyma. Župní zřízení bylo v Československu zavedeno zákonem z roku 1920, nikdy však nebylo skutečně aktivováno. Župy dle vymezení z roku 1920 se však staly základem pro volební kraje v parlamentních volbách.

komentář, který opakuje většinu obecně známých faktů. Výsledky voleb, alespoň na úrovni soudních okresů jsou v současné době již zveřejněny na stránkách *Českého statistického úřadu*, který je vydal i knižně spolu s výsledky ostatních parlamentních voleb od vzniku Československa. V této práci všechny výsledky na okresní úrovni, které budou zmiňovány, pochází právě z údajů ČSÚ, jak jsou uvedeny v této publikaci. Výsledky, které uvádí ČSÚ, se nepatrně liší od těch, jež ve své knize zmiňuje Kárník. Rozdíl je však v podstatě zanedbatelný, např. u německé agrární strany BdL se oba údaje liší asi o 200 hlasů, málokde pak přesahuje rozdíl tisícovku hlasů. V poměrech Českých zemí, kde oprávněných voličů bylo roku 1935 přes sedm milionů, je takový rozdíl možno nepovažovat za důležitý, upozornit na něj v úvodu však musím. Pokud není uvedeno jinak, držel jsem se při uvádění jakýchkoli číselných údajů dat ČSÚ. Nevýhodou ČSÚ je, že se jeho publikace omezuje na území Českých zemí, Slovensko připomíná pouze krátce v tabulkách souhrnných výsledků, Podkarpatské Rusi se nevěnuje vůbec. Nejde o zásadní nedostatek, minimálně ne v práci, která se omezuje na České země (s výjimkou případů rusínských a slovenských autonomistů a KSČ), i on však musí být připomenut.

Úroveň volebních výsledků v soudních okresech je celkově vzato dostatečná pro pasáže věnující se celostátní situaci, ne však pro kapitulu o Hřebečsku, kde je nutno počítat i s výsledky jednotlivých obcí. Zde je nejvhodnějším zdrojem *Historický místopis Moravy a Slezska* Bartoše a Schulze. Z něj jsem využil jeho čtvrtý a pátý díl, který mimo jiné přináší i výsledky voleb v letech 1929 a 1935 pro jednotlivé obce. Toto dílo má dvě zásadní nevýhody: Jednak nejsou volební výsledky kompletní, i když celkový počet hlasů uveden je a hlasy pro všechny významnější strany (tj. všechny, které získaly v dané obci více než jeden hlas a KSČ, která je uvedena vždy, pokud měla nějaký hlas), především v menších obcích však malé strany chybí. Druhá nevýhoda *Historického místopisu* je ta, že se omezuje pouze na území Moravskoslezské země, v hranicích, které platily koncem roku 1948. České obce Hřebečska zde tedy zpracovány nejsou a musel jsem pro hledání jejich výsledků použít regionální tisk. Tak se bohužel stalo, že u zhruba deseti obcí, především v soudních okresech Lanškroun a Ústí nad Orlicí detailní výsledky uvedeny nebudou.

Přidruženou problematikou voleb v mnohonárodním státě jsou národnostní poměry jak celostátní, tak i vybraných oblastí, v mém případě tedy jazykového ostrova Hřebečsko. Tato problematika byla v minulosti rovněž široce zpracovávána, jednalo se o jedno z nejcitlivějších témat v česko-německém soužití. Z českých autorů se mu věnoval před první světovou válkou Alois Chytil, který je autorem komentující kapitoly k *Národnostní mapě Moravy*, publikované v roce 1906 v Litovli. Mimo jiné zde přibližuje v detailním pohledu situaci na Hřebečsku,

zvláště na Zábřežsku. O třicet let později, na konci první republiky v roce 1938, vyšla kniha Vladimíra Slaminky *Národnostní vývoj Československé republiky*. V ní je řešena problematika národnostní skladby jednotlivých soudních okresů, jakož i předpověď jejich budoucího demografického vývoje. Právě Slaminkova kniha byla podkladem pro rozdělení území Českých zemí na okresy pro analýzu relevantní a ostatní. Sice jsem provedl dílčí úpravy, ale v podstatě se mé vymezení relevantního území kryje s tím, které navrhl Slaminka. Jako relevantní jsem označil všechny soudní okresy Českých zemí, kde žilo alespoň 1% Němců, ještě i s přihlédnutím k absolutním počtům obyvatel. Podobný úkol jako Slaminkova kniha, sehrály i dvě publikace prvorepublikového ministerstva sociální péče, věnované soupisu zařízení pro péči o chudé a péči o mládež. To je sice problematika ještě mnohem vzdálenější volbám než demografie, v obou soupisech jsou ovšem připomínány národnostní poměry na úrovni soudních okresů, proto byly i ony zahrnuty.

Regionu Hřebečska, jak bylo vymezeno podle většinově německých obcí, se věnuje i *Vlastivěda moravská*, konkrétně její poslední díl, věnovaný Moravskotřebovsku a Svitavsku. Stejná kniha obsahuje i poměrně dobře zdokumentovanou činnost nacistické strany DNSAP a henleinovské SdP v oblasti, v čemž je její hlavní přínos. Volební výsledky SdP na Zábřežsku (a Šumpersku a Frývaldovsku) obsahuje magisterská diplomová práce Tomáše Skoumala z Masarykovy univerzity v Brně. Skoumal v ní hodnotil i předvolební propagandu severomoravského regionálního tisku, českého i německého, před volbami v letech 1929 a 1935. I touto prací jsem se inspiroval a v pasáži, věnované předvolební propagandě na Hřebečsku, z ní cituji. Konečně poslední významnější zdroj představují materiály, pocházející ze *Státního okresního archivu Svitavy (se sídlem v Litomyšli)*. Jde především o předvolební propagandu a komentáře k volebním výsledkům. Využil jsem tří regionálních novin – české *Jitřenky* z Poličky a dvojice německých listů ze Svitav, u kterých v obou případech bylo využito celkem pět ročníků – 1929, 1931, 1933, 1934 a 1935. První dva ročníky jsem využil pro vykreslení předvolební situace před parlamentními volbami v roce 1929 a obecními volbami 1931 – obojí slouží ke srovnání s parlamentními volbami coby poslední předchozí volby stejné úrovně (1929), resp. poslední volby vůbec (1931). V letech 1933 – 1935 je rekonstruována činnost SHF a pak SdP v kraji, popřípadě informace o činnosti SdP na celostátní úrovni, tak jak je přinášel regionální tisk. Jak jsem již uvedl, jde o dvojce svitavské noviny. Katolický list *Grenzpost* byl zařazen jako příklad působení opozičních novin. Šlo o tiskový orgán křesťansko-sociální strany DCV, která do roku 1935 byla ve Svitavách nejsilnější stranou, což pochopitelně určuje vyznění jeho zpravodajství i pozice vůči henleinovcům. Důležitějším zdrojem byly noviny *Zwittauer Nachrichten*, plnicí

podobnou úlohu na Svitavsku, jako Skoumalem zkoumané *Nordmährische Grenzboten* na Šumepersku a Zábřežsku. Původně apolitický list s mírnými sympatiemi k živnostenské DGP (rovněž byla ve Svitavách silná) se totiž změnil postupem času nejprve na list, požadující obecně sudetoněmeckou jednotu, před volbami 1935 pak přímo na orgán henleinovské propagandy. Tento vývoj bude dokumentován. Význam ostatních zdrojů je pro práci okrajový.

Na závěr ještě krátké vyjádření k používanému názvosloví, především místopisnému. Během 20. století došlo k velkému počtu případů přejmenování obcí. Někdy šlo pouze o připojení místního přídomku, upřesňujícího název obce (v oblasti Svitavska např. změna názvu města Březové na Březovou nad Svitavou, celostátně Žďár, změněný přídomkem ve Žďár nad Sázavou). Většinou však bylo účelem nového jména obce dodat jí i navenek český ráz. Tak byla měněna německy znějící jména, popřípadě přídomek Německý, který neslo několik desítek obcí v Českých zemích. Podobné přejmenování postihlo i několik tehdejších okresních měst. V této práci budou používána dobová místní jména, jelikož je jednak pochopitelně uvádí dobové prameny v jejich dobové podobě, druhý důvod k této volbě je osobní (pokud je možno dovolit si v diplomové práci osobní názor), přestože by pravděpodobně vzbudil kontroverze. Umělé měnění německých místních jmen chápu jako nepřirozené a dobře poplatné, jakkoli nejspíš vzhledem k činnosti příslušníků německé menšiny odůvodněné. Níže uvádím seznam alespoň okresních měst (pro soudní okresy), která se v roce 1935 jmenovala jinak, než se jmenují dnes. Není respektováno další dobové pravopisné pravidlo, totiž že rozhodující je v abecedě podstatné jméno, dnes je jím jméno přídatné (např. Železný Brod, tehdy Brod Železný). Řazení je provedeno dle tehdejších žup (volebních krajů), v rámci žup pak abecedně dle tehdejších názvů:

<u>Dnešní název</u>	<u>Původní název</u>
Havlíčkův Brod	Německý Brod
Kostelec nad Černými Lesy	Černý Kostelec (do r. 1920)
Benátky nad Jizerou	Nové Benátky
Nový Bor	Bor u České Lípy
Lipová	Haňšpach
Jablonné v Podještědí	Německé Jablonné
Sokolov	Falknov nad Ohří
Skalná	Vildštejn
Horšovský Týn	Horšův Týn
Poběžovice	Ronšperk (do r. 1925)

Žďár nad Sázavou	Město Žďár
Zlaté Hory	Cukmantl
Jeseník	Fryvaldov
Staré Město pod Sněžníkem	Staré Město
Štíty	Šilperk
Loučná nad Desnou	Vizmberk (též Visenberk)
Frydek-Místek	oddělená existence obou měst
Karviná	Fryštát
Ostrava	odděleně Moravská a Slezská O.
Vrbno pod Pradědem	Vrbno

Seznam zkratk politikých stran:

AB	<i>Autonomistický blok</i>
ADVP	<i>Alldeutsche Volkspartei</i>
AZS	<i>Autonomnyj zemledelskij sojuz</i>
BdL	<i>Bund der Landwirte</i>
ČSDSD	<i>Československá sociálně demokratická strana dělnická</i>
ČSL	<i>Československá strana lidová</i>
ČSND	<i>Československá národní demokracie</i>
ČSNS	<i>Československá strana národně socialistická</i>
ČŽOSS	<i>Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská</i>
DAWG	<i>Deutsche Arbeits- und Wirtschaftsgemeinschaft</i>
DCV	<i>Deutsche Christlichsoziale Volkspartei</i>
DDFP	<i>Deutsche Demokratische Freiheitspartei</i>
DGP	<i>Deutsche Gewerbetepartei, později SSbHG</i>
DNP	<i>Deutschnationale Partei</i>
DNSAP	<i>Deutsche Nationalsozialistische Arbeiterpartei</i>
DSAP	<i>Deutsche Sozialdemokratische Arbeiterpartei in der ČSR</i>
HSLS	<i>Hlinkova slovenská ľudová strana</i>
KSČ	<i>Komunistická strana Československa (sekce 3. Internacionály)</i>
MNP	<i>Magyar Nemzeti Párt, později v koalici OKSP-MNP</i>
NOF	<i>Národní obec fašistická</i>
NSj	<i>Národní sjednocení</i>
NSjÚZ	<i>Národní sjednocení – úřednicko-zřízenecká strana</i>
OKSP	<i>Országos Keresztény-Szocialista Párt, později v koalici OKSP-MNP</i>
RSZML	<i>Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu</i>
SdL	<i>Sudetendeutscher Landbund</i>
SdP, KdP	<i>Sudetendeutsche Partei, Karpathendeutsche Partei</i>
SdW	<i>Sudetendeutscher Wahlblock</i>
SHF	<i>Sudetendeutsche Heimatfront</i>
WPSAS	<i>Wirtschaftspartei den Schuldner aller Stände</i>

1. Analýza výsledků voleb roku 1935

1.1. Předvolební situace

1.1.1. Teritoriální vymezení sudetských oblastí

Jak bylo uvedeno již v úvodu, následující kapitola má za úkol přesněji vymezit území, které je pro zkoumání výsledků německých politických stran v Československu relevantní. Pomocnou úlohu má v tomto vymezení hrát dělení Československa podle tzv. župního zákona z roku 1920. Ten sice vstoupil v platnost k roku 1923, avšak pouze na území Slovenska. Podkarpatská Rus se jím neřídila kvůli autonomii, která jí byla ústavně přislíbena (a až v roce 1938 skutečně realizována). Podkarpatské území však tvořilo, s jistými výjimkami, jako např. v zázemí zemské metropole Užhorodu, jednu celou župu. V Českých zemích nebyl zákon aktivován kvůli odporu lidové a národně demokratické strany. První z nich působila víceméně v roli obránce zemských zájmů Moravy, kde byl zákon vnímán jako projev nemístného pražského centralismu. Motivací národní demokracie byl odpor vůči vzniku dvou žup, kde by drtivou převahu měli Němci.³ Přestože však župy nebyly aktivovány jako správní jednotky, používalo se jejich vymezení v prvorepublikových volbách, kde platily za tzv. volební kraje. Při vymezování žup byla respektována zemská hranice česko-moravská, nikoli však už moravsko-slezská. V rámci jednotlivých žup bylo postavení německého obyvatelstva následující:

a) Pražská župa

Šlo o útvar ze všech žup největší a nejlidnatější. Pražská župa zahrnovala území přibližně 45 soudních okresů v Čechách (počítáno v to i území kolem Prahy, kde docházelo neustále k administrativním změnám, jako např. vytvořením volebního okresu Praha-sever, který předtím neexistoval, právě před volbami v roce 1935). Pražská župa zahrnovala přibližně polovinu současného Středočeského kraje, některá přilehlá území jižních Čech (především jde o politické okresy Milevsko a Tábor), k tomu pak českou část Českomoravské vrchoviny. Tam zasahovala až k české zemské hranici, se kterou se shodovala v úseku od Kamenice nad Lipou až téměř k Hlinsku. Vzhledem k takto rozsáhlému vymezení jihovýchodním směrem ovšem končila na severozápadě již na předměstích Prahy. Původně

³ Ze stejného důvodu bylo po znovuoobnovení zemského zřízení roku 1928 odhlasováno spojení Slezska s Moravou. Ve Slezsku, které mimo to bylo útvarem nepoměrně menším, než Čechy, Morava a Slovensko, tvořili Němci nadpoloviční většinu obyvatel. Nadto bylo právě Slezsko jednou z bašt sudetoněmeckého negativismu.

jednotné území župy bylo právě kvůli jejímu obrovskému rozsahu rozděleno na dva volební kraje, počínaje parlamentními volbami roku 1925. Tyto volební kraje pak byly značeny Praha A a Praha B.

Ačkoliv je o takto rozsáhlý útvar, německé obyvatelstvo v něm bylo zastoupeno velmi málo. Dá se říci, že Pražská župa je čistě českým územím, až na dvě výjimky. Tou první je oblast tzv. jihlavského jazykového ostrova, druhého největšího jazykového ostrova po Hřebečsku. Na české straně zemské hranice se jednalo o přibližně čtyřicet obcí, zasahující do tří soudních okresů. Z nich ovšem jen soudní okres Štoky lze označit za převážně německou oblast. I toto tvrzení ovšem platilo jen do dvacátých let, Slaminka už štocký okres řadí mezi „okresy se značnou menšinou německou“ – ta činila 48,49% (Slaminka 1938: 18). V soudních okresech Polná a Německý Brod tvořili Němci malou menšinu, ačkoliv jejich podíl už zde zanedbatelný není, ve třicátých letech však nepřesáhl 5% (Slaminka 1938: 17). Druhou výjimku tvoří samotná Praha, kde se počet Němců odhaduje asi na 30000 (MSP 1925: 22). Ačkoli se bezpochyby jedná o významnou německou populaci, v sídle o velikosti a významu Prahy je to malá menšina, navíc znevýhodněná faktem, že části Prahy, které obývala, byly rozděleny, a jedna jejich část se tak octla ve volebním kraji Praha A, druhá ve volebním kraji Praha B. V ostatních soudních okresech Pražské župy měli Němci mizivé zastoupení, většinou v řádu jednotlivců. Jistými výjimkami jsou pražské zázemí, v roce 1935 dělené na okresy Praha-sever, Praha-východ a Praha-západ, a pak také Berounsko, kde dosahovali necelých 2% (MSP 1925: 48). V jiných okresech to nebylo ani celé procento obyvatelstva. Z celé Pražské župy, tak pro analýzu volebních výsledků SdP mají význam: oba okresy, na něž se dělila vnitřní Praha, tři okresy pražského zázemí a soudní okresy Beroun, Polná, Německý Brod a především pak Štoky.

b) Pardubická župa

Byla mnohem menší než Pražská, prostým plošným vymezením zhruba průměrná, počtem soudních okresů jedna z nejmenších. Zahrnovala patnáct soudních okresů, táhnoucích se převážně východně od Pardubic až k české zemské hranici. Na rozdíl od Pražské župy zde již německé obyvatelstvo tvořilo poměrně významné osídlení s většinou v několika okresech.

Západní část župy byla ovšem čistě česká, snad s výjimkou samotných Pardubic.⁴ Zdejší okresy mohou být ve výčtu opomenuty. Ve východní polovině je již situace jiná. Najdeme zde soudní okresy Vysoké Mýto a Žamberk s podílem přibližně na úrovni

⁴ Podobně jako v případě ostatních center jde nepochybně o důsledek role regionálního centra. Počet Němců v nich dosahuje několika desítek až stovek, což již vyřazuje Pardubice a podobná centra z řady měst s mizivým zastoupením Němců, procentuálně však jde o menšinu zanedbatelnou.

Berounska (o něco víc než 1%), což lze již považovat za relevantní podíl – jde o několik set Němců. Především však dvě oblasti s významnou německou populací na samém východě župy. Jednak soudní okres Králíky, který měl v župě nejvyšší německý podíl, (kolem 90% obyvatelstva), jednak čtyři okresy české části Hřebečska – soudní okresy Lanškroun (asi 2/3 německého obyvatelstva), Litomyšl, Polička (v obou případech kolem ¼ Němců) a Ústí nad Orlicí (cca 15% Němců) (MSP 1925). Všechny zmiňované okresy: Králíky, Lanškroun, Litomyšl, Polička, Ústí nad Orlicí, Vysoké Mýto, Žamberk a Pardubice budou zahrnuty do analýzy výsledků, v případě čtyř hřebečských okresů pak do druhé části, v níž tyto okresy budou popsány spolu se zbytkem Hřebečska detailněji.

c) Hradecká župa

Severní sused Pardubické župy, zahrnující území 21 soudních okresů severovýchodních Čech. Zároveň první župa, kde se nachází některé z významných sudetoněmeckých středisek, jmenovitě Trutnov. Jižní, severní a východní hranice této župy byly již popsány, na jihu je tvoří hranice Pardubické župy, na severu a východě pak státní hranice. Západní hranice Hradecké župy probíhala od Vrchlabí (to do ní nepatřilo) přes Podkrkonoší a Polabí až do prostoru soudního okresu Chlumeck nad Cidlinou. Německé obyvatelstvo v ní mělo ještě významnější zastoupení než v Pardubické župě. Za relevantní se musí brát jeho podíl již v Hradci Králové, z podobných důvodů jako v případě Prahy nebo Pardubic. Malou, ale nikoliv již nevýznamnou menšinu tvořili Němci v soudních okresech Opočno, Česká Skalice, Náchod, Rychnov nad Kněžnou, Police nad Metují a Úpice (MSP 1925), i když jejich podíl měl klesající tendenci a Slaminka již část těchto okresů uvádí mezi čistě českými (Slaminka 1938: 16 - 17). Významnější, ale přece jen menšinové postavení měli v soudních okresech Jaroměř, Nové Město nad Metují a Dvůr Králové. Konečně jako většinově německé území lze definovat v Hradecké župě území soudních okresů Žacléř, Trutnov, Broumov, Hostinné, Rokytnice v Orlických horách, Teplice nad Metují a Maršov (Slaminka 1938: 17 – 19). S výjimkou rokytnického okresu, který spolu s králickým vytváří německou oblast v Orlických horách, jde tedy o krkonošské okresy, nejvýchodnější část jednolitého německého území, které v roce 1918 usilovalo o odtržení jako *Deutschböhmen*.

d) Mladoboleslavská župa

Tvořilo ji 26 soudních okresů na značně nesourodém území, táhnoucím se téměř od Prahy, přesněji řečeno od Mělníka a Polabí, přes Mladoboleslavsko, Liberecko, až k frýdlantskému výběžku. Právě Mladoboleslavská župa zahrnovala neoficiální hlavní město Sudet – Liberec, jakož i hlavní baštu negativismu v Čechách – Jablonec nad Nisou.

Německé území zabíralo celou severní část župy, s největším podílem (94 - 97%) ve frýdlantském výběžku (Slaminka 1938: 21), oblast Jizerských hor a západních Krkonoš. Převážně německých soudních okresů bylo v župě sedm – Nové Město pod Smrkem, Frýdlant, Vrchlabí, Rokytnice nad Jizerou, Jablonec nad Nisou, Liberec a Tanvald. Ve většině těchto okresů však už asi desetinu obyvatel tvořili Češi. Dalších pět okresů vykazovalo zaznamenáníhodnou německou menšinu – Bělá pod Bezdězem, Český Dub, Nová Paka, Jilemnice a Vysoké nad Jizerou (podíl Němců od 5% do 16%) (MSP 1925). Konečně zde opět najdeme okresy, kde je počet Němců sice malý, ale přeci jen ne marginální, většinou kolem 1% - Semily, Jičín, Turnov, Železný Brod, Mladá Boleslav a Mnichovo Hradiště (MSP 1925).

e) Českolipská župa

Devatenáct okresů nejsevernější části Čech tvořilo Českolipskou župu. Ta zaujímala na severu šluknovský výběžek, na západě zasahovala až k Labi, přesněji k Ústí nad Labem, na východě do Lužických hor, na jihu pak až na Podřipsko.

Hodnocení relevance je u Českolipské župy mnohem jednodušší než u všech předchozích. Všech devatenáct okresů mělo totiž jasnou německou většinu, která dosahovala nejnižšího podílu v soudním okrese Litoměřice (kolem 60%) (Slaminka 1938: 19), všude jinde to bylo více než $\frac{3}{4}$ obyvatelstva, v „nejněmečtějších“ okresech (Benešov nad Ploučnicí, Německé Jablonné, Šluknov) byl jeho podíl téměř stoprocentní. Všech devatenáct okresů je tedy samozřejmě pro analýzu volebního výsledku SdP relevantních.

f) Lounská župa

Je možno ji považovat za jistou obdobu župy Mladoboleslavské. Jejích 23 okresů zahrnovalo jak oblasti téměř čistě české, tak i téměř čistě německé. Území župy se na jihovýchodě dotýkalo Prahy, na jihozápadě dosahovala Lounská župa téměř k Rakovníku. Od této čáry pokračovala severozápadním směrem přes Poohří a Krušné hory až k státní hranici.

Jednalo se o župu, kterou nejvíce ze všech oblastí Sudet zasáhlo počesťování, a to už od období existence rakousko-uherské monarchie (Klímek 2002: 154). Pouze dva okresy zde víceméně zůstaly „ušetřeny“ přílivu českého obyvatelstva, navíc se jednalo o populačně naprosto nevýznamné krušnohorské okresy Hora svaté Kateřiny a Hora svatého Šebestiána. V mnohem významnějších krušnohorských oblastech tvořil podíl českého obyvatelstva mezi 10 a 25%, do této skupiny lze zařadit soudní okresy Chomutov, Jirkov, Teplice-Šanov a Žatec. Šest dalších okresů si sice v době první republiky německou většinu uchovalo, avšak podíl Čechů zde nezdídko dosáhl téměř poloviny. Do této skupiny náleží soudní okresy Bílina, Horní Litvínov, Postoloprty, Duchcov, Lovosice a Most. O zvláštním významu tohoto území pro budoucnost Sudet psal Slaminka, v budoucnu prý měly být v této oblasti německé Čechy

rozděleny na dvě části (Slaminka 1938: 20). Zbytek župy je již možno započítat mezi čistě české oblasti, a to s výjimkou soudních okresů Kladno, Unhošť a Rakovník, které opět patří do skupiny okresů s malým, ne však marginálním podílem Němců (asi 2%) (MSP 1925). V tomto průmyslovém kraji ale je nutno počítat se silným asimilačním vlivem na takto malou menšinu.

g) Karlovarská župa

V jejím případě se téměř opakuje situace z Českolipské župy. Karlovarská župa, čítající dvacet soudních okresů na území přibližně odpovídajícím modernímu Karlovarskému kraji (navíc zahrnovala např. Kadaňsko), je typickým německým územím, kde ještě ve 20. letech přesahoval podíl Němců 90% ve všech jejích soudních okresech s jedinou výjimkou soudního okresu Jesenice (tam činil zhruba 80%) (MSP 1925). Slaminka tu ještě počítá s dvanácti okresy (a s Tepelskem, které patřilo do Plzeňské župy) o nichž píše jako o nejněmečtější oblasti Sudet (Slaminka 1938: 21). V Karlovarské župě se nacházela celá řada nejdůležitějších center Sudet, jako např. Cheb, Falknov nad Ohří, Karlovy Vary nebo Kadaň. Právě zde se také nachází okres, kde SdP dosáhne ve volbách roku 1935 nejvyššího procentuálního zisku (soudní okres Lázně Kynžvart s podílem 78,2% všech hlasů a víc než 80% hlasů německých pro henleinovce). Přirozeně je také nutno považovat všech dvacet zdejších soudních okresů za relevantní z hlediska podílu německé populace.

h) Plzeňská župa

Po Pražské župě byla v pořadí druhou, bereme-li Pražskou župu jako dva oddělené celky, potom první nejrozsáhlejší župou českých zemí. I její vymezení je poměrně snadné, protože se téměř dokonale shodovala s moderním Plzeňským krajem (na severu k ní např. navíc patřilo Tepelsko, na jihu naopak neobsahovala Horažďovicko)

Německé obyvatelstvo obývalo ve větší míře 22 z celkového počtu 31 okresů, přičemž procentuální zastoupení Němců se velice lišilo – od téměř stoprocentního podílu v soudních okresech Teplá, Přimda nebo Bezručice, po soudní okres Klatovy, kde to opět bylo jen něco více než 1% (MSP 1925). Počet čistě německých okresů (více než 75% německého obyvatelstva) je překvapivě vysoký, takových okresů bylo celkem dvanáct: Teplá, Přimda, Bezručice, Tachov, Hostouň, Planá, Poběžovice, Mariánské Lázně, Nýrsko, Hartmanice, Stříbro a Touškov (Slaminka 1938: 19). Jde tedy o nejzápadnější část někdejšího *Deutschböhmen*, která se zde potkává se severní součástí jiného separatistického útvaru, pošumavské oblasti *Böhmerwaldgau*. Ke dvanácti čistě německým okresům musí být připočteny ještě okresy víceméně smíšené (25- 75% obyvatelstva), mezi něž v Plzeňské župě náleží okresy Stod, Kašperské Hory, Dobřany, Horšovský Týn a Manětín. A potom pětice

soudních okresů, kde měli Němci menšinu o různé míře početnosti (od 1,5% na Klatovsku po 17% na Domažlicku) – soudní okresy Domažlice, Kdyně, Sušice, Plzeň a Klatovy (Slaminka 1938: 18 – 19).

i) Českobudějovická župa

I ona se téměř kryla s moderním Jihočeským krajem, ačkoliv se třemi výjimkami. Na západě zahrnovala Horažďovicko, na východě respektovala zemskou hranici s Moravou a vynechávala tedy Dačicko a Slavonicko. Konečně na severu nezasahovala tak daleko jako moderní kraj, když Tábořsko a některá další území ponechávala v Pražské župě.

Českobudějovickou župu tvořilo 25 soudních okresů, z nichž podstatná část opět měla aspoň symbolickou německou populaci. S výjimkou oblasti Nové Bystřice jde ve všech případech o součásti *Böhmerwaldgau*, zmíněná Nová Bystřice pak kvůli své poloze u zemské hranice spadala již pod *Deutschsüdmähren*. Z 25 zdejších soudních okresů se jich za čistě německé dá označit sedm, kde Češi netvořili více než šestinu obyvatelstva. Jmenovitě šlo o soudní okresy Volary (nejvyšší podíl Němců, kolem 99%), Horní Planá, Vyšší Brod, Nová Bystřice, Nové Hrady, Chvalšiny a Kaplice (MSP 1925). V dalších dvou soudních okresech, Vimperk a Český Krumlov, si Němci udrželi většinu, na Prachaticku těsnou menšinu. Menšinové zastoupení (od 3% do 21%) pak najdeme v pěti dalších soudních okresech – Jindřichův Hradec, Trhové Sviny, Třeboň, České Budějovice a Netolice. (MSP 1925). U těchto oblastí jde většinou o okrajové části souvislého pohraničního osídlení, v případě Českých Budějovic pak o populaci tzv. českobudějovického jazykového ostrova, který právě v době první republiky zanikl, když zde téměř ve všech obcích Němci o svou převahu přišli. Zbytek jihočeských okresů je kvůli své nízké německé populaci pro analýzu irelevantní.

j) Jihlavská župa

Právě do ní patřila jak moravská část jihlavského jazykového ostrova, tak i drtivá většina někdejší německé župy *Deutschsüdmähren*. Z geografického hlediska zaujímala jihlavská župa poměrně nesourodé území, táhnoucí se jednak podél státní hranice s Rakouskem na jihu, jednak podél zemské hranice s Čechami na západě.

Relevantní význam má opět většina z jejích sedmnácti soudních okresů, pouze ve čtyřech však Němci tvořili většinu obyvatel – v soudních okresech Jaroslavice, Mikulov, Slavonice, a Vranov (Slaminka 1938: 49). K nim musí být připočítány dalších pět okresů s významnějším podílem německé menšiny – Znojmo, Moravský Krumlov, Dačice, Jihlava a Jemnice. Znojmsko přišlo o německou většinu právě v období první republiky, publikace MSP z roku 1925 mu ještě přiznává německou většinu, i když samotné město už bylo české

(MSP 1925: 154) Zbylých osm okresů mělo natolik malou německou populaci, že je možné je vynechat.

k) Brněnská župa

Opět značně nesourodé území, které lze charakterizovat jako různě daleké okolí zemského hlavního města Brna. Dohromady šlo o dvacet soudních okresů, z nichž některé měly významnou německou populaci, ba i většinu. Německé obyvatelstvo Brněnské župy však netvořilo jednolitý celek, nýbrž je možné rozdělit jej do tří hlavních oblastí. Jednak je to samotné Brno, kde Němci tvořili většinu v několika městských čtvrtích, jakož i vesnicích jižně od města – čili brněnský jazykový ostrov. Podobný ostrůvek se nacházel ještě na Vyškovsku. Druhou skupinu německého obyvatelstva tvoří zbytek území *Deutschsüdmähren*, jehož místním centrem byly Pohořelice. Konečně třetí německou oblast najdeme na severu, do Brněnské župy náleží další část Hřebečska, největšího jazykového ostrova sudetských Němců v českých zemích. Ta bude probrána později ve druhé části samostatně.

Ze dvaceti okresů Brněnské župy jich tedy německou většinu měly jen tři, soudní okresy Pohořelice, Svitavy a Moravská Třebová. V dalších osmi se nacházela německá menšina o různém stupni významnosti. Významnou menšinu měly soudní okresy Brno-město, Hustopeče, Jevíčko, Brno-okolí, Vyškov a Židlochovice (MSP 1925). Poslední dva okresy – soudní okresy Ivančice a Slavkov můžeme opět zařadit do třetí skupiny, tedy mezi okresy, kde mají Němci procentuálně malý podíl, přesto však již tvoří neopomenutelnou populaci.

l) Uherskohradištská župa

V tomto případě jde jak o župu nejmenší, tak i nejméně německou. Zaujímal ji jihovýchodní část Moravy (nikoli však totožnou s dnešním Zlínským krajem), celkově se jednalo o třináct soudních okresů (nejméně ze všech žup).

Relevance této župy pro analýzu volebních výsledků SdP je velice omezená. Německá populace se zde omezovala jen na soudní okres Břeclav – nejvýchodnější část *Deutschsüdmähren*, jisté další zastoupení Němců najdeme v soudních okresech Hodonín a Uherské Hradiště. Ani na Břeclavsku však Němci nepředstavovali příliš významnou menšinu, žilo jich tam jen 4,5% (Slaminka 1938: 47) Pouze tyto tři soudní okresy budou také do analýzy zahrnuty, zbytek je možno hodnotit jako oblasti pro německé politické strany irelevantní.

m) Olomoucká župa

Olomoucká župa zahrnovala celkem 29 soudních okresů (24 moravských, 5 slezských) a byla tak největší župou Moravy a Slezska. Její území bylo ovšem opět velice různorodé a nesouvislé, přibližně odpovídalo dnešnímu Olomouckému kraji (navíc obsahovala např.

Kroměříž, naopak nikoliv Hranice), když ovšem západní hranice respektovala zemskou hranici česko-moravskou. Moravsko-slezská hranice respektována nebyla, a tak se v rámci Olomoucké župy ocitlo především Frývaldovsko.

Olomoucká župa tvoří spolu s Moravskoostravskou jádro separatistické provincie *Sudetenland*, jejímž centrem ovšem byla Opava. S výjimkou hanáckých oblastí na jihu také ve všech okresech župy nalezneme relevantní německou populaci. Pro pět slezských okresů župy to platí bezvýjimečně, ve všech žilo více než 90% Němců. Jmenovitě šlo o soudní okresy Javorník, Vidnava, Frývaldov, Bruntál a Cukmantl. Podobně vysoký podíl německé populace mělo ještě pět okresů moravské části župy – soudní okresy Rýmařov, Libavá, Dvorce, Staré Město a Vizmberk. (MSP 1925) Kromě toho existovala nadpoloviční německá většina v soudních okresech Uničov, Šternberk, Šumperk a Mohelnice, významná německá menšina v soudních okresech Šilperk, Olomouc-město, Zábřeh, Konice a Olomouc-venkov. Malou, ale početně již ne marginální německou menšinu je nutno započítat i pro soudní okresy Kroměříž, Prostějov, Litovel a Přerov. (MSP 1925) Ve výsledku bylo tedy z 29 okresů Olomoucké župy shledáno 23 jako relevantních pro analýzu volebního výsledku SdP.

n) Moravskoostravská župa

Podobně široké vymezení je nutno i v poslední župě českých zemí, župě Moravskoostravské. Zahrnovala 28 soudních okresů a několik velice specifických oblastí. Německé obyvatelstvo obývalo většinu z nich, i když v různé míře, takže všechny tyto specifické oblasti je nutno počítat za relevantní.

Jednak šlo o Hlučínsko, tvořené právě pouze soudním okresem Hlučín. Oblast s poměrně malým podílem Němců - kolem 20%, Slaminka udává dokonce pouze 7,51% (Slaminka 1938: 47) - kde se ovšem počet hlasů pro negativistické strany zvyšoval doslova geometrickou řadou (od 2% pro DNSAP i DNP dohromady v roce 1925, po 66% pro SdP o desetiletí později). To národnostní statistiku oblasti zpochybňuje.

Druhou takovou oblastí je Těšínsko, kde Němci žili ve všech zdejších okresech, i když nikde nepřesáhl jejich podíl 20% (MSP 1925). Těšínsko (rozumějme tím pojmem soudní okresy Frýdek, Bohumín, Český Těšín, Fryštát, Slezská Ostrava a Jablunkov)⁵ bude popsáno ještě jednou v rámci pasáže o volebních úspěších *Autonomistického bloku*.

Podobnou specifiku představuje ještě případ města Ostravy, kde jinak Němci tvořili pouze asi 20%. Ostravsko je ovšem národnostně smíšenou oblastí, takže tabulkový podíl

⁵ Okresy později zrušené Těšínské župy.

obyvatel dle sčítání nemusí pak odpovídat volebním ziskům jednotlivých národnostně profilovaných stran.

Mezi převážně německé okresy Moravskoostravské župy tedy můžeme počítat soudní okresy Fulnek, Vrbno, Jindřichov, Albrechtice, Osoblaha, Odry, Krnov, Horní Benešov a Vítkov. Následující skupina okresů s významným, ale menšinovým podílem zahrnuje z moravské části župy soudní okresy Nový Jičín, Příbor, Hranice, Moravská Ostrava a Lipník nad Bečvou, ze slezské části pak soudní okresy Opava, Frýdek, Bohumín, Český Těšín, Fryštát, Slezská Ostrava, Bílovec, Hlučín a Klimkovice. Do poslední skupiny okresů s malým, ne však marginálním počtem Němců náleží z Moravskoostravské župy soudní okresy Jablunkov a Místek. (MSP 1925). Moravskoostravská župa byla ovšem oblastí s největším přesunem obyvatelstva od jedné národnosti k druhé. Přestože na počtu okresů s německou většinou se nezměnilo nic, u menšinových uvádí Slaminka velké nárůsty podílu Čechoslováků (Slaminka 1938: 47 – 49). Celkem lze z 28 soudních okresů Moravskoostravské župy považovat za relevantní, s dostatečnou německou populací pro analýzu, dohromady 24, tedy ještě víc než v případě Olomoucké župy.

Právě obě župy severní Moravy, tvořící jádro provincie *Sudetenland* byly i hlavní baštou německých negativistických strany, DNP a DNSAP, předchůdců Sudetoněmecké strany, jak o tom pojednává další kapitola.

1.1.2. Předchůdci SdP a jejich pozice v rámci německého voličstva

V rámci této kapitoly bude řešena charakteristika, postavení, voličská podpora a volební výsledky stran, které je nutno považovat za svého druhu předchůdce SdP na politické scéně Československa. Jde především o nacionalistickou stranu DNP (*Deutsche Nationalpartei*) a nacistickou DNSAP (*Deutsche Nationalsozialistische Arbeiterpartei*). Podobným způsobem jako tato kapitola bude pak zpracována i následující (ne tak dopodrobna), která se již přímo zabývá stranami, účastníky se parlamentních voleb v roce 1935. Jak DNP, tak i DNSAP z následující kapitoly vyřazuje pochopitelně fakt, že byla na podzim 1933 omezena jejich činnost (v případě DNSAP úplným rozpuštěním strany, v případě DNP zastavením její činnosti). Další poznámka se týká označení „předchůdci SdP“. *Sudetendeutsche Partei* se v prvním období od obou stran navenek výrazně distancovala. Je to logické – DNSAP, která v roce 1933 byla z obou negativistických stran již jasně silnější, byla rozpuštěnou stranou. V případě SdP se pak o rozpuštění jednalo vlastně až do parlamentních voleb, kdy ji zachránilo její výrazné vítězství mezi Němci, na čemž v historických pracích

panuje téměř jednohlasná shoda. Skutečné vystupování SdP po volbách, zejména pak od listopadu 1937, jakož i fakt, že do henleinovských řad vstoupilo několik poslanců DNSAP po jejím rozpuštění, však dokazuje, že si negativistické strany toto označení zaslouží.

Na závěr této úvodní pasáže poznámka k volebním výsledkům – DNP a DNSAP budou považovány za jeden blok (jejich poměr bude zmiňován). Odůvodnění je opět prosté, jednak se jejich dědicem stala jediná strana (SdP), jednak přes některé jemné difference obě strany sdílely konstantně negativistickou politiku. Konečně pak již v roce 1920 kandidovaly DNP a DNSAP spolu na jednotné kandidátce a minimálně pro tento rok je rozlišování nemožné. V roce 1929 budou k výsledkům negativistů připočítány i výsledky marginální (kandidovala jenom v Karlovarské župě) všenněmecké strany ADVP (*Alldeutsche Volkspartei*).

Starší a původně významnější z dvou hlavních negativistických stran, *Deutsche Nationalpartei* (DNP), byla nástupcem nacionalistických německých stran z doby rakousko-uherské monarchie. Její definitivní ustavení v ČSR se uskutečnilo v Olomouci v září 1919 (spojení stejnojmenné starší strany s tzv. *Deutschsoziale Volkspartei*), (Šebek 2000: 271) Programově stála nejbližší DNSAP, s níž vytvořila pro volby roku 1920 jednotnou kandidátku (o volebních výsledcích negativistů viz dále). Po rozpadu *Německého parlamentního svazu* kandidovala v roce 1925 sama a její výsledek je hodnocen jako jednoznačný neúspěch a ztráta pozic. Předseda DNP R. Lodgmann von Auen právě po těchto volbách rezignoval na post senátora a odešel na dlouho z aktivní politiky, což je nejspíš dostatečným důkazem pro neúspěšnost voleb – sama strana jej tak chápala. Další oslabení DNP nastalo v druhé polovině 20. let. Tehdy se od ní oddělila aktivistická skupina, pojmenovaná DAWG (*Deutsche Arbeits- und Wirtschaftsgemeinschaft*), kandidující pak s BdL ve volbách roku 1929. V nich byla DNP opět oslabena a její zisk klesl na 189 tisíc hlasů. Trend se pak nezastavil ani v době hospodářské krize, kdy stále více podléhala konkurenčním nacistům. Protože nebyla ve svém odmítání Československa a v protistátní činnosti vůbec zdaleka tak radikální jako nacisté, byla její činnost v říjnu 1933 pouze zastavena. Před parlamentními volbami roku 1935 byla opět na krátko povolena s úmyslem oslabit tak poněkud henleinovskou SdP. To se však nestalo, protože DNP se fakticky vůbec neobnovila a SdP tento pokus odsoudila jako rozbíjení sudetoněmecké jednoty.

Za přímého předchůdce henleinovců je označována spíše DNSAP, ačkoliv se od její činnosti sama SdP nejméně v počátečním období distancovala. DNSAP má svůj prapůvod v *Deutsche Arbeiterpartei* (DAP), založené roku 1904 v Trutnově, pod svým známějším jménem vystupovala od roku 1918 (Vídeňský sjezd), od roku 1919 vyvíjela činnost

samostatně v Československu.(Šebek 2000: 270) Původní idea vzniku byla podobná jako u českých národních socialistů – mělo jít o stranu národně orientovaných dělníků. Od samého počátku byla DNSAP orientována velkoněmecky (v dobách rakouské DAP šlo o myšlenku národnostních celků v Předlitavsku, později přímo o anšlus) a antisemitsky (původně opět jen nezřetelně – „*boj proti cizím vlivům*“) (Šebek 2000: 259). Původně v ní také nebyl přítomen vůdcovský princip, od doby hospodářské krize po roce 1929 však už výrazně převládal, což je snad důsledkem generační výměny v čele strany, která tehdy proběhla, a také vlivu říšské sesterské NSDAP. S ní DNSAP udržovala (jakož i s rakouskou odnoží nacistů) těsné mezinárodní styky včetně účasti hostů ze sesterských stran na stranických sjezdech. O volebních výsledcích bude pojednáno dále, v roce 1920 byly dosaženy spolu s DNP v rámci společenství *Deutsche Wahlgemeinschaft*, kde DNSAP získala pět mandátů v Národním shromáždění. V roce 1925 to již bylo sedm, o čtyři roky později osm mandátů. Tehdy DNSAP předstihla svou silou nacionály, přesáhla hranici 200 tisíc hlasů. V dobách hospodářské krize sílila ještě mnohem rychleji, především pod vlivem vývoje v Německu. Obecní volby roku 1931 byly oficiálním vrcholem její síly, když dosáhla snad 400 tisíc hlasů (kompletní statistika nebyla nikdy zveřejněna) a možná se dostala i na pozici nejsilnější německé strany(Klimek 2002: 126). Do stejného období spadá i několik velkých procesů kvůli protistátní činnosti strany, především proces s *Volkssportem*, její paramilitární organizací, organizovanou po způsobu říšských SA. V říjnu 1933 byla na základě tehdy nového zákona na ochranu republiky její činnost zakázána a strana v listopadu rozpuštěna. Tedy v době, kdy už měsíc existovala *Sudetoněmecká vlastenecká fronta* (SHF).

Krátké shrnutí volebních zisků obou negativistických stran přináší následující tabulka. Jsou v ní zachyceny výsledky obou stran ve všech třech parlamentních volbách, konaných v ČSR, před rokem 1935. Výsledek ADVP je v tabulce zahrnut do výsledků celého bloku ve volbách roku 1929, ve výsledku jednotlivých stran se s ním už pochopitelně nepočítá. Byl koneckonců tak nízký, že je možné ADVP považovat za marginální stranu – ADVP kandidovala pouze v Karlovarském volebním kraji (župě), kde získala 6671 hlasů (z celkového počtu hlasů v této župě to bylo 2,15%, z hlasů v Čechách 0,17%, v českých zemích 0,12%). Pro rok 1920 je možno uvést pouze celkový volební výsledek koalice *Deutsche Wahlgemeinschaft*. Zisky negativistů byly tedy následující (podle ČSÚ 2008):

Župa	Volby 1920	Volby 1925	DNP 1925	DNSAP 1925	Volby 1929	DNP 1929	DNSAP 1929
Praha	0	-----	-----	-----	-----	-----	-----
Praha A	-----	1,09%	1,09%	0	0,35%	0,20%	0,15%
Praha B	-----	0,64%	0,64%	0	0,25%	0,09%	0,16%
Pardubice	1,31%	1,18%	0,47%	0,72%	1,05%	0,41%	0,64%

Hradec Králové	5,89%	5,49%	3,20%	2,30%	4,43%	1,52%	2,91%
Mladá Boleslav	10,53 %	11,40%	5,40%	6,01%	10,06%	3,48%	6,58%
Česká Lípa	18,20%	22,43%	13,51%	8,92%	19,15%	9,44%	9,71%
Louny	10,67%	10,93%	5,38%	5,55%	11,06%	4,15%	6,91%
Karlovy Vary	16,07%	18,79%	11,14%	7,65%	20,72%	10,25%	8,32%
Plzeň	2,52%	3,50%	2,19%	1,31%	2,73%	2,73%	0
České Budějovice	4,58%	3,76%	2,88%	0,88%	3,09%	2,12%	0,97%
Jihlava	0	4,59%	3,25%	1,34%	6,41%	4,78%	1,63%
Brno	0	3,19%	2,08%	1,11%	4,19%	2,40%	1,79%
Olomouc	11,49%	9,65%	5,68%	3,97%	8,70%	3,52%	5,18%
Uherské Hradiště	0	0,03%	0,03%	0	0	0	0
Moravská Ostrava	20,34%	13,01%	7,80%	5,21%	11,85%	5,39%	6,45%
ČECHY					6,91%	3,21%	3,53%
MORAVA + SLEZSKO					7,27%	3,56%	3,72%
ČESKÉ ZEMĚ CELKEM	6,77%	7,48%	4,38%	3,10%	7,02%	3,32%	3,59%

Z výše uvedené tabulky lze odvodit jisté trendy, které se u obou hlavních negativistických stran projevovaly ještě před vytvořením SdP. Předně se na první pohled ukazuje mylnou představa, že německý negativismus ve 20. letech, považovaných za zlaté období první republiky, konstantně a všeobecně slábl. Pravda je to tehdy, pokud bereme v úvahu celkovou situaci bloku (v roce 1929 oslabil oproti předchozím volbám i absolutně, a to o 12000 hlasů). Oslabování se projevilo především v oblastech, kde byl v roce 1920 negativistický blok *Wahlgemeinschaftu* nejsilnější, tj. především v obou severomoravských/slezských župách.

Míra oslabování byla v těchto oblastech různá, za příklad mírného slábnutí negativistických pozic můžeme vzít soudní okres Odry. Ten je výjimečný i tím, že se zde pokles negativistických preferencí nezastaví ani v roce 1935 a SdP zde zaznamená horší výsledek než spojené strany DNP a DNSAP v jakýchkoli předchozích volbách (na druhou stranu zde i tak SdP udrží s 51,2% zisku absolutní většinu, oblast *Kuhländchen*, tedy Moravské Kravaňsko, patřila k největším oporám negativismu). Jiné severomoravské okresy zažily velmi razantní oslabení negativistů, které však nemělo trvalý charakter a SdP zde dosáhla v podstatě starých pozic z roku 1920. Takovým případem je moravská enkláva v Osoblaze, kde roku 1920 mělo *Wahlgemeinschaft* za sebou přes 54% hlasů, aby i spojené síly DNP a DNSAP oslabily na 24% v roce 1925 a 18% v roce 1929. S příchodem krize a

objevením se Henleinovy strany se ovšem tento trend zvrátí. Vývoj z Osoblahy se opakuje, i když ne v tak extrémní podobě i v jiných soudních okresech severní Moravy a Slezska, zvláště na Bruntálsku, Krnovsku a Frývaldovsku, s menšími odchylkami na Těšínsku. Oblast Jeseníků, tedy právě Frývaldovsko, Šumpersko nebo Rýmařovsko patří už do další skupiny okresů, mezi takové, kde se podpora negativistů konstantně snižovala, někdy mírně, jindy razantně, avšak SdP trend nakonec nejen zastavila, ale její zisk podstatně přesáhl i původní úroveň z roku 1920. Za příklad budiž přímo soudní okres Frývaldov (původní zisk 31% roku 1920 klesl u spojených stran na 23,7% v roce 1929, v roce 1935 však SdP překoná původní úroveň více než dvojnásobně). Zcela zvláštním případem na severní Moravě a Slezsku je pak Hlučínsko, připojené na základě Versailleské smlouvy k Československu od Německé říše. V případě Hlučínska jde o soudní okres, kde zisky negativistů stále a poměrně rychle rostly (roku 1920 se zde volby nekonaly, roku 1925 DNP a DNSAP získaly dohromady jen 2,9% hlasů v oblasti, roku 1929 však už 21,9%, SdP zde bude mít dvoutřetinovou podporu). Případ Hlučínska bývá vysvětlován různě, nejčastěji jako důsledek nejednoznačné národní identifikace místních obyvatel. Přes jisté výkyvy u jednotlivých okresů lze však území někdejší provincie *Sudetenland* označit za největší baštu negativismu v ČSR. Netýká se to území Hřebečska, kde pozice negativistů nikdy nepřesáhly pětinu obyvatelstva (rekordem je zisk 16% hlasů v soudním okrese Moravská Třebová roku 1929).

V ostatních třech provinciích byly negativistické strany v prvních parlamentních volbách slabé a podporu si zde musely vybudovat. Na jižní Moravě byla tato podpora nakonec relativně roztráštěná a největší síly dosáhla v oblasti Znojemska a Mikulovska (rekord oblasti drží okres Pohořelice se ziskem téměř 39% hlasů roku 1929). Podobně v jižních Čechách nebyla až do velké krize podpora negativismu příliš vysoká. S výjimkou soudních okresů Nové Hrady v letech 1920 a 1925, resp. soudního okresu Volary roku 1929 ani jednou nepřesáhla 20% celkového počtu hlasů. Pro obě dvě jižní někdejší provincie, tedy *Böhmerwaldgau* i *Deutschsüdmähren* lze však trend volební podpory negativismu označit za vzestupný, na rozdíl od kolísavé podpory na severní Moravě a ve Slezsku.

Podobný vzestup lze sledovat i na většině území *Deutschböhmen*, nejrozsáhlejší souvislé německé oblasti Českých zemí. Na rozdíl od severní Moravy zde však negativisté vítězili jenom výjimečně, přičemž právě dva okresy, kde DNSAP roku 1929 dokázala zvítězit, si vezmeme za příklad. Prvním z těchto okresů se stal soudní okres Duchcov. *Wahlgemeinschaft* DNP a DNSAP zde v roce 1920 získalo rovných 20% všech hlasů a prohrálo s německou sociální demokracií. V roce 1925 už zisk negativistů činil 21,3%, o čtyři roky později přibyla další dvě procenta na hodnotu 23,3%. A protože většina těchto hlasů

případla nacistům z DNSAP, stalo se Duchcovsko již roku 1929 negativistickou výjimkou na území Krušnohoří, jinak ovládaném pořád většinou DSAP, případně v Poohří BdL. Podobný trend jako na Duchcovsku lze sledovat i ve většině okresů této severozápadní části Čech, dokonce včetně přibližně stejné podpory pro negativisty, která v průběhu 20. let většinou mírně stoupala, případně stagnovala. Skutečnou oporou nacismu však bylo Jablonecko. Z hlediska trendu jde o případ stagnujících zisků negativistů, z hlediska celkového zisku o extrémně nadprůměrný soudní okres. V roce 1920 činila podpora *Wahlgemeinschaftu* 44,8%, o pět let později 48,9%, v roce 1929 pak 45,8%. Téměř 14000 hlasů (tj. 31,2% ze všech) přitom připadlo na nacisty, nacionálové se na úspěchu podíleli jen třetinou. Příklad Jablonecka je však výjimečný, většinou se zisky negativistických stran pohybovaly na zhruba poloviční úrovni. Vzhledem k silnému vlivu DSAP, na Liberecko a ve Frýdlantském výběžku KSČ, se pak nacistům nikde jinde nepodařilo být nejsilnější stranou. V Krkonoších už tendence zisku negativistů byla až do hospodářské krize roku 1929 jasně sestupná, někdy i dost výrazně, jak dosvědčují výsledky prvních tří parlamentních voleb pro soudní okres Teplice nad Metují (v roce 1920 to bylo 23,8%, o pět let později 13,3%, v roce 1929 došlo jen k malému vzestupu na 14,6%). V Orlických horách byla síla negativistů jen nevelká. Např. na Králicku poklesl počet jejich hlasů z 10,5% roku 1920 na 6,4% roku 1929, na sousedním Rokytnicku, kde původně činil téměř čtvrtinu, to bylo roku 1929 již jen 7,6%).

V posledním odstavci byl již zmíněn další jev, který negativistickým stranám škodil a způsoboval to, že se ve 20. letech nebyly schopny prosadit. Jde o rozdělenost negativistické scény, kdy však obě strany byly zhruba stejně silné (zpočátku s mírnou převahou nacionálů, později stále více získávali naopak převahu nacisté). Právě ona rozštěpenost způsobila, že ačkoliv byl negativistický proud stále poměrně silný (zhruba třetina německé menšiny), tak např. roku 1929 jen ve dvou severočeských okresech zvítězili nacisté (kromě Jablonecka a Duchcovska to pak roku 1929 dokázali už jen v soudním okrese Fulnek). Nacionálové se pak v Čechách neprosadili toho roku nikde, na Moravě na Pohořelicku, ve Slezsku na Oděru. Přitom souhrnný zisk obou stran byl větší (a v roce 1925 předtím ještě větší) než v roce 1920, kdy *Wahlgemeinschaft* získalo nejsilnější pozici v sedmnácti především severomoravských a slezských okresech. V přílohách je připojena mapa, která ukazuje výsledky voleb roku 1929 dle soudních okresů podle skutečných výsledků a pak v případě spojení negativistických stran do jednoho bloku. Rozdíl není na první pohled příliš markantní, místo pěti okresů jich takto negativisté získají přibližně deset. Podstatnější je však to, že spojením dvou negativistických stran vzniká blok, který už v roce 1929 především v severních Čechách dosáhne bezpečně na druhé místo mezi německými stranami. Přirozeně jde o zjednodušení, k prostému spojení

DNP a DNSAP by pravděpodobně nedošlo, navíc stejně se dá vytvořit i aktivistický blok, který by negativisty připravil i o pět okresů, kde jedna z jejich stran roku 1929 zvítězila. Avšak situace, kdy spojení negativisté budou soupeřem pro tři rozdělené aktivistické strany, v roce 1935 skutečně nastane, takže i toto porovnání má svůj význam.

Poslední poznámka se týká opět jevu slábnutí negativistických stran v době před krizí roku 1929. Při pohledu do tabulky je vidět, že je to opět zjednodušující tvrzení. Slábnutí (relativní) se týká v první řadě nacionálů. Ti oproti roku 1925 získali v relativních číslech pouze ve třech župách – Jihlavské, Brněnské a Plzeňské. Přitom v posledně jmenované nebyli nuceni soupeřit s nacisty, kteří by jim jistě určitý podíl hlasů odvedli. Největší úbytky se přitom týkají území německých žup – Karlovarské (téměř o 1%), Lounské (více než 1%) a zejména Českolipské (tam více než 4%). V obou župách *Sudetenlandu* nacionálové oslabili o více než 2%. Nacistická strana DNSAP oproti tomu téměř všude posílila. Nebylo tomu tak pouze v Pardubické župě (úbytek 0,08%), Plzeňské župě (tam však nekandidovala a je těžké její případný zisk odhadnout) a vlastně i obou částech Pražské župy (tam roku 1925 nekandidovala a její zisk je tedy logicky nulový, v roce 1929 se dostala zhruba na 0,2%). Pro „zlatá léta první republiky“ je tedy přesnější tvrdit toto: Německý negativismus jako celek zeslábl, na čemž má lví podíl úbytek hlasů DNP. Nacisté tento propad zastavovali a sami sílili. V letech hospodářské krize se pak trend posilování DNSAP jen dále urychlil, jak o tom ještě bude řeč. Vytvořením SdP coby celonárodní sudetoněmecké vlastenecké fronty po zastavení činnosti dvou negativistických stran se pak jen zúročilo to, pro co už byly připraveny podmínky – opětné sjednocení německého negativismu v roli největší sudetoněmecké politické strany.

1.1.3. Politické strany, které se voleb 1935 účastnily

Parlamentní volby 19. května 1935 byly co do počtu zúčastněných stran a koalic nejvíce omezenými za celou dobu trvání první republiky. Klesající tendence je ostatně zřejmá již z předchozího období – prvních voleb v roce 1920 se účastnilo celkem 22 stran, druhých v roce 1925 pak dokonce 29 stran. Pro oboje tyto první parlamentní volby byla typická účast velkého počtu stran, které kandidovaly buď jen v Českých zemích, nebo jen na Slovensku. Např. v roce 1920 tak z již uvedených 22 stran kandidovalo v Českých zemích sedmáct, na Slovensku pak dokonce pouze devět. V roce 1925 se vyskytl i případ strany (jmenovitě *Živnostenská strana na Podkarpatské Rusi*), která omezila svoje volební působení právě jen na tuto nejmenší a nejvýchodnější část státu. Extrémně vysoký počet kandidujících stran v roce 1925 byl pak dán samostatnou kandidaturou nejrůznějších odštěpeneckých křídel

tradičních stran. Takovou odštěpeneckou frakci měla tehdy např. agrární strana (Prášková velkostatkářská ČSAK), lidová strana (ČDMZS z Boskovicka) nebo národní demokracie (působením Hradu a spoluúčastí moravského křídla strany došlo k vzniku *Národní strany práce*), z německých pak *Bund der Landwirte* (jeho frakce nesla zkratku *BdChLV*, kandidovala jen v některých částech Moravy a skončila jako jedna z nejslabších stran vůbec). Zvláštním případem takové odštěpenecké frakce je KSC (která sama poznala skupinku tzv. *Neodvislých komunistů*), od ostatních, které vesměs propadly, se lišila tím, že se dokázala prosadit a stala se trvale jednou z nejsilnějších československých stran.

Od roku 1929 dochází k obratu. Již ve třetích volbách klesl počet kandidujících subjektů na 19, v Českých zemích jich podalo kandidátku celkem šestnáct. Došlo především ke sjednocení některých menšinových stran. Tak polské a židovské strany, které v předchozích volbách běžně kandidovaly separátně, postupovaly nyní jako jednotná kandidátka. Podobný scénář se odehrál i v maďarské menšině, kde v roce 1929 poprvé společně kandidovaly dvě hlavní strany, *Krajinská křesťansko-sociální strana (Országos Keresztény Szocialista Párt)* a *Maďarská národní strana (Magyar Népművelési Párt)*. Od roku 1929 tak v seznamu kandidujících stran najdeme plně rozvinuté stranické spektrum vlastně jen v případě Čechů a Němců, jiné menšiny, ale i Slováci, buď vytvářely různé koalice (např. zmíněná maďarská se projevila jako velmi pevná a vyústila až k *Sjednocené maďarské straně* v roce 1936) nebo kandidovaly většinou s některou silnější československou stranou (např. ČSND spojením s rusínskými stranami dosáhla svého zlepšení oproti volbám v roce 1925, zatímco sama o sobě by se zmožila počtem hlasů sotva na udržení svých pozic).

Volby roku 1935 přinesly další snížení počtu kandidátských stran. Dohromady jich bylo nyní pouze šestnáct a jejich charakter a relevance jak v soudobé politice, tak pro případ *Sudetoněmecké strany*, bude obsahem následujících odstavců. Podle čísel kandidátních listin to byly:

1. Republikánská strana zemědělského a maloroľnického ľidu

Nejsilnější česká (přesněji řečeno československá, už volby v roce 1929 vyhrála vlastně díky vítězství na Slovensku) politická strana, běžněji známá jako agrárníci. Pro výsledky SdP však RSZML není příliš relevantní. Jednak v německém prostředí působila sesterská německá agrární strana BdL, jednak ani mezi českými voliči v Sudetech nebyla agrární strana zdaleka nejsilnější. Vztah obou agrárních stran mít ovšem svou roli bude, protože to byla RSZML, kdo podporoval neúspěšné jednání BdL a SdP o společné kandidatuře pro volby v roce 1935. Přesto je však vliv výsledků RSZML na SdP jediné nepřímý a tedy v zásadě irrelevantní. Přímým soupeřem *Sudetendeutsche Partei* byla jenom

sesterská německá strana, kterou však zmiňovaná jednání a následná opožděná vlastní separátní kampaň, jež mimo jiné podporovala právě česká agrární strana, odsunula na pozici nejslabší německé aktivistické strany.

Co se týče volebních pozic českých agrárníků v Sudetech, byly až na výjimky nepevné. Takovou výjimkou jsou např. některé oblasti Poohří v Čechách a severní části Hané (Šternbersko, Uničovsko) na Moravě. Důvod je nasnadě – lepší zisky agrárníků byly dány charakterem těchto okresů, vždyť stejná oblast byla typická i nadprůměrným vlivem BdL, o němž bude ještě řeč. Agrárníky v Sudetech předčí svým podílem na české menšině především obě socialistické strany, místy též národní demokracie (ta především v severních Čechách) nebo lidovci (ti zase především na Moravě, jež pro ČSL byla zemí se suverénně nejlepšími výsledky).

2. Československá sociálně demokratická strana dělnická

Nejsilnější strana české levice, spolu s ČSNS pak hlavní opora politiky Hradu až do samotného konce první republiky. Platí pro ni podobné tvrzení jako pro agrárníky, avšak s několika rozdíly. Její výsledky nejsou pro hodnocení zisku SdP příliš relevantní. Rovněž ČSDSD byla doplněna sesterskou německou stranou DSAP, která hrála roli přímého soupeře SdP. ČSDSD měla na německou stranu pochopitelně rovněž nepřímý vliv, který byl ale ve 30. letech příznivější než v případě RSZML a BdL. DSAP v podstatě žádala jednání s Henleinem před volbami nevedla, naopak byla jeho zřejmě nejrozhodnějším odpůrcem mezi německými stranami.

Jako příklad nepřímého vlivu ČSDSD na volební situaci v Sudetech by měl být připomenut ještě jev, který bude zmíněn v druhé části při analýze Svitavska, resp. Hřebečska. Vzhledem k sociálnímu složení české populace v Sudetech, která většinou bývala dělnická, sloužila ČSDSD (stejně jako ČSNS) coby přímý zdroj hlasů pro DSAP tam, kde z racionálních důvodů bylo neúčelné volit samostatnou českou stranu. Na druhou stranu je pravda, že v parlamentních volbách se tento jev obecně neuplatňuje v takové míře jako u voleb např. do obecních zastupitelstev. K tomu ale podrobněji až v pasáži, týkající se Hřebečska.

Pozice české sociální demokracie v sudetském území vyplývají ze dvou faktorů. Jednak česká menšina byla převážně dělnická, což ČSDSD (a s ní ČSNS) staví do role favorita na pozici nejsilnější české strany v Sudetech už jaksí předem. Zároveň však její pozice fakticky závisí přímo na tom, kolik Čechů skutečně v tom kterém okrese žilo. Nejsilnější oblastí české menšiny obecně a ČSDSD zvláště bylo Krušnohoří, kde téměř všude

dosahovaly její zisky téměř 10% všech hlasů. V menší míře totéž platí pro oblast Liberecka a některých částí Šumavy (Vimpersko).

3. Československá strana národně socialistická

O československých národních socialistech je možno téměř doslova zopakovat ve vztahu k SdP totéž, co už bylo řečeno u české sociální demokracie. Jako relevantní stranu pro podobnou analýzu je brát rozhodně nelze, a to jak kvůli tomu, že jde o stranu českou, tak kvůli tomu, že nejde o stranu extremistickou, která by mohla být brána za českou analogii úspěchů SdP mezi sudetskými Němci. Naopak svou politikou, kdy byla jednou z nejpřednějších opor vlády, se ČSNS ve 30. letech jeví jako téměř protiklad takto relevantních stran.

Rozdíl oproti ČSDSD byl u národních socialistů v tom, že jim chyběla sesterská německá strana. Bráno čistě podle názvu, měla by její úlohu hrát DNSAP, k čemuž ale měla praxe první republiky velmi daleko. Častěji je tak hodnocena ČSNS jako součást jistého socialistického trojbloku v Československu (ČSDSD+ČSNS+DSAP), jak je tomu na některých místech u Kárníka i jinde. Z takové úlohy pak vyplývá jedině nepřímý vliv na výsledky SdP v podobě možnosti podpory některých voličů ČSNS pro DSAP. Vzhledem k tomu, že však ČSNS zdaleka nebyla stranou tak internacionalistickou jako ČSDSD, o komunistech nemluvě, i tuto možnost je nutno chápat jako omezenou. ČSNS proto bude z analýzy v dalším textu vypuštěna.

Zde už musí být jen připomenuto, že to byla právě ČSNS, která se stala ve většině sudetských okresů nejsilnější českou stranou. Důvod je nasnadě – spojovala v sobě jak socialismus (česká menšina byla především dělnická), tak nacionalismus (efekt hraničářství sudetských Čechů), navíc obojí spojené s podporou republiky a vlády, což v Sudetech hrálo nepochybně roli. I tak ale překročila hranici 5% všech hlasů jen v národnostně smíšených oblastech Sudet, tedy stejně jako u ČSDSD především v Krušnohoří a některých severočeských okresech (Liberecko).

4. Komunistická strana Československa (sekce Komunistické internacionály)

Komunisté představovali v politickém systému první republiky specifický případ strany, která jednak nebyla profilována na národním základě, jednak nepůsobila oficiálně jako suverénní strana, ale jako sekce mezinárodní Komunistické internacionály. V jejím rámci usilovali o svržení stávajícího politického systému a jeho nahrazení diktaturou proletariátu. Jde o první stranu z výčtu pro volby 1935, kterou je nutno hodnotit jednoznačně jako přímého

soupeře SdP a tím relevantní část analýzy jejího výsledku. I v tomto hodnocení je KSČ zvláštním případem, když naplňuje jak požadavek antisystémového vymezení, tak i požadavek na (částečně) německý elektorát.

KSČ vznikla postupně v letech 1920-1921 odštěpením radikálně levicových frakcí z ČSDSD i DSAP, přičemž právě fakt, že německá sociální demokracie byla zasažena stejně jako česká strana, dnes bývá v obecném povědomí zapomínán. Prvních parlamentních voleb se tedy logicky neúčastnila, v roce 1925 se stala nejsilnější stranou Českých zemí, když získala více než 745 000 hlasů, tj. 14,14%. Samozřejmě, že zisku dosáhla v první řadě odštěpením části elektorátu obou sociálně demokratických stran – ty v roce 1920 měly dohromady více než 1 770 000 hlasů, v roce 1925 už to však bylo jen 977 tisíc hlasů. Určit přesně podíl německých hlasů mezi komunisty je složitým úkolem. Jen nepřesné je jeho odvození od počtu hlasů DSAP, která oslabila z 690 tisíc hlasů v roce 1920 na pouhých 406 tisíc v roce 1925. Střízlivě zhodnoceno, by pak elektorát KSČ byl německý s ohledem na obyvatelstvo státu nadprůměrně, větším podílem než sudetští Němci na populaci Českých zemí činili. Dokonce i stanovení počtu komunistických hlasů podle převážně německých okresů je však jen nepřesné. Strana byla totiž silná i v okresech, které se vyznačovaly smíšenou populací (např. šířeji vymezené Mostecko). V roce 1929 vyšla KSČ z voleb oslabena, když získala pouze 560 tisíc hlasů, tj. 9,84%.

V letech mezi volbami 1929 a 1935 je u komunistů možno očekávat posílení, jehož hlavním zdrojem byl ničivý dopad hospodářské krize na Sudety. Možnost růstu byla ovšem limitovaná, především pak dvěma faktory. Jednak od roku 1929 byla KSČ stranou bolševickou, jíž její způsoby provádění politiky spíše škodily (naprosté odmítání spolupráce se sociálními demokraciemi, všeobecné oslabování Rudých odborů atd.). Zadruhé, zejména v Sudetech nebyla KSČ jedinou protestní alternativou. V době krize zde mimořádně sílila i nacistická strana DNSAP, která se podle svých vlastních vyjádření stala roku 1931 největší německou stranou Československa. Přestože byla roku 1933 zakázána a SdP se od její činnosti před volbami ostře distancovala, nepochybně získali drtivou většinu dřívějších přívrženců DNSAP právě henleinovci. Komunisté by případně ex-nacistického elektorátu měli mít ještě menší šanci na úspěch v jeho získávání než aktivistické německé strany.

Zbývá se ještě zmínit o silných pozicích komunistické strany v Sudetech. Celkem logicky se kryly s místy, kde byla silná i DSAP, její hlavní soupeř, a zahrnovaly v první řadě severní Čechy, obzvláště pak Frýdlantský výběžek a přilehlé okolí. Zde v roce 1929 komunisté zvítězili všude, s výjimkou „nacistického“ soudního okresu Jablonec nad Nisou. Jejich pozice tu byly nejlepší z celého pohraničí, běžně dosahovaly 20% všech hlasů,

v okresech Cvikov, Chrastava a Nové Město pod Smrkem dokonce KSČ přesáhla 30%, což je úspěch na úrovni známé bašty „rudého Kladna“.

V jiných oblastech *Deutschböhmen* byl už úspěch mnohem menší, v roce 1929 už KSČ zvítězila jen v soudním okrese Kadaň. Jejich běžným umístěním bylo v severozápadních Čechách čtvrté místo, téměř vždy za DSAP, BdL, třetí stranou byla buď DNSAP nebo DCV, popřípadě některá z českých socialistických stran. Téměř všude získali více než 10% hlasů, ve zmiňovaném okrese Kadaň přesáhli 20%. Právě mezi Kadaní a Falknovem se nacházelo druhé hlavní centrum síly KSČ v Sudetech, když zde, s výjimkou okresu Karlovy Vary, měla všude více než 15% hlasů.

Zbylé tři části pohraničí, někdejší provincie *Sudetenland*, *Deutschsüdmähren* a *Böhmerwaldgau* už žádnou takto silnou oblast komunistům nenabízely. Šlo také o území v mnohem menší míře průmyslová, s jistými výjimkami na severní Moravě (např. Svitavsko), kde ovšem byly silné i další německé strany (ve smíšených okresech tvořili pochopitelně konkurenci i Češi). Komunisté v roce 1929 málokde přesáhli 10% - na Šumavě to bylo např. v soudních okresech Vimperk a Český Krumlov, na severní Moravě byly baštami KSČ soudní okresy Vidnava a Vizmberk, kde získali dokonce více než 20% hlasů. Na vítězství však už tento zisk nestačil v Sudetech nikde.

5. Československá strana lidová

Další strana, která působila coby národnostně česká a spíše provládní - tedy coby přímý soupeř SdP, kterého by se také měla týkat analýza henleinovských výsledků, spíše nerelevantní. Podobně jako agráři nebo sociální demokraté, i lidovci měli v německém prostředí stranu, kterou je možno označit za sesterskou. Šlo o DCV, o níž ještě bude řeč. Avšak v případě ČSL a DCV je otázka vzájemné spolupráce mnohem složitější než v případě vztahů BdL-RSZML, tím spíše pak DSAP-ČSDSD.

Jednak se vlastně trvale nepodařilo za celou dobu první republiky natrvalo vytvořit nějakou formu katolického bloku, podobného spolupráci agrárních nebo socialistických stran (takový blok existoval jen po dobu vlády panské koalice na konci 20. let a zahrnoval ČSL, DCV a slovenskou HSLŠ). Druhý bod s tímto prvním souvisí, v období mezi volbami 1929 a následujícími v roce 1935 působila ČSL jako strana vládní, zatímco německá DCV v opozici. Konečně je možno uvést přímé názorové rozpory mezi českými a německými politickými katolíky např. v otázce stavovského státu. ČSL z toho důvodu nepřipadá pro analýzu výsledků SdP příliš v úvahu, a to ani jako záštita své německé sestry, která koneckonců byla až do

voleb roku 1935 nejslabší německou aktivistickou stranou z těch, které kandidovaly samostatně.

Samotná ČSL měla v Sudetech rozdílné pozice, což přesně koresponduje s jejím vlivem v celé zemi. V severních a západních Čechách patřila mezi nejslabší strany vůbec, když zde měla popularitu na úrovni např. českých fašistů. Naopak na Moravě byla silná nadprůměrně, což platí i pro zdejší německé okresy. Mezi bašty ČSL v Sudetech tak patří jižní Morava (např. Znojensko nebo Jemnicko), na severní Moravě pak Hřebečsko, ve Slezsku Opavsko. Ve všech případech jde ovšem o oblasti smíšené a je téměř jisté, že hlasy ČSL pochází z českých obcí zmíněných okresů, zatímco v německých obcích byl vliv lidové strany mnohem menší.

6. Deutsche sozialdemokratische Arbeiterpartei in der ČSR

Nejsilnější německá aktivistická strana, která si toto postavení udržela až do roku 1935 téměř bez přestávk, a to se dvěma krátkými výjimkami. První výjimka se datuje mezi druhé parlamentní volby v roce 1925 a obecní volby v roce 1927, kdy ji předstihla BdL, druhým takovým obdobím pravděpodobně byl počátek 30. let, kdy došlo k velkému zesílení nacistické strany DNSAP. (Klimek 2002: 126) Zda to ovšem stačilo na předstížení německé sociální demokracie, není dodnes zcela jasné, výsledky obecních voleb jako celek nikdy nebyly publikovány. Každopádně však od roku 1927 (obecní volby) a určitě pak od roku 1929 (parlamentní volby) byla DSAP nejsilnější německou aktivistickou stranou, od roku 1929 stranou vládní.

Historie DSAP do voleb v roce 1935 byla složitá a vyznačovala se několika zvraty. Strana vznikla oddělením zemských organizací německorakouské sociální demokracie v Českých zemích a stejně jako ostatní německé strany tehdy ČSR nepřijala. V prvních volbách roku 1920 zaznamenala triumf, když ji s výjimkou sesterské české strany žádná jiná neporazila (690 tisíc hlasů, tj. 43,5% německých hlasů). Takový úspěch bývá ovšem přičítán i menší konkurenci než měla ČSDSD. Právě do voleb 1920 se datují i rekordní zisky DSAP, která v několika západočeských okresech (Kraslice, Loket, Nejdeč) přesáhla hranici 70% všech hlasů, což jsou hodnoty, které překoná až právě SdP.

V roce 1921 ovšem došlo k odtržení marxistického křídla strany, které se pak stalo částí KSČ, a DSAP se už výsledku z roku 1920 ani nepřiblížila. V roce 1925 byla jasně poražena, přišla o pozici nejsilnější německé strany, její zisk činil pouze 406 tisíc hlasů (7,71% všech hlasů). V roce 1929 získala část své síly zpět (502 tisíc, tj. 8,82% všech hlasů v Českých zemích) a stala se vládní stranou.

Šest let před rokem 1935 však pro ni opět nebylo příznivých. Šlo období hospodářské krize, kdy měla DSAP tu smůlu, že její ministr a předseda Ludwig Czech zastával funkci ministra sociální péče. DSAP se ještě víc než druhé aktivistické strany takto dostala do pozice jakéhosi „hromosvodu“ za hospodářské neúspěchy Sudet. Už v obecních volbách 1931 není všeobecně přijímána myšlenka, že zůstala nejsilnější německou stranou – zejména na severní Moravě ji porazila DNSAP. Před volbami 1935 už DSAP byla ve srovnání s henleinovci i v dobových volebních odhadech outsiderem. Na rozdíl např. od BdL se však nikdy ani nepokusila o dohodu s SdP, což se nakonec ukáže jako její výhoda oproti DCV i (zejména) BdL.

Identifikace silných pozic DSAP je kvůli odtržení části členstva a jeho přechodu do KSČ vlastně možná až od druhých parlamentních voleb v roce 1925. V roce 1920 byla nejsilnější téměř ve všech okresech českých Sudet, na Moravě byla většinou druhá (na jižní Moravě vyhrávala DCV, na severní pak nacionalisté z DNP a DNSAP, které tvořily jednotnou kandidátku). Především v bývalé provincii *Deutschböhmen* existovaly rozsáhlé oblasti, kde měla DSAP absolutní většinu všech hlasů, s již zmiňovaným vrcholem na Loketsku, Nejdecku a Kraslicku, kde to bylo přes 70%.

Od roku 1925 je možno v oblasti Sudet identifikovat pět hlavních center vlivu DSAP:

- a) Krkonoše – rozsahem (5-7 soudních okresů) i zisky (cca 30% všech hlasů) nešlo o nejsilnější oblast vlivu strany. Jasnou oporou bylo Žacléřsko (přes 40% hlasů roku 1929).
- b) Dolní tok Labe – skupina rovněž asi pěti až sedmi soudních okresů, kde měla DSAP ještě vyšší zisky (i přes 40% všech hlasů roku 1929) než v Krkonoších. Hlavní baštou této oblasti bylo Děčínsko (ve všech třech jeho soudních okresech přesáhla 40%).
- c) Západní Čechy – několikrát již zmiňovaná oblast rekordních zisků z roku 1920, která se naštěstí pro DSAP nepřidala ke komunistům. Oblast největšího vlivu německé sociální demokracie, která zde v sedmi okresech přesáhla roku 1929 40% všech hlasů. Nejsilnějším okresem se stalo Nejdecko, kde opět dosáhla nadpoloviční většiny.
- d) Šumava – oblast mnohem slabší než předešlá, DSAP zde měla silnou konkurenci v DCV, její zisk však přesto přesáhl v několika okresech 30%, nejvíce to bylo v soudním okrese Hartmanice, kde získala přesně polovinu hlasů.
- e) Jeseníky – nejsilnější oblast vlivu DSAP na Moravě a ve Slezsku se nacházela ve východní části Jeseníků a zahrnovala celkem pět okresů, kde strana přesáhla roku

1929 30% hlasů (spolu s okresem Vizimberk, kde to bylo něco přes 25%). Rekordním okresem této oblasti bylo Vrbensko se ziskem téměř 46% hlasů. V této oblasti však byl i velmi silný vliv negativistických stran.

Přes vytyčení pěti hlavních oblastí vlivu je možno říci, že DSAP měla nejrovnoměrněji rozloženou podporu ze všech aktivistických stran.

7. Autonomistický blok

V tomto případě jde o nepříliš pevnou koalici, spojující několik stran dalších československých menšin. Jmenovitě šlo především o *Hlinkovu slovenskou ľudovou stranu*, *Slovenskou národní stranu*, rusínský *Autonomnyj zemledelskij sojuz* a koalici polských stran. Zejména kvůli svým slovenským složkám patřila k nejsilnějším stranám na Slovensku, významné zastoupení měla i na Podkarpatské Rusi. V Českých zemích tomu však bylo jinak. Ze složek *Autonomistického bloku* zde měly významnější podporu pouze polské strany, a to jen místně omezenou. *Autonomistický blok* kandidoval jedině v moravskoostravském volebním kraji, kde však byl relevantní stranou. A protože jeho cíle (prosazování národnostní autonomie příslušných menšin) byly obdobné cílům SdP, je *Autonomistický blok* relevantní stranou i pro analýzu, zda tendence analogické německému voličstvu mají svou obdobu i v polské, slovenské nebo rusínské menšině. Nakonec je ještě nutno podotknout, že na rozdíl od podobné koalice maďarských stran, která vedla až k jejich faktickému sjednocení, *Autonomistický blok* byl velmi labilním seskupením, které se nakonec po volbách 1935 rozpadlo.

8. Bund der Landwirte

Druhý ze tří hlavních soupeřů SdP, německá agrární strana, která se v době voleb 1935 již téměř desetiletí podílela na vládě a byla stranou jasně aktivistickou. Na krátké období mezi parlamentními volbami 1925 a obecními volbami 1927 byla dokonce nejsilnější německou stranou v ČSR, poté většinou na druhém místě za DSAP, případně třetím za nacisty.

BdL nenavazoval na rozdíl od německé sociální demokracie na silné tradice z doby Předlitavska. Tehdy německé agrární hnutí sice existovalo, ale velkých zisků nedosáhlo. Německá agrární strana v ČSR byla pod názvem BdL ustavena v roce 1919 a účastnila se všech parlamentních voleb před rokem 1935. V roce 1920 byla však její účast omezena jen na některé části Sudet (nekandidovala např. v jihlavském jazykovém ostrově a téměř nikde na Moravě a ve Slezsku, pouze v Olomoucké župě). Přesto to pro něj byly úspěšné volby, když

získal 242000 hlasů (15,2% německých, 3,9% všech hlasů). Jako hlavní důvod úspěchu se udává jeho tehdejší podpora německé účasti na pozemkové reformě. (Kárník 2000: 126)

V roce 1925 dopadl *Bund der Landwirte* ještě lépe, když jeho společná kandidátka s živnostenskou DGP získala 462 tisíc hlasů (8,77% všech hlasů) a jak již bylo řečeno, na jistou dobu se stal největší německou stranou. Od roku 1926 pak byl i stranou vládní, což se nezměnilo ani v roce 1929. V těchto třetích volbách měl BdL opět koaličního partnera, jímž bylo *Deutsche Arbeits- und Wirtschaftsgemeinschaft*, spojení bývalé svobodomyšlné strany DDFP a aktivistického křídla německých nacionálů z DNP. Jeho výsledek byl poněkud horší, činil 388 tisíc hlasů (6,82% všech hlasů v Českých zemích), přesto zůstal na druhém místě mezi německými stranami.

V letech před čtvrtými parlamentními volbami měl BdL lepší výchozí pozici než DSAP (ta držela citlivé ministerstvo sociální péče). Přesto došlo k událostem, jež vyhlídky strany velmi poškodily. Po ustavení SdP to byla právě BdL, která svým způsobem zaštiťovala nové hnutí, kterému tehdy hrozil zákaz. Osudovým se stalo nakonec jednání s SdP o společných kandidátkách s Henleinem, kterému BdL téměř obětoval vlastní kampaň. O těchto událostech bude ještě řeč v další kapitole.

Bund der Landwirte byl ve srovnání s DSAP mnohem závislejší na několika mimořádně silných oblastech vlastních zisků, zatímco v jiných oblastech Sudet byl stranou spíše slabší (severní Morava, Mostecko, Chebsko, obecně pak horské hřebeny – logicky). Stejně jako u DSAP lze identifikovat několik oblastí, kde byl naopak mimořádně silný. Nebylo tomu tak téměř nikde na Moravě, kde je jasně patrné zpoždění, vzniklé neexistující kandidaturou roku 1920. Mezi silné oblasti vlivu BdL patří:

- a) Dolní Poohří – pás úspěchů BdL, kde tato strana byla nejsilnější, se táhl od Lovosic k Mimonu. Jasně z něj vyčnívaly soudní okresy Dubá a Ústěk, kde roku 1929 získal BdL nadpoloviční většinu (v ústěckém okrese téměř 63%).
- b) Horní Poohří – plošně nejrozsáhlejší území, kde BdL vládl. Od první oblasti bylo odděleno úzkým pásem průmyslových, národnostně smíšených okresů. Jádrem této oblasti, která jinak zasahovala zhruba od Žatce k Tachovu a Stříbru, byla pětice soudních okresů, kde BdL roku 1929 nasbíral přes 40% hlasů – Doupov, Žlutice, Bochov, Teplá a Bezdrůžice. Rekordním okresem oblasti bylo s téměř 55% ziskem Doupovsko.
- c) Jižní Morava – mnohem slabší než obě české oblasti, přesto s výrazným centrem na Slavonicku, kde zisk činil přes 40%

- d) Šumava – BdL byl silnější jižněji než DSAP, jeho baštou zde byly všechny tři soudní okresy na Krumlovsku. Přes 40% se však nedostal roku 1929 nikde.
- e) Severní Morava – výrazný ostrov vlivu BdL, který tu byl jinak spíše podprůměrný, tvořil okres Moravský Beroun. V obou jeho částech získala stranu více než třetinu hlasů, na Libavsku to bylo 36%, na Dvorecku o pouhé dvě desetiny méně.

9. Deutsche Christlichsoziale Volkspartei

Třetí a poslední z hlavních aktivistických stran, strana německého politického katolicismu. Na rozdíl od předchozí navazovala na silné pozice již z rakouských dob, ačkoliv byla jako *Deutsche Christlichsoziale Volkspartei* založena až v roce 1919. (Šebek 2000: 266 – 279) Oproti DSAP i BdL byla až do roku 1929 poněkud slabší, avšak na rozdíl od obou konkurentů měl počet jejich hlasů trvale vzestupnou tendenci.

Již roku 1920 se tak DCV účastnila prvních parlamentních voleb, kdy získala pouze necelou desetinu německých hlasů (2,5% všech hlasů, devět mandátů). Z voleb roku 1920 stojí za připomenutí jeden detail – výsledek 78,8% všech hlasů pro DCV ze soudního okresu Mikulov. (ČSÚ 2000) Tento výsledek je absolutním rekordem všech stran ze všech parlamentních voleb první republiky, který dokonce ani SdP v roce 1935 nikde nepřekonala. Naznačuje také stav elektorátu DCV, který byl soustředěn do několika podobných ostrovů, jinde příliš velkých zisků křesťanských sociálů nedosahovali.

V následujících volbách roku 1925 si DCV polepšila o čtyři mandáty, když získala celkem 314 tisíc hlasů (5,97% ze všech hlasů), v roce 1929 pak již téměř dotáhla BdL (6,11% všech hlasů, tj. 348 tisíc v Českých zemích, čtrnáct mandátů). Je ovšem třeba podotknout, že v roce 1925 kandidoval BdL spolu s živnostenskou stranou DGP, která ve třetích volbách přešla právě k DCV, což část zisku křesťanských sociálů umaže, ačkoli i BdL byla posílena spojením s DAWG a DDFP. Od roku 1926 byla DCV vládní stranou v rámci panské koalice. Po třetích volbách roku 1929 byla však z koalice vynechána, aby se do ní vrátila až roku 1936.

Německá křesťansko-sociální strana byla ještě více než BdL odkázána při svém volebním úspěchu na několik mimořádně silných oblastí. Jejich rozmístění se příliš neliší od míst, kde byla silná sesterská česká strana, tedy ČSL:

- a) Šluknovský výběžek – především jeho severní část, soudní okresy Hanšpach a především Šluknov, tvořila výjimku v celkem podprůměrné oblasti severozápadních Čech. Ještě v roce 1929 přesáhla DCV na Šluknovsku 40%.

- b) Západní Čechy – DCV zde byla nejsilnější v oblasti Tachovska, především však v soudních okresech Kynžvart a Teplá, kde přesáhla 20%. Oproti ostatním silným oblastem to bylo poměrně málo.
- c) Jižní Čechy – Silnou baštou DCV byl nejjižnější okres Čech – Kaplice, v jeho rámci pak soudní okres Vyšší Brod, kde strana dosahovala podílu až 40% všech hlasů. Mimo všech tří částí okresu Kaplice zvítězila roku 1929 i v soudních okresech Prachatice a Chvalšiny.
- d) Jižní Morava – oblast již zmíněného rekordu z roku 1920. V následujících volbách zde sice DCV zeslábla, přesto zejména soudní okresy Mikulov a Jaroslavice (kolem 40% všech hlasů roku 1929) patřily na špičku jejích úspěchů
- e) Hřebečsko – Ve Svitavách sídlily křesťansko-sociální odbory, což velmi posílilo pozici DCV v jinak průmyslovém okrese. I na Svitavsku stála roku 1929 za DCV třetina všech hlasů. Slabší, ale přesto nejlepší, byla strana na Moravskotřebovsku
- f) Frývaldovsko – bašta úspěchů DCV ve Slezsku, v roce 1929 ve třech soudních okresech (Javorník, Frývaldov, Cukmantl) dosáhla přes 40%, na Vidnavsku to bylo jen o málo méně.
- g) Hlučínsko – oblast, kde se vliv DCV postupně vytrácel, jak zde sílili nacisté. Přesto zde v roce 1929 ještě DCV vyhrála se tiskem přes 25% (roku 1925 měla však téměř dvojnásobek).

10. Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská

Živnostenská strana je další z národnostně českých stran, které nebyly profilovány extrémisticky, ačkoliv se v jejím řízení některé nedemokratické tendence objevily (např. velká moc vedení strany a mužů jako J. V. Najman). Proto je i ČŽOSS možno vyloučit coby relevantního přímého soupeře Henleinovy strany. Nekonkurovala si s ním ani v národnostním vymezení ani ideologicky. U živnostenské strany navíc vlastně chybí samostatně vystupující sesterský německý subjekt. Německá strana DGP, o níž bude řeč v příštím bodu seznamu kandidujících stran, jednak nebyla příliš silnou stranou ani v německém prostředí (např. na Hřebečsku, které je součástí druhé části práce, však ano), jednak měnila své partnery, se kterými šla do voleb, nikdy však ne sama. Až v roce 1935 lze její kandidaturu na maďarské kandidátní listině považovat za svého druhu samostatné vystoupení. Ostatní německé subjekty *Wahlblocku* byly ještě slabší, maďarské pak zůstaly omezeny jen na Slovensko a Podkarpatskou Rus. Mimo to ČŽOSS a DGP neprováděly příliš samostatnou politiku. Ve 30. letech už je běžné jejich hodnocení coby součást dvojbloku agrární a živnostenské strany.

Konečně dalším důvodem, proč se nezabývat ČŽOSS více dopodrobna, je fakt, že šlo v Sudetech o stranu velmi slabou, což je jev, který souvisí se složením české menšiny v pohraničí. Rozhodně se nemohla svou silou rovnat oběma socialistickým stranám, ale ani *Národnímu sjednocení*, většinou ani agrárikům (zde byly výjimkou okresy s velkým podílem městského obyvatelstva) nebo lidovcům (na Moravě, zejména v severozápadních Čechách však zpravidla ČŽOSS bývala silnější), nemluvě již o komunistické straně, která měla voliče i mezi Němci (ve vnitrozemí, které však není objektem zájmu této práce, bývala ČŽOSS v roce 1935 silnější než KSČ),

11. Krajinská křesťansko-sociální a Maďarská národní strana spolu se *Sudetendeutscher Wahlblock*

Další případ koalice menšinových stran, tentokrát maďarských, ke kterým na Slovensku a Podkarpatské Rusi přistoupila ještě tzv. *Einheit des bodenständigen Deutschtums* (*Jednota místního usedlého Německva*). *Sudetendeutscher Wahlblock* (v dalším textu bude k označení této strany buď používán termín *Wahlblock*, nebo zkratka SdW) byl sám o sobě seskupením méně významných německých stran, z nichž nejsilnější pozici měla německá živnostenská strana (DGP, *Deutsche Gewerbeartei*). Lze ji chápat jako snahu Maďarů získat alespoň nějaké hlasy i v Českých zemích, na druhou stranu pak jako pokus o samostatnou kandidaturu DGP – v Českých zemích bylo maďarského obyvatelstva tak málo, že se zde zisky *Wahlblocku* dají vlastně ztotožnit se zisky DGP. Německá živnostenská strana v předchozích volbách kandidovala buď s DCV nebo s BdL, samostatně doposud nikdy. Pro svou německou složku je tedy i SdW relevantní stranou pro analýzu. Určující pro jeho další osudy však byly maďarské strany, které také získaly všechny jeho mandáty. V roce 1936 tak vývoj dospěl až k *Egyesült Magyar Párt* (*Sjednocená maďarská strana*). Druhý důvod, proč je *Wahlblock* pro analýzu relevantní je ten, že šlo o koalici maďarského autonomismu až iredentismu, tedy s podobnými cíli, které sledovala SdP. SdW kandidoval ve všech volebních krajích Českých zemí, mimo kraj Hradecký a Uherskohradištský.

12. Sudetendeutsche Partei (v karpatských oblastech Karpatendeutsche Partei)

Tato strana je hlavním objektem celé práce, proto zde její charakteristiku můžeme vynechat. Omezíme se jen na poznámku, kterou vyslovil ve své práci Kárník, že připojením *Karpathendeutsche Partei*, která měla SdP zastoupit ve východní části státu, se totálně politizoval pojem sudetoněmeckví, který tak přesáhl i širší hranice českých Sudet a stal se víceméně nálepkou. (Kárník 2002: 183 – 208) Předseda KdP Franz Karmasin získal

poslanecký mandát, KdP sama se však ve volbách neprosadila a zisk strany na Slovensku a Podkarpatské Rusi byl téměř marginální.

13. Národní obec fašistická

Jedna ze dvou stran české extrémní pravice, která se účastnila voleb v roce 1935. Pro NOF byly volby roku 1935 druhými, jichž se účastnila, když napoprvé v roce 1929 tvořila společnou kandidátku se Stříbrného *Národní ligou coby Liga proti vázaným kandidátkám* (LPVK) a celá tato koalice získala v roce 1929 tři mandáty. V roce 1935 již NOF kandidovala samostatně, protože *Národní liga* vstoupila do *Národního sjednocení*.

Čeští fašisté pochopitelně nebyli přímými soupeři SdP, přesto je na rozdíl od ostatních československých stran lze považovat za relevantní objekt analýzy henleinovského výsledku. Budou do něj zahrnuti jako jeden blok s *Národním sjednocením*, protože v NOF a NSj se soustředily víceméně přesně tytéž síly, které v roce 1929 kandidovaly v LPVK a za národně demokratickou stranu. Navíc šlo o strany, které zejména v případě NOF lze považovat za antisystémové a tedy s podobnými cíli, jako sledovala SdP. Pouze v rámci většinového národa v Československu.

Hodnocení síly českého fašismu a krajní pravice v roce 1929 vyznívá velmi nepříznivě pro tyto skupiny, když vlastně pouze v okolí Prahy se nejednalo o marginální uskupení. Volby v roce 1935 byly pro fašisty úspěšnější, avšak s výjimkou jižní Moravy (ze smíšených okresů možno jmenovat Znojensko nebo Hustopečsko) se v Sudetech nikde z marginálního postavení nevymanili. V Čechách pak byla jejich pozice ještě slabší, např. v Karlovarské župě ani LPVK v roce 1929 ani NOF v roce 1935 vůbec nekandidovaly.

14. Národní sjednocení – úřednicko-zřízenecká strana

Tato strana kandidovala v parlamentních volbách v ČSR v roce 1935 vůbec poprvé a je první ze dvou stran, které se do Národního shromáždění nedostaly. Její název je poněkud zavádějící a může vést k záměně s mnohem známější stranou, nástupkyní národní demokracie. Vlastní kandidátní listina ji definovala jako „*československou stranu státních, veřejných a soukromých zaměstnanců a pensistů a jejich žen*“. Jedná se o typický příklad strany, podobné rozsahem svého působení a volebními výsledky většinou odštěpených frakcí větších stran z 20. let. Její kandidatura se omezila na sedm žup – Pražskou (obě části), Pardubickou, Hradeckou, Mladoboleslavskou, Českobudějovickou, Jihlavskou a Brněnskou. NsJÚZ bylo stranou, etnicky hodnocenou jako česká, a politickou vahou nevýznamnou. Jeho další bližší popis je pro analýzu výsledků SdP irelevantní.

15. Hospodářská strana dlužníků všech stavů

Jde o podobný případ jako u NSjÚZ, malou stranu, která v roce 1935 kandidovala poprvé. Na rozdíl od minule zmiňované však svou kandidaturu neomezila jen na České země, ale díky vytvořené koalici s *Nezávislou socialistickou stranou na Slovensku a Podkarpatské Rusi* získalo hlasy i ve východní části Československa. Ani to však straně nepomohlo k zisku byť jen jediného poslaneckého mandátu a její zisk by na něj nestačil ani v jediném volebním kraji (čili župě). V Českých zemích kandidovala jen v sedmi volebních krajích – Pardubickém, Hradeckém, Mladoboleslavském, Lounském, Karlovarském, Plzeňském a Českobudějovickém. Ve všech případech se jedná o kraje, které se alespoň částečně dotýkají Sudet a strana byla rovněž vnímána jak v českém, tak i německém dobovém tisku jako německá. Proto je možné považovat ji za přímého soupeře SdP, jehož výsledek musí být rovněž vzat v úvahu, byť byl nakonec dosti slabý. Pro svůj německý charakter bude dále uváděna zkratkou WPSAS (*Wirtschaftspartei den Schuldner aller Stände*).

16. Národní sjednocení

Strana českého nacionalismu, která vznikla na podzim 1934 spojením národně demokratické strany se Stříbrného *Národní ligu* a *Národní frontou* profesora Mareše. *Národní fronta* samotná přitom představovala seskupení asi deseti malých nacionalistických skupin. Jasně nejvýznamnější skupinou v *Národním sjednocení* byla ovšem ČSND, spojení se Stříbrného stranou bývá většinou hodnoceno (a oprávněně) jako posun ČSND na krajně pravicové pozice, téměř až k fašismu. Což činí hodnocení NSj relevantní součástí analýzy výsledku SdP.

Jak bylo uvedeno již u NOF, budou obě strany české nacionalistické pravice připomenuty coby jeden blok. Jednak jde vzhledem k stranickým přesunům na tomto křídle (týká se *Národní ligu*) o asi nejjednodušší přístup, jak zhodnotit jejich zisky, jednak se podobného hodnocení drží i nejpodrobnější analýza, kterou se mi povedlo k volbám 1935 nalézt. (Kárník 2002: 529 – 532)

Pozice *Národního sjednocení* navazovaly na zisky, kterých dosahovala především ČSND (*Národní liga* sama v parlamentních volbách nikdy nekandidovala, v rámci LPVK tvořila jen jednu část koalice, která i tak byla velmi slabá. *Národní fronta* pak byla konglomerátem stran, které většinou byly pouhými odštěpkami zavedených stran. Z významnějších částí *Národní fronty* je možno připomenout pozůstatek Kaderkovy domkářsko-malozemědělské strany ČDMZS nebo *Radikální národní demokracii*. Původně

v ní byla zastoupena i NOF, ta se však nakonec voleb účastnila samostatně). Pro ni byly Sudety v jistém slova smyslu oporou. Národní demokracie se zde řadila zhruba na třetí místo mezi českými stranami. Předčily ji obě strany socialistické, samozřejmě i internacionální KSČ, na Moravě pak i lidovci. ČSND naopak značně předčila stranu živnostenskou a v Sudetech byla svou silou zhruba na úrovni českých agrárníků. Je třeba mít ovšem na paměti, že ono zhruba třetí místo mezi českými stranami znamenalo málokde zisk větší než 5% všech hlasů, spíše však mnohem méně.

Pozice se příliš nezlepší ani v případě hodnocení nacionalistických stran jako jednoho bloku. Málokde se silné pozice národní demokracie překrývaly s obdobně silnými pozicemi fašistů. Je možno už předeslat, že se na takovém výsledku příliš nezmění ani ve volbách v roce 1935.

Uvedený výčet šestnácti kandidujících stran a koalic můžeme tedy rozdělit do několika skupin, vzhledem s ohledem na vztah k *Sudetoněmecké straně*:

- a) Přímí soupeři – sem patří všechny tři aktivistické strany (DSAP, BdL, DCV), dále komunisté, v Českých zemích pak ještě *Wahlblock*. WPSAS byla marginálním uskupením, vzhledem ke svému spíše německému charakteru by sem však patřila také.
- b) Strany autonomistické nebo antisystémové – KSČ sem zařazuje její předvolební vystupování, kdy v první polovině 30. let se stavěla za právo menšin na sebeurčení, a to až do odtržení od ČSR. Je ovšem pravdou, že právě zhruba od předvolební kampaně roku 1935 (kryla se časově s uzavřením spojenecké smlouvy ČSR se SSSR) bude její pozice mnohem státotvornější. Z menšinových uskupení sem dále náleží *Wahlblock* kvůli své maďarské části a *Autonomistický blok*. Konečně vzhledem k silně protihradní pozici obou stran a jejich postavení na krajní pravici české politické scény budou připomenuty i výsledky NOF a NSj.
- c) Strany vzhledem k SdP v zásadě irelevantní – v době voleb roku 1935 se do podobného vymezení vejdou už jen české strany, které nešly proti demokratickému uspořádání státu ani proti dosavadní vládní politice. Tedy RSZML, ČSDSD, ČSNS, ČSL a ČŽOSS. NSjÚZ může být rovněž zařazena do této skupiny, její síla je však tak malá, že je možno označit ji za marginální seskupení tak jako tak. Skutečným projevováním se ve stranickém systému ČSR se do této skupiny vrátí nakonec i NSj, ale to až po rozchodu se Stříbrného skupinou, kdy se *Národní sjednocení* po delší době vrátí opět i do vlády.

Z šestnácti kandidujících politických stran jich tak bude rozebíráno v následujícím textu převážně jen deset, uvedených ve skupinách a) a b).

1.2. Výsledky voleb roku 1935 a jejich zhodnocení

Dlouhá úvodní kapitola byla nutná jak k popisu „bojiště“, tedy jednotlivých volebních krajů Českých zemí s ohledem na německou menšinu, tak k představení „bojujících“ a jejich vztahu k hlavnímu objektu práce - Sudetoněmecké straně. V následujících kapitolách už budou přímo shrnuty a analyzovány volební výsledky stran, označených za relevantní v oblastech, označených za relevantní. Druhá kapitola začíná stručným připomenutím začátků *Sudetendeutsche Partei* od založení strany v říjnu 1933, kdy je především rozebrána její kampaň a předvolební chování k německým konkurentům i československému státu. Poté budou krátce shrnuty celkové výsledky voleb 19. května 1935. Třetí a poslední část kapitoly se pak věnuje relevantním stranám, kdy nejdůležitější je pochopitelně hodnocení SdP.

1.2.1. Předvolební působení SdP v letech 1933 – 1935

Motivací pro působení *Sudetoněmecké vlastenecké fronty* byla snaha vytvořit hnutí, které by se stalo platformou, zastupující všechny sudetské Němce a překonalo jejich stranickou roztržičnost, chápanou v německé menšině jako překážka výraznějšímu vlivu na stát. Devalvující vliv na tyto v podstatě neutrální myšlenky měl fakt, že i o typu organizace, v plánech nazývané *Sudetoněmecká akční fronta*, rozhodovali v létě 1933 nacisté z DNSAP. Úmyslně mělo jít o velmi heterogenní hnutí, kde jediným pojítkem měla být příslušnost členů k sudetoněmecké menšině. V první fázi se dokonce nemělo jednat ani o stranu, naopak se proti politickému stranictví vymezovala a sudetoněmecké politické strany pro ni byly „odštěpenými skupinami“ jednoho národního kmene. Nepočítáme-li *Sudetendeutscher Landbund*, malou odštěpeneckou frakci BdL (v roce 1935 byl součástí *Wahlblocku*), byla také první stranou, která nebyla v ČSR *deutsch*, ale *sudetendeutsch*. I to bylo už záležitostí navýsost politickou. Kárník se odvolává na Lemberga a jeho tvrzení, že sudetští Němci netvořili ani etnicky ani profesně jedno společenství, nýbrž šlo o přesahy minimálně pěti německých národnostních skupin za hranice (např. Frankové na Chebsko, Bavoři na Šumavu atd.) (Kárník 2002: 184)

Pro osobu vůdce SHF platí totéž jako pro celé hnutí. Mělo se jednat o osobnost s velkou autoritou mezi Němci, ne však o obecně známého politika, rozhodně nemělo jít o bývalého člena DNSAP. Z několika návrhů na pozici předsedy SHF stojí za to připomenout dva, včetně nakonec vítězného. Marian San Nicolò, rektor *Deutsche Universität in Prag*, by všechny uvedené předpoklady naplnil, navíc byl antisemitským nacionálem. Volbu však odmítl, nechtěl totiž opustit univerzitní půdu (Kárník 2002: 184 – 185) Proto byl jmenován

Konrad Henlein. Ten rovněž předpoklady splňoval, původně nebyl nacistou, dokonce ani úplným Němcem (ze čtvrtiny měl český původ). Působil v *Německém tělovýchovném svazu (Deutscher Turnverband, DTV)*, což byla paradoxně konkurenční organizace nacistického *Volkssportu*, i když stejně jako *Volkssport* byl i DTV minimálně od krize negativisticky zaměřený. Zhruba od časů hospodářské krize v něm stále více získával vliv *Kameradschaftsbund*, skupina blízká sice fašismu, nikoli ale nacistická. Ze zahraničních vzorů stál *Kameradschaftsbund* nejspíš nejbliže Dollfusovu Rakousku. Pro SHF měl význam v tom, že se přes *Kameradschaftsbund* a *DTV* dostala do jejího vedení skupina pozdějších poslanců SdP – Walter Brand, Ernst Kundt, Wilhelm Sebekowsky. Henlein do této skupiny patřil také. (Kárník 2002: 185 – 186) V této souvislosti bude připomenut zajímavý fakt ohledně věku vedení SHF. Ta si budovala image mladého národního hnutí, mladí tedy museli být i její vůdci. Konrad Henlein, narozený roku 1898, byl v této skupině spíše starší. Příznačně se podobně profileovaly i další extrémistické strany, především KSČ se svou skupinou „karlínských kluků“, v menší míře *Národní sjednocení* (skupina *Národní myšlenky*) nebo Hlinkova strana. Vládní strany ČSR, a to české i německé, vykazovaly ve třicátých letech velkou nehybnost v nejvyšších funkcích, především poslaneckých. U henleinovců, ale i jiných extremistů měla být tímto způsobem přilákána sudetoněmecká mládež.

Kameradschaftsbund si dal za cíl proniknout pokud možno do co největšího počtu německých spolků a organizací (Kárník 2002: 185) a získat je vnitřně pro henleinovskou SHF, což se mu do roku 1935 také víceméně podařilo (mimo *DTV*, kudy se do vedení SHF dostal sám Henlein, se podařilo ovládnutí bývalých nacistických odborů DAG nebo celonárodní organizace *Bund den Deutschen*, německé obdoby *Národních jednot*). V samotné SHF ale nepanovala jednota, nejdůležitější byly rozpory mezi čistokrevnými nacisty a členy *Kameradschaftsbundu*. Přijmout do vedení bývalé poslance DNSAP nebylo tehdy nejspíš možné, okamžitě by byla prozrazena podstata SHF coby náhrady za DNSAP. (Kárník 2002: 188)

SHF byla oficiálně založena 1. října 1933 a její růst byl díky vlivu na podobné rychlý, takže už v červnu 1934 měla podle svých údajů 85000 členů a prohlašovala se stejně jako kdysi DNSAP za největší německou stranu. (Kárník 202: 189) Pravda to nejspíš nebyla, minimálně tehdy ještě ne. Vzpomenuty musí být údaje o členstvu DSAP, která v době voleb 1935, kdy už byla oslabena neúspěchem, měla 80000 členů. O rok dříve to nejspíš bylo ještě více. Hnutí o 85000 členech samozřejmě nemohlo více působit nestrannicky, během roku 1934 byly vybudovány zemské i okresní organizace. Vedení SHF sídlilo v Chebu, stejně jako česká zemská organizace (Karl Hermann Frank), existoval zvláštní pražský sekretariát

(Sebekowsky), hnutí rychle proniklo i do Moravskoslezské země (zemským předsedou v Šumperku byl Roman Skomorowsky), po koaličním spojení s KdP pak i na Slovensku a Podkarpatské Rusi (Franz Karmasin). (Kárník 2002: 189 – 190)

Nejmenší jednotkou strany byla místní skupina (*Ortsgruppe*), nad ní stál *Kameradschaft* (ekvivalent zhruba ulice), nad ním potom skupina (*Gruppe*) a okrsek (*Sprengel*), které už tvořily základní organizaci. Základní organizace vysílala svého člena do výboru jako *Ortsleiterbeirata* (zhruba přeloženo jako přísedící za základní organizaci). Na vyšší úrovni navazovaly na tuto strukturu okresní a krajské (župní) organizace, seskupované už podle volebních okrsků. V době voleb 1935 ještě stále platila původní organizace, kdy v čele strany byla *Hlavní rada* (*Hauptrat*), v roce 1936 přezvaná na *Vůdcovskou radu* (*Führerrat*). Nad *Hlavní radou* stál Konrad Henlein jako předseda. (Marek, Schallner 2000: 279 – 280) Již před volbami 1935 obsáhla popsaná struktura více než 100 tisíc lidí, 3% celé německé menšiny, z voličů to byl ještě vyšší podíl, a tehdy už pravděpodobně předstihla velikostí i DSAP.

Marek a Schallner uvádí mimo osm mužů, tvořících vedení SHF, převážně šlo o členy *Kameradschaftsbundu* (jsou podtrženi). V roce 1934 to byli (Marek, Schallner 2000: 280):

Konrad Henlein – předseda strany

Karl Hermann Frank – vedoucí propagandy, české zemské organizace a pražského sekretariátu.

Walter Brand – vedoucí kanceláře v Aši, podle Schallnera hlavní strůjce úspěchu SdP ve volbách roku 1935, od podzimu 1935 šéfredaktor listu *Die Zeit*.

Fritz Köllner – další z volebních organizátorů.

Wilhelm Sebekowsky – vedoucí tiskové a informační kanceláře.

Wilhelm Rümmler – člen vedení pro hospodářské a sociální otázky

Rudolf Sandner – pozdější předseda poslaneckého klubu

Richard Lammel – organizační vedoucí

Stotisícová masa členstva byla převážně dědictvím po nacionálech a nacistech (na Moravě téměř z poloviny), mnoho bylo německých dělníků, studentů a živnostníků. Z uvedeného vyplývá, že v letech 1933 – 1935 nejvíce utrpěla vznikem SHF sociálně demokratická DSAP, zatímco pravicové strany (BdL, DCV) odolávaly lépe. SHF v letech 1933 – 1935 byla jasně městskou stranou – viz i výsledek na Hřebečsku, kde to bude detailněji dokázáno. Volby však skončí přesně obráceným výsledkem.

SHF pochopitelně nepůsobila ve vzduchoprázdnu, přestože se proti partikulárním zájmům a politickému straniectví vymezovala jako vůči tříštění národních sil. Velký

programový dokument do voleb 1935 nepřipravila, jistou jeho obdobou se staly tři zásady, vyhlášené Henleinem na českolipském sjezdu v říjnu 1934: 1. Překonání a odmítnutí členění národa do politických stran. 2. Výstavba národního společenství (*Volksgemeinschaft*), kde by stavovské členění zajišťovalo každému členu národa jeho osobní potřeby. 3. Věcná politika v každodenních záležitostech.

Program byl tedy vymezen velice vágně, jinak tomu snad ani u hnutí s celonárodními ambicemi nemohlo ani být. Zejména první bod nutil SHF k jednání s ostatními stranami a ostatní strany k zaujetí pozice vůči henleinovcům. Právě postoje jednotlivých stran německé menšiny k SHF uzavřou tuto kapitolu.

Nejjednodušší je hodnocení postojů negativistických stran. DNP (byla na jaře 1935 opět povolena ve snaze SHF oslabit) po neúspěšném pokusu o obnovu uvolnila SHF místo úplně a do voleb ani nenastoupila. Ani to však nezachránilo jejího staronového předsedu Lodgmana před nelibostí henleinovců, takže ani v dobách Třetí říše nezastával žádnou funkci a teprve koncem 40. let se stal prvním předsedou sudetoněmeckého *Landsmannschaftu*. Podobně snadné bylo rozhodnutí *Karpatoněmecké strany*, která se koaličně s henleinovci spojila a kandidovala s nimi ve volbách na jedné lince. Její předseda Karmasin se stal poslancem Národního shromáždění. Stejný byl osud DAWG. Sice původně vzniklo jako aktivistická odštěpenecká skupina nacionalů, aktivismus však v této straně nepřežil hospodářskou krizi. Na podzim 1934 bylo rozhodnuto o sloučení DAWG s SHF a o poslaneckém mandátu předsedy DAWG Roscheho. DAWG přispěla svým vlivem mezi německými průmyslníky na volební kampaň SHF (zde nutno asi hledat drtivé oslabení jejího někdejšího koaličního partnera BdL v sudetských městech. (Kárník 2002: 201) Hlasy koalice z roku 1929 tam byly spíše hlasy DAWG.

Na opačném pólu k těmto stranám se nacházely DSAP a KSČ. SHF se ostře vymezovala proti marxismu, ke kterému řadila i sociální demokracii. Ani DSAP ani KSČ s ní nikdy nevstoupily do přímých jednání, SHF o ně ani nestála – tyto strana nechtěla ovládnout, ale zničit. Oslabujícím faktorem na levici bylo to, že KSČ a DSAP se až do voleb chápaly navzájem jako nepřátelé. KSČ označovala DSAP za sociálfašistickou stranu, ta jí oplácela obviňováním z demagogie a štvání lidu, vedoucím až k tragédiím jako ve Frývaldově v listopadu 1931. V březnu 1933 sice KSČ nabídla DSAP jednotu v boji proti tehdy ještě DNSAP. Právě kvůli rétorice, označující ji za sociálfašistickou, DSAP tuto nabídku odmítla (Kárník 2002: 211). Během let 1933 a 1934 DSAP bojovala proti henleinovské agitaci vlastními akcemi, jako byla ta v červenci 1934 v Děčíně, kde proběhlo velké setkání protifašistické dělnické mládeže. Docházelo i ke skutečným bojům a vzájemnému napadání

schůzi DSAP a SHF, k jedné takové akci došlo v dubnu 1934 při schůzi městské organizace SHF. Sociální demokraté tehdy napadli henleinovské shromáždění v tělocvičně. Většinou však napadenou bývala DSAP. Další posilou pro DSAP byla účast říšských sociálních demokratů, kteří po roce 1933 emigrovali do Československa a nyní zde podporovali československou stranu na jejích schůzích. Vztah k SHF byl u sociální demokracie stále nesmlouvavější, ještě na jaře 1935 žádala zákaz henleinovského hnutí. Přes velkoryse organizovanou kampaň nemohla DSAP konkurovat z Říše podporovaným henleinovcům. Již na jaře 1935 tak bylo téměř jasné, že definitivně ztratí svou pozici nejsilnější německé politické strany v Československu.

Trojice takzvaných občanských stran, DCV, BdL a DGP (ta se od roku 1933 přejmenovala na *Sudetendeutsche Ständebund für Handel und Gewerbe*, SSbHG, oba názvy budou dále užívány) zdaleka nebyla vůči henleinovcům tolik odmítavá. Jako první byla kontaktována právě DGP, která zprostředkovala dohodu stranických vůdců Aloise Stenzla (hřebečský rodák z Moravské Třebové, předseda SSbHG), Franze Spiny (další hřebečský rodák z Trnávky) a Konrada Henleina. Živnostenská strana od začátku nebyla brána jako rovnocenný partner, na jaře 1934 tak jednání mezi ní a henleinovci vlastně zkrachovala. Když předseda DGP Stenzl odmítl v rozhovorech pokračovat, organizovala SHF bojkot jeho přívrženců, rozbíjení jejich schůzí atd. Už v zimě 1934/35 byla živnostenská strana donucena k novým jednáním, kde jí Henlein předložil podmínky, že se má do dvou let rozpustit organizačně v SHF, která ji měla úplně kontrolovat. (Kárník 2002: 202) Malá DGP na to nepřistoupila, připojila se k volební koalici maďarských stran ve spojení s ještě méně významnými stranami a skupinami, jako byla DDFP, SdL nebo odloučené skupiny bývalých poslanců Horpyanky a Fahrnera. Celá koalice byla známa jako *Sudetedeutscher Wahlblock* a nedalo se počítat, že by dosáhla většího úspěchu. To se nakonec i potvrdilo.

Bund der Landwirte byl mnohem těžším soupeřem, vždyť ve volbách roku 1929 měl podporu téměř 400 tisíc hlasů. Po uzavření dohody z října 1933 se předpokládala společná kandidátka obou stran, když BdL měl provádět agitaci na venkově, henleinovci ve městech. Nejdůležitějším bodem jednání pro SHF bylo to, že BdL bránil svým vládním vlivem snahám o zákaz henleinovské strany. V BdL existovalo radikální křídlo kolem Gustava Hackera, vedoucího mládežnické organizace strany, které nakonec v prohenleinovském směru ovlivnilo i Spinu, ačkoliv ten osobně nikdy od aktivismu neustoupil. Spina se snažil donutit Henleina k aktivismu. Jeho vyjádřením se mělo stát shromáždění v Karlových Varech v říjnu 1934, to však bylo kvůli obavám před střetem se souběžně konanou manifestací DSAP zakázáno (akce DSAP rovněž nebyla povolena). Henlein pak slib víceméně splnil vyhlášením tří zásad

v České Lípě, které už byly vzpomínány.(Kárník 2002: 191). Během těchto jednání agrárníci slábli, a to právě na úkor henleinovců. BdL chtěl definitivní porážce zabránit společnou kandidaturou, která by mu přinesla významný podíl na očekávaném úspěchu SHF. Konečnou verzi dohody navrhl BdL 19. února 1935. SHF ji však odmítla, navrhovala už přímé sloučení obou stran. Spina to pochopitelně odmítl a BdL se rozhodl pro vlastní separátní kampaň. Tři měsíce před volbami to bylo velmi riskantní, soupeři už měli velký náskok v agitaci a BdL tak byla Přesto ještě měsíc trvala jednání, kdy o společné kandidátky stál na straně BdL v první řadě Hacker, který blok i připustil. DSAP a její sesterská česká strana navrhovaly rozpuštění SHF. Proti se však postavila československá agrární strana s argumentem, že není jasno, co by se pak mezi sudetskými Němci stalo. BdL s tímto argumentem vlastně souhlasil, sám byl rozdělen na několik protichůdných směrů, které jej dále oslabovaly. Až na samém konci března byl potvrzen definitivní krach jednání BdL a henleinovců. Začala vlastní kampaň agrárníků, která ale za šest týdnů nemohla dohnat promarněný čas. BdL byl odsouzen k drtivé porážce.

Zbývá zmínit ještě křesťansko-sociální stranu DCV. Ta si krátkou dobu také pohrávala s myšlenkou na jednání s SHF. Hned v počátcích je však odmítla, k vážnějším pokusům už pak nedošlo. Mimo jiných důvodů (nepříliš velká spřízněnost konzervativní katolické strany s celonárodním fašizujícím hnutím) byly nejdůležitější dva fakty. Jednak DCV od roku 1930 nebyla členem vlády a v opozici zaznamenal jisté zisky, které si troufala DCV v parlamentních volbách potvrdit. Šebek mluví o odhadech strany, která si troufala dosáhnout až 30% hlasů německé menšiny a tedy kolem dvaceti mandátů (Šebek 2005: 235). Sama DCV zaujala nacionálnější stanovisko, symbolizované nástupem Karla Hilgenreinera do jejího čela. Podobně jako DSAP však byla oslabována vývojem v Německu, kde sesterská strana Centrum ukončila dobrovolně na jaře 1933 svou činnost a vplynula do NSDAP. Ještě bližší rakouská strana CSP kancléře Dollfusse potom roku 1934 zavedla v zemi autoritářský režim, hraničící s fašismem. DCV takové události rozštěpovaly – rakouskou stranu podporovala, fašismus však ne. Vůči nacistům a později henleinovcům měla DCV dvojaké stanovisko – pro spolupráci mluvil antikomunismus obou stran, proti ní protináboženské zaměření SHF. (Šebek 2005: 239) Stejně polovičatě se stavěla k zákazu SdP, byla spíše proti, jelikož by zákaz poškodil sudetoněmeckou jednotu. V případě, že by však byl prosazen, věřila v přechod henleinovských voličů k sobě samé (Šebek 2005: 236) Hodnocení předvolebního chování DCV je tak nejsložitější ze všech aktivistických stran. Kárník dochází k tomuto závěru – Hilgenreiner sledoval vypočítavou politickou linii.(Kárník 2002: 208) Počítal s porážkou DSAP a především BdL, které se k henleinovcům stavěly jednoznačněji. Zejména v BdL totiž

DCV neviděla aktivistického partnera, ale konkurenta mezi venkovskými voliči. DCV se zamýšlela svést na úspěchu henleinovců a přeskočit svým vlivem BdL, kterou už roku 1929 téměř dotáhla. To se jí nakonec podaří, sama však přijde o polovinu voličů. Šebek je v hodnocení DCV mnohem nekompromisnější – odsuzuje ji jako neprůbojnou a pasivní, když hlavní idea – stavovský stát, byla velice vágní. Proti SdP neměla s touto rétorikou šanci (Šebek 2005: 240 – 241)

Těsně před volbami, na konci dubna 1935, byla SHF donucena změnit vlastní název, protože nebylo připouštěno, aby se voleb mohlo účastnit pouhé hnutí. Na regionální úrovni bylo toto opatření přijato s nelibostí. Jméno *Sudetendeutsche Heimatfront* se totiž už za necelé dva roky vžilo, stejně jako zkratka SHF. Nyní, necelé tři týdny před volbami se voliči najednou museli „seznamovat“ s novým jménem. To znělo *Sudetendeutsche Partei* (SdP) a v dalším textu bude výlučně používáno, protože pod ním pak strana vystupovala až do svého zákazu v září 1938. Přes náhlou změnu názvu nedošlo k očekávanému obratu a SdP v nich zvítězila. Dá se říci, že základy ke svému vítězství měla již důkladně připravena z doby SHF. Zaprvé, převzala téměř kompletní elektorát nacistů a nacionálů. Zadruhé, dokázala přitáhnout velké procento dělníků a inteligence a zcela v těchto vrstvách eliminovat KSČ. Ta v jiných národech Československa na jaře 1935 popularitu získávala, mezi Němci však o dvě pětiny voličů přišla. Zatřetí, dosáhla již před volbami přistoupení několika politických stran (především DAWG). Jejich vliv sice nebyl velký, zajistily však straně finance, stejně jako vazba na Třetí říši, odkud pocházela další významná část jejich příjmů. Začtvrté, dlouhými jednáními, která k ničemu nevedla, podryla autoritu BdL na venkově. Zapáté, kampaň SdP před volbami dosáhla úrovně, jaká do té doby nebyla obvyklá a snesla by i srovnání s kampaněmi moderní doby. Lví podíl na poslední skutečnosti měly finanční impulsy z Třetí říše.

Součet všech těchto důvodů dělal z SdP favorita voleb, i když s tak velkým triumfem, který přišel, se nepočítalo. Agrární *Venkov* řadil několik dní před volbami ve své prognóze SdP na čtvrté místo za obě československé socialistické strany ČSDSD a ČSNS a pochopitelně za vlastní stranu (RSZML). (Zwittauer Nachrichten 18.5.1935: 2)

1.2.2. Shrnutí volebních výsledků

Čtvrté parlamentní volby za dobu trvání samostatného státu proběhly v Československu dne 19. května 1935. Jak bylo vzpomenuáno, bylo pro ně typické další snížení počtu kandidujících stran (v roce 1929 jich bylo devatenáct, nyní pouze šestnáct) a

nakonec i stran úspěšných (roku 1929 se do Národního shromáždění probjovalo šestnáct stran, nyní už to bylo pouze čtrnáct). Dalším jevem, který se v roce 1935 projevil ve velké míře, bylo vytváření stranických koalic. Počet čtrnácti úspěšných stran by se pak znatelně zvětšil (tak by bylo např. nutno připočíst KdP k SdP, *Národní sjednocení* sestávalo ze tří subjektů a navíc mělo za spojence několik rusínských stran atd. Nejjasnějším příkladem takové různorodé koalice je pochopitelně *Autonomistický blok*).

Před připomenutím vlastních výsledků voleb je nutno připomenout ještě důležitou změnu, ke které došlo ve volebním zákoně právě před volbami 1935. Již od počátku existence Československa trvala ve volbách podmínka, že strana, která chtěla postoupit do druhého skrutinia přidělování mandátů, musela dosáhnout volebního čísla, které se pohybovalo od 22 do 30 tisíc hlasů v různých volebních krajích (převážně německé a vůbec nečeské volební kraje měly volební číslo vyšší a mandát zde byl tedy „dražší“). Nyní bylo toto omezení zrušeno a nově stačilo dosáhnout 100 tisíc hlasů celkem a 20000 hlasů alespoň v jedné župě, do senátu pak alespoň 35000 hlasů v jedné župě. Přijímaným vysvětlením této změny byla snaha uchránit pozice německých aktivistických stran, což by bylo přímým přiznáním toho, že se v jejich úspěch již před volbami reálně nevěřilo. (Klimek 1998: 402) Aktivistickým stranám nakonec novela skutečně pomohla, spolu s nimi pak především českým fašistům.

Souhrnné výsledky voleb přináší následující tabulka. K výsledku z Českých zemí je připojen zisk celkový. Ten je jednak rozhodující pro přidělování mandátů, jednak dává dobrou představu pro významnost Českých zemí v elektorátu té které strany. Pro porovnání a zhodnocení změn na stranicko-politické scéně je připojena i statistika výsledků voleb v Českých zemích roku 1929:

Strana	Československo 1935	%	České země 1935	%	České země 1929	%
SdP	1249530	15,18%	1220440	19,38%	---	---
Negativisté	---	---	---	---	399763	7,02%
DNSAP	---	---	---	---	204096	3,59%
DNP	---	---	---	---	188996	3,32%
ADVP	---	---	---	---	6671	0,12%
Aktivisté	603947	7,62%	598289	9,50%	1229470	21,70%
DSAP	298768	3,77%	293361	4,65%	501921	8,82%
BdL	142398	1,80%	142147	2,25%	379452	6,67%
DCV	162781	2,05%	162781	2,58%	348097	6,12%
RSZML	1176593	14,29%	829145	13,16%	749004	13,16%
ČSDSD	1034774	12,57%	818667	13,00%	805049	14,14%
KSČ	849509	10,32%	559358	8,88%	560583	9,85%
ČSNS	755880	9,18%	692675	11,00%	713609	12,54%
ČSL	615877	7,48%	570962	9,06%	577836	10,15%
NSj	456353	5,54%	403891	6,41%	257255	4,52%
NOF	167433	2,03%	134824	2,14%	69045	1,21%

Česká krajní pravice	623756	7,58%	538715	8,56%	326300	5,73%
ČZOSS	439345	5,44%	397376	6,31%	253757	4,46%
AB	564273	6,86%	28588	0,45%	21372	0,38%
Polsko-židovská kandidátka	---	---	---	---	54103	0,95%
KKSMNS-SdW	291831	3,55%	26872	0,42%	0	0
NSjÚZ	11670	0,14%	11670	0,19%	---	---
WPSAS	3614	0,05%	3068	0,05%	---	---
MZSZM	---	---	---	---	0	0
Jurigova SLS	---	---	---	---	0	0

Jelikož relevantním stranám bude věnováno podrobnější zhodnocení, zde je na místě již jen krátká charakteristika úspěšnosti všech stran. Jako jednoznační poražení skončily jen dvě strany – NSjÚZ a WPSAS. Ani „sjednocení zřízenci“ ani dlužníci však k favoritům nepatřili, volby 1935 byly jejich první a také poslední účastí. Jako marginální účastníci do volebního klání přišli a z marginality se nevymanili, což se ani neočekávalo. Všechny ostatní strany byly úspěšné aspoň v tom smyslu, že do poslanecké sněmovny (a s výjimkou BdL a českých fašistů i do senátu) získaly alespoň jeden mandát. Přesto je míra úspěchu různá. Jednoznačně poražené jsou německé aktivistické strany, a to všechny tři. Ve volbách roku 1935 se totiž takřka přesně obrátil podíl mezi negativisty a aktivisty v rámci německého voličstva Českých zemí. Ze stejného důvodu je jasným vítězem voleb SdP, o čemž není vlastně sporu. Kárník ji dokonce označil za *jediného* jasného vítěze, s čímž však tato práce nesouhlasí. Pokud jde o *Wahlblock*, osudy této strany se v Českých zemích nerozhodovaly (jak je patrné z tabulky, nepřipadá na DGP a jiné malé německé strany *Wahlblocku* ani desetina hlasů celé koalice). Maďarské strany budou krátce zmíněny v příslušné pasáži. *Autonomistický blok* byl tvořen spojením hlasů hlinkovských Ťudáků, Rázusovy SNS, rusínského AZS a polských stran. V Českých zemích je proto vhodnější porovnat jeho hlasy se ziskem polsko-židovské kandidátky z roku 1929. Tam si *Autonomistický blok* nevede nijak dobře, pád z 54 tisíc (75 tisíc při započtení HSLS, která roku 1929 postavila kandidátku i v některých českých zemích) hlasů na 28588 je opravdu velký. Nejde však o tak velký neúspěch, když si uvědomíme, že oproti předchozím volbám byly touto koalicí vypuštěny všechny župy s výjimkou Moravskoostravské. Přesto jde o ztrátu, která činí více než 9 tisíc hlasů, téměř čtvrtinu zisku z roku 1929. Pravdou ovšem je, že i pro tuto koalici je rozhodujícím bojištěm Slovensko, když 28588 hlasů z Moravskoostravské župy tvoří pouze asi 5% celkového zisku koalice. Polská menšina, která obstarala tento zisk, se však vymyká obecnému trendu – zisk nacionalistických stran u ní klesl.

Nakonec zbývají strany českého národa. Z nich největšího úspěchu překvapivě dosáhli živnostníci, kteří si polepšili v Českých zemích asi o 40 tisíc hlasů. Jejich ambicí bylo pouze dostat se do vlády a v ní na ministerstvo obchodu. Minimálně pro první polovinu tohoto cíle jsou už svým ziskem nepostradatelní. Ještě vyššího zisku než živnostníci dosáhli čeští fašisté, srovnatelného pak *Národní sjednocení*. První si polepšili sice pouze o zhruba 70 tisíc hlasů, což však pro ně znamená takřka zdvojnásobení síly. Takový nárůst nikdo jiný než NOF nezaznamenal. Hlavně pro NSj jsou však volby všeobecně hodnoceny jako zklamání, neboť si je troufalo vyhrát. Podobně jako v případě DNP před deseti lety dokládá neúspěch rezignace Jiřího Stříbrného na získaný mandát. NSj je sice vítězem, ne však tak velkým jak samo chtělo, proto je řazeno mezi poražené. Nejednoznačný je výsledek republikánské strany. Ta relativně oslabila, přesto ji však v Českých zemích (velkou většinou na Moravě) přibýlo 80000 hlasů a nejsilnější českou stranou zůstala. Absolutně nejsilnější nebyla RSZML nikde, a i proto není možno hodnotit ji jako čistě vítěznou stranu. Obě socialistické strany, ČSDSD i ČSNS jsou jasně poraženými, i když ne tak drtivě jako německá DSAP. Hůře skončila ČSNS se ztrátou 20000 hlasů. ČSDSD si polepšila, přesto ji to kvůli demografickému nárůstu celkového elektorátu od relativní porážky nezachrání. A ze stejného důvodu jsou poraženými i čeští lidovci, kteří sice téměř neztratili (jen 7 tisíc hlasů), relativně však jejich váha o procento poklesla.

Poslední v řadě stojí případ komunistické strany. U té problém nespočívá v pouhém počtu hlasů (který je beztak téměř navlas stejný jako před šesti lety – ztráta zhruba tisícovky voličů), ale v jejich rozložení, kdy v čistě českých okresech byla KSČ mezi vítězi voleb, zatímco v čistě německých oblastech byla poražena zhruba tak jako aktivistické strany. Relativní váha komunistů v Českých zemích však poklesla o více než jen jedinou tisícovku hlasů. Vzhledem k demografickému nárůstu je výsledek komunistů v Českých zemích porážkou, kterou si však KSČ vynahradila na východě státu.

1.2.3. Analýza relevantních stran

Následující kapitola přináší analýzu všech stran, které byly v úvodu označeny za relevantní. Může být rozdělena na tři části, podle toho, kterým jevem se zabývá. První část se týká samotné SdP, jejím tématem je míra zisků této strany – vlastně odpovídá na otázku „kde SdP vítězila?“ a „Jak velké byly její zisky?“ Druhá část se týká soupeřů SdP, tedy otázek „Na kom vítězství získávala?“ a „Kdo henleinovcům dokázal odolávat a do jaké míry?“ Objektem

jsou přirozeně německé strany Československa a komunisté. Konečně třetí část si všímá stran jiných národů Československa, které byly v situaci podobné henleinovcům – tedy stran s negativistickým pohledem na československý stát nebo přinejmenším jeho politiku. Sem patří (mimo již popsaných komunistů) také maďarští partneři *Wahlblocku*, *Autonomistický blok* a české extrémně pravicové strany *Národní sjednocení* a *Národní obec fašistická*.

1.2.3.1. *Sudetendeutsche Partei*

Volební vítězství *Sudetendeutsche Partei* bylo 19. května 1935 tak výrazné, že je dodnes v širokém povědomí veřejnosti, i když o jeho míře panují už představy rozdílnější. *Sudetoněmecká strana* svým ziskem 1,22 milionu hlasů v Českých zemích se stala vzhledem k výsledku minulých voleb (uvažujeme výsledky nacionalů z DNP, nacistické DNSAP a malé všenněmecké strany ADVP) jasně nejúspěšnější stranou, když z voleb vyšla posílena na více než trojnásobek někdejší síly negativistů. Takového nárůstu nedosáhla žádná ze zbylých kandidujících stran, které kandidovaly v té či oné podobě už v roce 1929. Vítězství bylo o to větší, jelikož na rozdíl od minulosti byli nyní němečtí negativisté sjednoceni do jediné strany, která místo osmi mandátů nacistů a sedmi mandátů nacionalů měla 44 poslanceckých (a 23 senátorských křesel). Přes své vítězství na počet hlasů nebyla nejsilnější v počtu mandátů, ve druhém a třetím skrutiniu ji předstihli dodatečně českoslovenští agráři (RSZML), kteří v něm získali o tři mandáty více. Poměr mandátů mezi aktivisty a negativisty se tak obrátil – v roce 1929 bylo proti 51 aktivistickým poslancům (21 za DSAP, 14 za DCV, 16 za *Wahlgemeinschaft*, z nich 12 za BdL, 4 za DAWG) patnáct negativistů (poměr byl již připomenut – osm z DNSAP, sedm z DNP). Aktivistické strany měly sice za sebou více mandátů než negativisté roku 1929, celkem 22, třetinu německé menšiny bez komunistů, byli však ještě více roztrženi. Naproti tomu SdP měla sice slabší podporu než dříve tři aktivistické strany (44 mandátů oproti 51), avšak všechny je držela sama, resp. s již přičleněnými spojenci DAWG a KdP. Celkové vítězství henleinovců je tak drtivější, než jak o něm mluví prostá čísla.

Ještě jasněji vyznívá triumf SdP při pohledu na volební výsledky dle jednotlivých okresů. *Sudetendeutsche Partei* získala vítězství ve 128 soudních okresech českých zemích, čímž opět porazila všechny soupeře (druhá RSZML získala pouze 111 soudních okresů). V roce 1929 přitom některá z negativistických stran zvítězila pouze v pěti soudních okresech, při společné kandidátní listině by prostým sečtením hlasů DNSAP, DNP a ADVP tato koalice zvítězila v jedenácti soudních okresech. Aktivistické strany by v případě takovéto verze

volebního systému dopadly ještě hůř než ve skutečnosti - ani jedna z nich nezvítězila nikde. O trochu lepšího výsledku dosáhnou aktivistické strany jen při započítání výsledků pouze německých stran (tj. SdP, DSAP, DCV, BdL, *Wahlblocku* a WPSAS, bez komunistů) pouze v okresech s nezanedbatelným počtem Němců. I pak se ovšem stále jedná o celkem výjimečné případy. V okresech s nadpolovičním podílem Němců bylo vítězství SdP stále stoprocentní, ve smíšených okresech byla některá aktivistická strana lepší pouze devětkrát. DCV by ani v tomto případě nezvítězila nikde, DSAP by získala tři soudní okresy (Třeboň, Ústí nad Orlicí, Česká Skalice), nejúspěšnější by kupodivu v tomto ohledu byla nejhůře poražená agrární strana BdL se ziskem pěti soudních okresů (Trhové Sviny, Jindřichův Hradec, Německý Brod, Polná, Polička). Spíš kuriozitou je vítězství *Wahlblocku* na Berounsku. V případech okresů, jako je Berounsko, se ovšem jednalo o německé populace v počtu maximálně desítek voličů, které stojí na samé hranici relevance. Celý výsledek voleb je tak možné shrnout do dvou vět:

Zaprvé, tam, kde žila početnější komunita německých obyvatel, a to již od desítek lidí, tam SdP až na vyjmenované výjimky vítězila. Zadruhé, za povšimnutí stojí výsledky ze dvou největších jazykových ostrovech – jihlavském a hřebečském. V obou se aktivisté dokázali v okrajových oblastech prosadit a henleinovce zde porazit (okresy Německý Brod, Polička a Ústí nad Orlicí, k tomu i případ Polenska), čímž získali téměř polovinu svých vítězství v relevantních okresech.

Nejlepšího výsledku aktivisté dosáhnou pochopitelně za předpokladu, že budou jejich hlasy počítány za jediný celek. Počítáme-li tak s hlasy tří stran, které se dostaly do parlamentu, tedy bez *Wahlblocku*, dlužnické strany, také bez komunistů, je možné již identifikovat oblasti, kde aktivistický vliv stále ještě převyšoval míru vítězství SdP. Pochopitelně jde v první řadě většinou o okresy třetí skupiny, tj. s malou skupinou Němců. SdP v nich získávala nízké počty hlasů, aktivistické strany sice rovněž, spojené však dokázaly SdP předčit. Typickými případy takových okresů jsou soudní okresy Prostějov, Kladno, Třeboň nebo Česká Skalice. Druhou výraznou skupinu představovaly jazykové ostrovy (ne všechny – třeba konický ostrůvek byl naopak oporou DNSAP a SdP už od voleb v roce 1929). Konečně třetí možností, jak aktivistické strany dokázaly SdP společně porazit, bylo připočítání hlasů dvou ostatních stran k straně, které v určitém okrese měla baštu svého vlivu. Efekt bašty totiž u aktivistických stran víceméně spolehlivě fungoval, zvláště u BdL, a v takových okresech dotyčná strana utrpěla relativně menší ztráty, než byl celostátní průměr – detaily těchto případů představí pasáž o ztrátách jednotlivých aktivistických stran. Připočítání výsledků dalších dvou stran už pak zpravidla na vítězství nad henleinovci stačilo. Příkladem

podobných území byl soudní okres Moravský Beroun (silný vliv BdL), Hřebečsko a Kaplicko (DCV) nebo Žacléřsko (DSAP). Výjimečně stačilo k vyrovnání zisku SdP spojení DSAP s KSČ (Nejdecko). Všechny tyto kombinace ovšem platily pouze na papíře, v praxi aktivistické strany postupovaly odděleně, i když nutnost obrany před henleinovskou agitací je sjednocovala tak jako tak. Typickým výrazem těchto snah bude novoaktivistická politika z let 1936 – 1937. V období před volbami, kdy ještě nebylo jisté, jaké míry úspěchu SdP dosáhne, dokonce nebylo dosaženo ani takového stupně jednoty (viz diametrálně odlišné postoje BdL a DSAP k *Sudetoněmecké straně*). Vítězství henleinovců bylo tedy drtivé, aktivistické strany připravila SdP o všechna vítězství z minulých voleb. I v případě započítání pouze německých stran v německých a smíšených okresech *Sudetendeutsche Partei* od nich porážena jen v devíti (rozdělené aktivistické strany), resp. 35 případech (spojené aktivistické strany). Příznačné přitom je, že v okresech s nejvyšším podílem Němců, jaké byly v západních Čechách, ani toto spojení nepomohlo, a aktivisté tam SdP neporazili ani při sečtených svých ziscích ani v jediném soudním okrese.

Volební podpora SdP dosáhla úctyhodných čísel – Henleina volilo, jak bylo již řečeno 1,22 milionu obyvatel Českých zemí. Druhá nejsilnější strana, RSZML, dosáhla jen dvou třetin této síly a od porážky ji zachránily výsledky za Slovenska (Henleinův spojenc Karmasin a jeho KdP získali jen 27 tisíc hlasů, zatímco agrárníci byli druhou nejsilnější stranou Slovenska i Podkarpatské Rusi). V rámci německé menšiny je kvůli internacionální povaze komunistické strany nemožné přesně určit relativní podporu henleinovců. Kárník ji uvádí hodnotu 67%., o níž se ovšem vyjadřuje v tom smyslu, že jde o přesný součet nepřesných údajů. Nejvyšších hodnot dosahovala v oblasti západních Čech, což je celkem logické – šlo o téměř čistě německou oblast, kde nebyl výsledek zkreslován podílem českých hlasů. Absolutním rekordem se pro henleinovskou stranu stal soudní okres Lázně Kynžvart, kde získali podporu neuvěřitelných 78,18% všech hlasů, což znamená více než 80% hlasů německých. Jelikož i sousední okres Mariánské Lázně (spolu tvořily jeden okres politický) byl okresem silně henleinovsky orientovaným (74,96% všech hlasů), lze Mariánskolázeňsko označit za největší baštu vlivu SdP vůbec. Absolutním počtem hlasů jí samozřejmě nebylo, nejvíce hlasů získala SdP ve velkých centrech Sudet. V sedmi soudních okresech přesáhla podpora SdP 20000 hlasů. Byly to soudní okresy Falknov nad Ohří, Karlovy Vary, Teplice-Šanov, Ústí nad Labem, Děčín, Liberec a Jablonec nad Nisou. Bez výjimky tedy velká města s německou většinou, bez výjimky také ležící v *Deutschböhmen*, největším a hlavním německém sídelním území v severních a západních Čechách.

Zajímavé je srovnání těchto sedmi měst a jejich soudních okresů s okresy, které dosáhly největšího relativního podílu henleinovců. Toto srovnání je uvedeno v následující tabulce:

Absolutně nejvyšší zisky SdP			Relativně největší zisky SdP		
Soudní okres	Absolutní zisk	Relativní zisk	Soudní okres	Relativní zisk	Absolutní zisk
Liberec	43877	60,83%	Lázně Kynžvart	78,18%	7368
Karlovy Vary	36992	64,33%	Mariánské Lázně	74,96%	8064
Ústí nad Labem	36750	57,36%	Vidnava	74,01%	6958
Teplice-Šanov	36591	50,95%	Bezručovice	73,03%	6056
Jablonec nad Nisou	34829	71,03%	Úštěk	71,75%	7849
Děčín	30684	61,37%	Přísečnice	71,43%	4989
Falknov nad Ohří	23880	66,24%	Hostouň	71,39%	6292
			Jablonec nad Nisou	71,03%	34829
			Poběžovice	69,96%	4420
			Albrechtice	68,98%	4431

Na první pohled je zřejmé, že obě části tabulky spolu absolutně nekorespondují. Místa největší relativní podpory byla v poměrně malých městech, která často nebyla ani střediskem politického okresu (z deseti uvedených byly centry politického okresu jen tři – Mariánské Lázně, Jablonec nad Nisou a Přísečnice). Tato podpora byla koncentrována téměř výlučně do severních a především západních Čech, zatímco Morava nebyla mezi deseti nejúspěšnějšími okresy zastoupena ani jednou, Slezsko dvakrát, z toho jednou na posledním místě. SdP tak nenavázala na tradici DNSAP, jejíž podpora byla nejvyšší na severní Moravě a ve Slezsku. Místo toho se pravděpodobně projevil vliv krize, který k ní přilákal voliče především od BdL a DSAP.

V největších městech byla SdP silná jen podprůměrně. S výjimkou Jablonce a Falkova se dokonce průměru ani blíže nepřiblížila, ve městech s významnějším podílem Čechů (Teplice a Ústí nad Labem) dokonce získala jen o něco více než polovinu hlasů. Velká města se tak mohla stát potenciálními centry odporu proti politice SdP, zvláště tam, kde existovala početně silná skupina přívrženců některé jiné strany (např. Děčín a tamní bašta vlivu DSAP).

V obou částech tabulky nalezneme jedinou výjimku, kterou představuje Jablonec nad Nisou, přesněji řečeno jeho okres. Ten je jak jediným velkým městem mezi relativně nejúspěšnějšími, tak i jediným vyloženě nadprůměrným mezi velkými městy. V případě Jablonecka není obtížné určit příčinu tohoto jevu. Je jí mimořádně silná pozice jablonecké DNSAP, která tam roku 1929 získala téměř třetinu (31,2%) hlasů. S připočtením třetího místa

nacionálů (14,5%) a druhého místa podobně radikálních komunistů (17,3%) vychází Jablonec nad Nisou jako jednoznačná opora negativistického hnutí v Čechách a největší celková bašta SdP v této zemi vůbec. Přestože byl v obou směrech předstižen několika jinými centry, žádné jiné velké město nebylo tak vyhraněně henleinovské. Ta, která byla, zase nevyhovovala požadavku na velikost. Henleinovské vítězství zde vyplynulo ze tří nebo čtyř předpokladů

1. Současná existence silné místní skupiny nacistické i nacionální strany.
2. Zisk části komunistických voličů (v Jablonci klesl podíl KSČ na polovinu)
3. Přejed městských spojenců BdL k henleinovcům (v okrese Jablonec nad Nisou ztratila tato strana 92% svých voličů z roku 1929 a místo 3348 hlasů jich získala jen 301)
4. Mimořádná síla a spojení všech tří prvních faktorů. Ty se sice objevily i jinde, nikde však nebyl výsledkem takový triumf SdP v tak významném městě.

Určit jednoznačně bašty vlivu SdP je mimořádně obtížné. Zvítězila ve všech většinově německých soudních okresech, ve velké většině okresů smíšených a v sedmi volebních krajích z patnácti. Přitom nešlo jen o kraje, kde by Němci tvořili jasnou většinu obyvatel (takové byly jen dva), v dalších dvou prohrála jen těsně s největší tamní českou stranou (ČSDSD v Plzeňské župě, RSZML v župě Jihlavské). Vzhledem k tomu, že ve třech volebních krajích bylo jen malé procento Němců a s úspěchem se tam nedalo počítat, ovládla tak SdP téměř všechno, co mohla. Tři velké oblasti jejího největšího vlivu se tak logicky kryjí s regiony s největším podílem německého obyvatelstva. Tyto regiony budou v dalším popisu blíže vymezeny hranicí, za níž SdP přesáhla svým ziskem nadpoloviční většinu hlasů.

1. Severní Čechy – základem je pochopitelně Českolipská župa, v níž SdP překonala nadpoloviční hranici všude. Na toto území navazovalo na západě Ústí nad Labem, v jehož soudním okrese měla podporu přes 57%. Na východě pak podobně zasahovala oblast nadpolovičních vítězství SdP na Liberecko a do frýdlantského výběžku. Tam však narážel na okres Nové Město pod Smrkem, kdysi oporu komunistické strany, která sice byla poražena, ne však rozdracena (23,7%). Henleinovci získali 47,1%). Po překonání úzkého českého pásma v horním Pojizeří následovaly ještě Krkonoše, kde rovněž byla nadpoloviční většina pro henleinovce běžná. Jedinou výjimkou bylo Žacléřsko, známé velkou podporou DSAP. Tam dosáhla *Sudetoněmecká strana* nejhoršího výsledku ve většinově německých okresech severních Čech (40,7%) proti nejlepšímu zisku DSAP

(32,1%). To však byly výjimky. Oblast nadpolovičního zisku DSAP tedy zahrnuje 30 soudních okresů. Z nich největší oporou bylo Jablonecko (71,03%), jak už bylo zmíněno výše.

2. Západní Čechy – Nešlo o tak vyrovnanou oblast, jakou tvořily severní Čechy, naproti tomu zde však SdP zaznamenala svůj relativně nejlepší výsledek (Lázně Kynžvart, 78,18% všech hlasů). Karlovarská župa, sestávající z dvaceti soudních okresů byla pochopitelně hlavní oporou SdP. Nadpoloviční většinu měla tato strana všude, mimo soudních okresů Nejdek (největší opora DSAP v celých Čechách, navíc s velkým vlivem KSČ) a Jesenice (ležel na okraji německého území a česká menšina byla zde nejsilnější z celé župy, což zisk henleinovců poněkud redukovalo – 45,9%). Zato však za východní hranicí Karlovarské župy mělo toto území nadpoloviční podpory pokračování na Chomutovsko, soudním okresem Hora Svaté Kateřiny až na Mostecko, a také na Žatecko, ovšem bez Postolopr. Za jižní hranicí Karlovarské župy pak nadpoloviční podpora henleinovců zasáhla až na jih k Tachovu a Stříbru, nejjižnějším výběžkem dokonce téměř na Chodsko (soudní okresy Hostouň a Poběžovice). Soudní okres Nejdek (46,5% hlasů pro SdP byl tak ostrovem v jednolitém území celkem 33 soudních okresů, v nichž henleinovci překročili nadpoloviční většinu.
3. Západní Slezsko – Oblast nadpolovičních zisků byla daleko menší než první dvě uvedené, zahrnovala celé politické okresy Bruntál, Krnov a Frývaldov. Dohromady to bylo jedenáct soudních okresů, které byly od zbytku severomoravského německého území celkem jasně odděleny. Vrchol podpory zde jasně představovala Vidnava se svými více než 74% hlasů pro SdP, což byl třetí nejlepší výsledek henleinovců vůbec.

Tabulkové srovnání tří nejsilnějších oblastí vlivu Sudetoněmecké strany je uvedeno níže, včetně celkového podílu, které tyto okresy (celkem 73 soudních okresů) představovaly na zisku *Sudetendeutsche Partei* v Českých zemích:

Oblast	Počet soudních okresů	Celkový počet hlasů SdP	Podíl na celkovém zisku SdP v Českých zemích
Severní Čechy	30	410049	33,60%
Západní Čechy	33	316391	25,92%
Západní Slezsko	11	66539	5,45%
České země	332	1220438	100%

Na poměrně malém území zhruba pětiny okresů Českých zemí připadaly dvě třetiny hlasů *Sudetendeutsche Partei*. Překvapující to v žádném případě není – oblast se přesně kryje

s okresy s nejvyšším podílem Němců. Jen výjimečně měla SdP šanci překročit nadpoloviční většinu i jinde. Na Šumavě k tomu došlo ve čtyřech soudních okresech – Hartmanice, Nýrsko, Volary a Horní Planá. Na jižní Moravě byly podobně úspěšné jen Pohořelice, v jejichž soudním okrese udrželi henleinovci nadpoloviční většinu, i když v absolutních číslech dokonce ztratili, což bylo naprosto výjimečné. Poslední čtyři případy nadpolovičního zisku henleinovců připadají na bývalý *Sudetenland*, severomoravské a slezské území, jmenovitě pak soudní okresy Rokytnice v Orlických horách, Hlučín, Odry a Vítkov. V podmínkách úspěchu henleinovské strany již nelze mluvit o pouhých baštách vlivu. Rovnoměrně bylo pokryto celé území Sudet, horšího zisku dosáhla SdP převážně tam, kde žil větší počet Čechů. Celkově vzato byly její úspěchy vyrovnané – zvítězila ve 128 soudních okresech, v 81 případech pak nadpoloviční většinou, pouze v osmi případech však přesáhla 70% všech hlasů s vrcholem na Kynžvartsku (78,18%). Téměř dvě třetiny vítězných okresů SdP se tedy svým ziskem pohybovaly mezi 50% a 70% všech voličů, 39 soudních okresů mezi 60 % a 70%. Z toho vyplývá, že není možné na tomto místě určit, na čí úkor henleinovci získali nejvíc. V oblasti nadpolovičních zisků najdeme jak okresy, kde již roku 1929, tak i místa úspěchů DSAP, BdL a DCV. Posledně jmenovaná strana dopadla přeci jen lépe, její dvě velké bašty Kaplicko a Hřebečsko nepřispěly do oblasti nadpolovičních zisků SdP ani jediným soudním okresem.

Na závěr této kapitoly budou ještě zisky *Sudetoněmecké strany* porovnány s někdejší podporou negativistů, tj. spojenými silami DNP, DNSAP a ADVP. Negativistické strany tvořily pochopitelně svým ideovým vymezením základ pro budoucí podporu SdP, která navazovala v první řadě na nacistickou DNSAP. Celkový přehled jednotlivých žup je uveden v následující tabulce, v níž první sloupec představuje (mimo názvu volebního kraje resp. župy) celkový souhrnný zisk všech tří (v praxi obvykle dvou) negativistických stran, DNP i DNSAP ve volbách do Národního shromáždění v říjnu 1929. Druhé číslo je zisk SdP v dané župě, resp. zemi, ve volbách v květnu 1935, třetí sloupec je podíl druhého sloupce prvním. Tyto výsledky tedy vypadají následovně:

PRAHA A	1723	6400	3,714
PRAHA B	1334	7100	5,322
PARDUBICE	2796	11996	4,29
HRADEC KRÁLOVÉ	13185	51841	3,932
MLADÁ BOLESLAV	45039	120212	2,669
ČESKÁ LÍPA	67070	226912	3,383
LOUNY	51783	142384	2,75
KARLOVY VARY	64207	218005	3,395
PLZEŇ	11189	91910	8,214

ČESKÉ BUDĚJOVICE	8906	41672	4,679
ČECHY	267232	918432	3,437
JIHLAVA	14830	44802	3,021
BRNO	18116	41446	2,288
OLOMOUC	38429	103797	2,701
UHERSKÉ HRADIŠTĚ	0	938	#####
MORAVSKÁ			
OSTRAVA	61156	111023	1,815
MORAVA+SLEZSKO	132531	302006	2,279
ČESKÉ ZEMĚ	399763	1220438	3,053

Je zřejmý velký rozdíl mezi zeměmi Českou a Moravskoslezskou, když v Čechách byl negativistický tábor, reprezentovaný nyní henleinovci, posílen na více než trojnásobek svého starého zisku z roku 1929. Na Moravě oproti tomu jde jen o málo více než o dvojnásobek. Jasně lze vidět jednak vliv negativistů na Moravě v předchozím období, kdy zde ležela oblast jejich největších zisků. Volby 1935 přinesly velký průnik negativismu do Čech, jejichž podíl se zvýšil o téměř deset procent na úhrnném zisku SdP v Českých zemích. V roce 1929 na Čechy připadalo jen 67% všech hlasů negativistických stran, SdP zde však o šest let později získala již více než 75% svých hlasů v Českých zemích, když v absolutních číslech se jednalo o posílení o 650 tisíc hlasů, zatímco na Moravě a ve Slezsku získala SdP pouze 170 tisíc nových hlasů

Co se týče posílení henleinovců po jednotlivých župách, nejprve je nutno vyloučit župy s extrémně malým podílem německého obyvatelstva, tedy župu (volební kraj) Praha A a Uherské Hradiště, snad i Praha B (zde byl jediný téměř většinový německý okres – Štoky. S vyloučením těchto případů vidíme, že i v rámci žup bylo posílení henleinovců celkem rovnoměrné, když nejmenší bylo na severní Moravě a ve Slezsku, v Moravskoostravské župě. Tam však byla DNSAP i DNP ve velice silném postavení už v předchozím období. Opačným směrem se vymykají Pardubická a Českobudějovická župa, kde byl negativismus posílen an více než čtyřnásobek, především však Plzeňská župa, kde šlo dokonce o více než osminásobek starého zisku negativistů. Tento jev je lehce vysvětlitelný. V roce 1929 v tomto volebním kraji nekandidovala DNSAP a jedinou negativistickou sílu tak tvořili nacionálové. Je pravděpodobné, že část voličů DNSAP se za této situace nepřidala k nacionálům, ale podpořila DSAP, která zde byla mezi německým obyvatelstvem jasně nejsilnější. V rámci Plzeňské župy byly okresy, které se vymykaly i tomuto vysokému výkyvu a SdP zde posílila více než dvacetinásobně. Absolutním rekordmanem je soudní okres Hostouň na okraji Chodska. V roce 1929 zde za nacionály stálo 284 voličů, SdP však získala 6292 hlasů (posílení na 2215% někdejší síly). Hostouňsko je příkladem, kdy je celkovým zisk henleinovců rovnoměrně tvořen demografickým přírůstkem a ztrátami aktivistických stran.

SdP byla tedy posílena o necelých šest tisíc hlasů. Z nich 300 získala na komunistech, 1300 na DCV (ta byla nejhůře poražena, ztratila 82% hlasů), 1100 na BdL, 1700 pak na DSAP, zbylých asi 1500 hlasů činí demografický nárůst okresu.

Bylo jen málo soudních okresů, kde by SdP o hlasy přišla. Z celkového počtu 332 okresů byla oslabena oproti roku 1929 jen v 49 případech. Navíc je nutno vynechat z tohoto počtu pražské zázemí, které se roku 1929 dělilo do dvou, roku 1935 však už do tří okresů, což výsledek zkreslovalo. Příkladem takového oslabení může být Litovelsko. To leželo na samém okraji sídelního území Němců na severní Moravě a drtivou většinou bylo české. SdP zde proti starým ziskům negativistů přišla o 66 hlasů (26% někdejšího zisku). V tomto případě tkví důvod nejspíše ve vymírání německé menšiny a jejím zatlačování do pohraničí. Ostatní aktivistické strany byly totiž na Litovelsku postiženy ještě mnohem víc a přišly asi o tři čtvrtiny hlasů. Dalším vysvětlením je možnost přechodu některých německých voličů ke komunistům, to je však nepravděpodobné.

Druhý příklad tvoří soudní okres Pohořelice, o němž ještě bude řeč u *Wahlblocku*. Právě *Wahlblock* živnostenské strany DGP a dalších menších skupin zde dosáhl ojedinělého úspěchu (jediný okres Pohořelice tvořil asi dvanáctinu jeho celkových volebních zisků, a to dokonce i na úkor SdP. Ta zaznamenala ztrátu stovky hlasů (3%), což ji však vítězství nesebralo, jelikož Pohořelicko bylo dříve oporou DNP. Aktivistické strany byly opět postiženy ještě hůře, když nejhůře dopadla BdL, která tu ztratila 700 hlasů, více než polovinu, ve prospěch SdW. V tomto ohledu je ovšem Pohořelicko výjimkou.

Relativní oslabení zažila SdP, jak již bylo připomenuto i na severní Moravě a ve Slezsku, kde šlo ovšem většinou o oslabení relativní, zatímco absolutně SdP hlasy získávala. Příkladem takového okresu je Odersko. V tomto případě lze část hlasů připsat BdL (ta zde zcela výjimečně vyšla rovněž z voleb posílena, a to téměř na dvojnásobek), část komunistům, rozhodující podíl však nesjpiš získali na relativních číslech Češi. DSAP i DCV totiž byly oslabeny a přestože SdP relativně ztratila, absolutně 400 nových hlasů získala.

Závěrečné shrnutí – SdP byla jednoznačným vítězem voleb. V Českých zemích získala téměř pětinu všech voličů, dvě třetiny voličů německých, stala se suverénně nejsilnější stranou a získala 128 soudních okresů, v nichž zvítězila. Z hlediska rozložení elektorátu došlo k značnému posílení Čech, jejichž podíl stoupl na celkových číslech o desetinu. SdP získávala na všech aktivistických stranách i na komunistech. Míru jejího zisku, spojenou s množstvím konkrétních příkladů, posoudí následující podkapitola, zabývající se soupeři henleinovců.

1.2.3.2. Přímí soupeři SdP

Německá sociální demokracie (DSAP)

I v obecném povědomí je dodnes německá sociální demokracie vnímána jako nejrozhodnější a nejuspěšnější odpůrce henleinovců mezi samotnými sudetskými Němci. Tato obecná představa je v zásadě správná, DSAP se Sudetoněmeckou stranou nikdy nevedla vážnější jednání o spolupráci, mnohem běžnější byly naopak konflikty, podobné tomu, k jakému došlo ve Svitavách při založení místní skupiny SHF v březnu 1934, tento konkrétní incident bude zmíněn ve druhé části práce., včetně jeho vnímání v městském tisku. Sama SHF vnímala kvůli podobným incidentům německé sociální demokracie jako své největší a nejrozhodnější odpůrce a kampaň SdP byla také v první řadě směřována proti nim.

Obavy ze síly DSAP byly oprávněné. Byla nejsilnější aktivistickou stranou, která ve volbách roku 1935 obhajovala více než půl milionu hlasů a 21 mandátů. Že DSAP utrpí porážku, se dalo očekávat již od chvíle, kdy bylo Československo zasaženo hospodářskou krizí. DSAP do ní vstupovala jako čerstvě vládní strana, její předseda Ludwig Czech se stal ministrem sociální péče – aby tak touto poctou dostal vlastní stranu pod těžkou kritiku všech ostatních německých stran. DSAP byla napadána z nacionálního hlediska jako strana, ze jejíž vlády měly pohraniční oblasti Československa více nezaměstnaných než Francie, která byla 22krát větší (Zwittauer Nachrichten 26.1.1935: 4). Křesťansko-sociální DCV vyčítala sociální demokracii kromě neschopnosti zabránit tomuto stavu (byla v jejím tisku zmiňována také, i když více a výrazněji před volbami do obecních zastupitelstev v roce 1931 než v roce 1935) i její údajně protináboženské zaměření (to jí ale vadilo i u henleinovců. V letech 1934-35, kdy probíhala kampaň před parlamentními volbami, už se henleinovci zaměřovali na tříštění německé politické scény v ČSR, z níž si především DSAP (ale i druhé dvě aktivistické strany) udělaly dle vyjádření *Zwittauer Nachrichten* dojnou krávu (Zwittauer Nachrichten 4.5.1935: 2) . U německé sociální demokracie se opět přidala i ideologická averze henleinovců. Předpoklady německé sociální demokracie tak byly lepší než u BdL (vedla s henleinovci popsaná jednání, která ji diskreditovala, stejně jako DSAP byla navíc poškozena účastí na vládě), ale horší než u opoziční DCV. Výhodou DSAP byla její objektivní síla mezi sudetskými Němci a fakt, že na rozdíl od obou pravicových stran ji neopustil žádný spojenec. DSAP byla i v předpovědi agrárníckého *Venkova* tipována do pozice druhé nejsilnější německé strany.

Výsledek voleb tedy není příliš překvapivý, DSAP byla poražena, ovšem jak absolutními zisky (293 tisíc hlasů v Českých zemích, z toho 217 tisíc hlasů v Čechách, necelých 76 tisíc na Moravě a ve Slezsku), tak relativně (pokles o 42% celkově, v Čechách o 44%, na Moravě a ve Slezsku o 34%) byla nejúspěšnější aktivistickou stranou. Počtem mandátů se rovnala společnému zisku DCV a BdL – měla jich jedenáct. Vůči SdP byla síla DSAP asi čtvrtinová, v mandátech přesně čtvrtinová. I ve srovnání jednotlivých volebních krajů si DSAP vedla nejvyrovnaněji ze všech aktivistických stran. Nejlépe skončila v obou částech Pražské župy, kde byla oslabena jen o desetinu hlasů. Tato župa byla ovšem z drtivé většiny česká, Němci v ní žili jen v Praze a jihlavském jazykovém ostrově, takže zmíněné jen neptrné oslabení se týkalo doslova několika tisíc voličů. V hlavní části Sudet, *Deutschböhmen*, kolísaly ztráty DSAP mezi 40% v Lounské župě a 52% v Mladoboleslavské župě. Právě posledně zmiňovaná župa, resp. volební kraj, byla pro DSAP místem vůbec největších ztrát, což je samo o sobě vypovídající. Nejhorší výsledek DSAP byl o necelých 10% lepší než průměr BdL a v případě DCV by šlo o výsledek lehce podprůměrný. V jižních Čechách byla sociální demokracie ještě o něco úspěšnější (ztráta 37%), v Moravskoslezské zemi se DSAP udržela v rozmezí 59% (nejslabší Jihlavská župa) a 70% (nejsilnější Brněnská župa). Rozhodující poznání, které vyplývá z tohoto stručného přehledu, může být následující: DSAP byla skutečně nejúspěšnějším odpůrcem henleinovské SdP, jak je dosud dokonce i v obecném povědomí. I když to je ovlivněno událostmi roku 1938, kdy DSAP byla jedinou významnou německou stranou, která se k Henleinovi nepřipojila. Přesto platí dvě skutečnosti – DSAP byla poraženou stranou, která přišla téměř o polovinu svých hlasů. Zadruhé, i německá sociální demokracie dosáhla proměnlivých výsledků a je tedy nutné detailněji popsat některé její dosavadní bašty. Neúspěch DSAP v podobném okrese totiž znamená velké posílení Henleina. Oblastí silného vlivu DSAP bylo v minulé kapitole popsáno a vymezeno pět:

Krkonoše – Ve zdejší oblasti existovalo sedm okresů s německou většinou a zisky DSAP se nejvíce soustředily do okresu Trutnov. Přestože zde bylo rovněž jádro nacistického hnutí (založení *Německé dělnické strany* DAP v roce 1904), sociálně demokratická DSAP zde jasně dominovala a roku 1929 zvítězila ve všech sedmi soudních okresech mezi Vrchlábím a Broumovem. Na východ od Trutnova také její zisk ve všech soudních okresech přesáhl 30%, s vrcholem na hornickém Žacléřsku (45,3%). Soudní okres Žacléř, s ním i sousední Maršov a především jasně nejlidnatější Trutnov. Tyto tři soudní okresy přinesly německé sociální demokracii v roce 1929 12185 hlasů, o šest let později již jen 7002 hlasů. Zatímco však na Žacléřsku si DSAP udržela 77% elektorátu, v trutnovském okrese to bylo jen něco málo přes

polovinu (4369 hlasů, 54%), na Maršovsku ještě méně (648 hlasů, 41%). Z aktivistických stran ovšem přesto dopadla DSAP nejlépe, druhé dvě byly totiž postiženy ještě hůře, na Žacléřsku pak výrazně hůře. Jedinou výjimku představuje Maršovsko, kde se lépe udržela DCV (45% proti 41% u DSAP). Velká ztráta DSAP však neposílila pouze Henleina, ale také komunisty (zisk KSČ na Maršovsku byl sice pouhých 32 hlasů, proti aktivistickým stranám se však jednalo o úspěch). Ztráta sociální demokracie v Krkonoších tak SdP posílila, ne však rozhodujícím způsobem, ještě více k ní přispěly DCV a BdL. Henleinovský zisk činil jen v těchto třech okresech 16000 hlasů, DSAP však přišla pouze o pět tisíc, zatímco BdL a DCV dohromady ztratily více než 8000 voličů, především přirozeně na Trutnovsku. Pokles DSAP byl však v Krkonoších značný a jediným okresem, který se i po roce 1935 dal označit za její baštu, bylo velmi malé Žacléřsko (32,1%), kde byla henleinovcům s 40,1% zisku celkem rovnocenným soupeřem.

Dolní tok Labe – Severozápadní Čechy byly nejrozsáhlejší oblastí, kde ve volbách DSAP pravidelně vítězila, a to až na výjimky celém pásu od Aše až pod Šluknovský výběžek, slabší byly její pozice v Poohří, kde zaostávala za agrární BdL. V průmyslových okresech byla její slabinou oblast středního Krušnohoří, kde se rozkládaly okresy, které měly nejvyšší podíl českého obyvatelstva z celých českých Sudet (Mostecko, Litvínovsko, Duchcovsko). Celá oblast se tak rozpadala na dvě nejsilnější bašty německé sociální demokracie v Čechách. První z nich se táhla od Šluknovského výběžku, který neobsahovala až k Ústí nad Labem. Už v roce 1929 zde na druhé místo za sociálními demokraty vystoupil negativistický, který prozatím omezovala jeho rozdělenost mezi nacisty a nacionály. Ta však měla ve volbách 1935 pominout a DSAP dokonce ani v tomto kraji nedokázala zvítězit již ani v jediném okrese. Byla v celém kraji od Bíliny po Rumburk na druhém místě.

Za exemplární příklad vývoje zde vezmeme okres, který byl největší oporou DSAP – Děčínsko. To tvořily soudní okresy Děčín, Benešov nad Ploučnicí a Česká Kamenice, v nichž roku 1929 stálo za sociální demokracií 31276 voličů. Vrcholu dosáhla v soudním okrese Benešov nad Ploučnicí (45,9%), ale i v obou dalších přesáhla hranici 40%. Zejména na Děčínsku (míněně nyní soudní okres Děčín) jim však už tehdy byli negativisté zdatným soupeřem (31,3%), oslabeným jen tím, že jeho dvě strany kandidovaly rozděleně. DSAP tak skončila na druhém a DNP na třetím místě v pořadí. Celkový zisk negativistů činil 18966 hlasů.

V roce 1935 si obě strany vyměnily místa, když DSAP získala ve třech soudních okresech 18949 hlasů, SdP pak 47714 hlasů. Analýzou zisku SdP a ztráty DSAP zjistíme, že DSAP ani tady nebyla hlavním zdrojem přírůstku henleinovců. Její ztráta činila jak vidno

kolem 13 tisíc hlasů, SdP však získala 30 tisíc nových hlasů. Svou roli hrál jistě i přirozený přírůstek populace, hlavně však opět henleinovci profitovali z porážky DCV a BdL, které dohromady ztratily přes 10 tisíc hlasů. To je sice v absolutních číslech méně než v případě ztráty DSAP, ta však začínala na mnohem vyšším základě než obě pravicové strany. V relativních číslech byly i tady DCV a BdL poraženy mnohem více. Pouze BdL v okrese Benešov nad Ploučnicí udržela 47% svých hlasů, jinak tyto dvě strany všude ztratily přes 60% voličů, v České Kamenici dokonce obě více než 70%. Ztráty DSAP byly naopak buď na úrovni jejího průměru (Česká Kamenice, 43%) nebo dokonce menší (Děčín a Benešov nad Ploučnicí, 39%, v obou případech). Konečně také všechny hlasy DSAP nekončily na kontě henleinovců, nýbrž také u komunistů. KSČ např. v okrese Benešov nad Ploučnicí dosáhla zisku, i když jen něco víc než přes 200 hlasů, v druhých dvou okresech dopadla také v obou případech lépe než DSAP, i když v případě Děčína jen mírně. Děčínsko tak v podstatě splnilo úlohu bašty DSAP. Ta zde byla sice poražena, ale udržela nadprůměrný podíl hlasů oproti zbytku pohraničí. A stejně dopadla i ve zbytku oblasti dolního Labe, snad s výjimkou okresu Ústí nad Labem.

Západní Čechy – Tato bašta byla prostorově vůbec nejrozsáhlejší. DSAP v roce 1929 zvítězila ve třinácti ze dvaceti okresů Karlovarské župy. V jejích horských oblastech byla bezkonkurenční od Aše až po Přísečnici. Negativisté se tehdy ještě nedokázali dostat na druhé místo, tím méně na první místo, téměř nikde v oblasti. Výjimkou byla oblast Ašska a Chebska, kde k dvěma obvyklým negativistickým stranám přistupovala zde relativně silná všenečmecká ADVP. Tato oblast ovšem nebyla místem nejsilnější podpory DSAP, ta se nacházela východněji, v šesti soudních okresech, kde přesáhla 40% hlasů. Byly to soudní okresy Bečov nad Teplou, Locket, Karlovy Vary, Kraslice a Horní Blatná. Nejlepším okresem, a to v celých Českých zemích, bylo pro DSAP Nejdecko, kde její zisk byl více než nadpoloviční. Největšího soupeře tehdy představovali na rozdíl od severních Čech komunisté, druzí na Loketsku, Nejdecku i Hornoblatensku, třetí na Kraslicku. Výsledky KSČ v roce 1935 se budeme zabývat v příslušné pasáži. Zde bude připomenut výsledek DSAP a její schopnost odolat v nejsilnější baště strany vůbec. Přiblížena bude situace v soudních okresech Nejdek, Horní Blatná a Locket.

Poměr hlasů ve třech zmiňovaných okresech mezi DSAP a trojicí negativistických stran byl v roce dohromady 19985 : 4703 ve prospěch sociální demokracie, šlo tedy o mnohem jasnější vítězství než v severních Čechách. Poněkud lépe dopadli spojení (!) negativisté jen na Hornoblatensku, kde dosáhli zhruba třetinového zisku DSAP (945 : 2445), jinde byla jejich síla sotva pětina. V roce 1935 se poměr pochopitelně obrátil, žádná

aktivistická strana už nikde nevyhrála. Henleinovské vítězství však v této baště nebylo zdaleka tak rozhodné jako jinde. Poměr SdP : DSAP byl v absolutních číslech 24638 : 13169. Snadno tak dojdeme k závěru, že zde DSAP henleinovcům v podstatě odolala a jejich zisk tedy nebyl dán oslabením sociální demokracie. Naopak ani oněch 6 tisíc hlasů, které DSAP ztratila, nejspíš není možné přičíst automaticky *Sudetoněmecké straně*. V obou soudních okresech Nejdecka přešla asi část stoupců DSAP ke komunistům. Ti zde totiž téměř neztratili (v obou případech jen asi šestinu hlasů). DSAP sama však ztratila jen o málo více hlasů. Nejhorší byl její výsledek na Loketsku, i tam však byla nadprůměrná (ztráta „pouhých“ 39%), Nejdecko a Hornoblatensko pak pro ni představovaly ještě lepší výsledek (ztráta 30%, resp. 26%). Oproti tomu BdL a DCV zde utrpěly mnohem drtivější porážku a v součtu obou stran za všechny tři okresy činila jejich ztráta kolem 6500 hlasů. DSAP a BdL s DCV tedy přinesly henleinovcům zhruba stejně hlasů, DSAP možná kvůli vlivu komunistů spíše méně, a to všechno v oblasti, kde měla mimořádně silné postavení, naopak pravicové strany zde byly maximálně průměrně úspěšné. Efekt bašty lze tak mít za potvrzený i pro západočeskou oblast vlivu DSAP. Nejen to – soudní okres Nejedek je případem úspěšného odporu proti *Sudetoněmecké straně*. Spojené síly DSAP a KSČ zde stačily na vyrovnání zisku SdP (45,4% : 46,5% SdP), což byl jev ve volbách 1935 vyloženě ojedinělý.

Šumava – Šumavská oblast patřila v procentuálních ziscích ke slabším oblastem DSAP, zvláště v porovnání s dvě dříve uvedenými baštami na Děčínsku a Karlovarsku. Přesto zde však dokázala německá sociální demokracie vítězit v převážné většině okresů, pouze na nejjižnějším Kaplicku byla předstížena křesťansko-sociální DCV. Extrémně silné oblasti však sociální demokracie na Šumavě neměla, s jedinou výjimkou. Tou je soudní okres Hartmanice, ve kterém získala roku 1929 přesnou polovinu hlasů. Hartmanicko se tak v celkovém pořadí stalo druhým nejúspěšnějším soudním okresem pro DSAP v Čechách. Nadprůměrný zisk DSAP ve volbách roku 1935 nezachránil, ztratila téměř polovinu hlasů absolutně (910 z celkového počtu 1975) a více než polovinu relativně (pokles z 50% na 24,4%). Takový výsledek je horší, než je celostátní průměr DSAP, a to asi o 4% - průměrná ztráta DSAP byla 43%, zde však činila 47% a to šlo o okres, který byl německé sociální demokracii oporou.

Vysvětlení snad může tkvít ve faktu, že v roce 1929 na Hartmanicku nekandidovala nacistická DNSAP a veškerá negativistická opozice tak spočívala na nacionálech z DNP. S přihlédnutím k této skutečnosti a k vývoji v sousedním Německu, kde nacisté nejdříve uspěli v krajích, kde byla silná nacionální strana DNVP, v druhé řadě se pak prosadili na úkor sociálně demokratické SPD, můžeme mít v podstatě za jistotu, že v případě účasti DNSAP by tato strana určitě odebrala jistý podíl hlasů DSAP. V roce 1935 by tak propad DSAP nebyl tak

veliký a i tady by nejspíš udržela víc hlasů, než bylo jejím celostátním průměrem. Stejně tak by byl menší i relativní úspěch SdP. Ta získala na Hartmanicku 2662 hlasů oproti 550 hlasům DNP v roce 1929, zisk byl tedy roven téměř pětinásobku někdejší podpory negativistů. Další potvrzení této hypotézy přináší výsledek ze sousedního okresu Volary, dalšího okresu, kde DSAP měla mimořádnou podporu. Proti 38,4% hlasů pro DSAP zde roku 1929 stálo 19% hlasů pro DNSAP a DNP. DNP přitom stále byla silnější než nacisté (11,8%:7,2%). V roce 1935 zde došlo k naprosto stejnému vývoji jako na Hartmanicku. DSAP byla oslabena o 40%, skončila tedy lehce nadprůměrně, DCV a DSAP byly postiženy zhruba o desetinu více, když obě ztratily zhruba polovinu podpory. Oproti Hartmanicku byla dosahovaná čísla o něco vyšší, což může být vysvětleno právě tím, že zde SdP navazovala i na nacisty, ne jen pouze na nacionály. Co se lišilo výrazně, byl výsledek komunistů. Ti na Volarsku přišli jen o třicet hlasů, což znamenalo asi pětinový úbytek, zatímco na Hartmanicku byla jejich ztráta téměř úplná (ze 155 hlasů poklesli na 17). Přestože jde o veliký rozdíl mezi oběma okresy, byla podpora komunistů i v roce 1929 tak malá, že je možné je pustit v této oblasti ze zřetele.

Na Šumavě tak DSAP henleinovské straně odolala ve své baště lépe než pravicové aktivistické strany (což je běžné), její výsledek byl oproti zvyklostem lehce nadprůměrný. Zdrojem hlasů henleinovců se stala jen tam, kde roku 1929 nekandidovali nacisté, jimž část elektorátu v roce 1929 volila nacionály, část právě DSAP.

Jeseníky – Poslední velká bašta DSAP se rozkládala na severní Moravě a přilehlém Slezsku. Geograficky byla téměř tak rozsáhlá jako západočeská bašta. V roce 1929 zde DSAP úplně ovládla politické okresy Bruntál, Šternberk, Šumperk, Rýmařov a až na Osoblažsko také Krnov, dohromady dvanáct soudních okresů. Přesto se nejednalo o tak pevnou základnu jako v západních Čechách. Hranici 40% DSAP přesáhla jen na Vrbensku, přes 30% získala ve čtyřech dalších soudních okresech (Rýmařov, Bruntál, Krnov a Staré Město). Opakoval se zde jev ze severních Čech, kdy spojené síly negativistů především ve Slezsku už stačily na druhé místo mezi německými stranami, ve východnější oblasti Opavska a Moravského Kravařska (*Kuhländchen*) i na první místo. Samy o sobě tak silné nebyly, jak nacionálové, tak nacisté získali po jednom soudním okrese (Odry a Fulnek). DSAP na ně měla již jen mírný náskok, zvláště markantní to bylo v případě Krnovska, kde DNSAP a DNP měly podporu více než 30% podporu. V ostatních jmenovaných okresech tak silní sice nebyli, přesto zde pozice DSAP nebyla zdaleka tak pevná jako v českých baštách. Nebyla náhoda, že právě na severní Moravě DNSAP získala pozici nejsilnější strany už po obecních volbách v roce 1931.

Volby roku 1935 trend pouze potvrdily. Z okresů, kde DSAP vyhrála, budou připomenuty tři, a to soudní okres Krnov, kde byly velmi silné DSAP i DNSAP, soudní okres

Vrbno, kde DNSAP sice byla silná, DSAP však ještě mnohem silnější, a soudní okres Rýmařov, kde proti silné sociální demokracii stáli relativně slabí nacisté.

Na Krnovsku získala roku 1929 německá sociální demokracie 6814 hlasů oproti 5947 hlasům negativistů. Pozice negativistů byly ovšem rozděleny víceméně rovnoměrně (19,1% pro DNSAP oproti 13,8% pro DNP), takže nad jednotlivými stranami měla DSAP se svým ziskem 37,4% zřetelnou převahu. V roce 1935 však byla sociální oslabena relativně (20,6%) i absolutně (4218 hlasů, tedy ztráta 38%), zatímco SdP byla naopak posílena na 59,6% (12215 hlasů). Přes oslabení DSAP to opět nebyla ona, kdo henleinovce posílil, i když absolutně ano. Nejvíce nových hlasů získala SdP od BdL, která zde byla oslabena asi na třetinu (nejspíše vlivem neúspěchu v samotném Krnově, ve městech byla BdL velmi slabá a její zisky z roku 1929 byly ve městech dílem tehdejších spojenců). Ztráty DCV a DSAP se přibližně rovnaly (kolem 40%), DSAP však opět posílila i komunisty (na Krnovsku posílili o 350 hlasů). V absolutních číslech se tak na zisku henleinovců podílela shodně levice i pravice sudetských aktivistů s nemalým vlivem populačního přírůstku (1400 hlasů).

Vrbensko představovalo podobný případ. Roku 1929 zde byla DSAP se ziskem 45,8% vůbec nejsilnější v celé Moravskoslezské zemi, v absolutních číslech za ní stálo 2403 voličů. Negativisté (převažovala DNSAP v poměru asi 2:1) svým spojeným ziskem předstihovali DCV, která jinak skončila druhá, a celkovým ziskem dosáhli 1320 hlasů (25,1%). BdL byla na Vrbensku slabá, komunisté stejně tak. V roce 1935 se pak pozice BdL úplně zhroutily, když z jejích 200 hlasů zůstalo pouze šestnáct. BdL tak byla sice relativně nejhůře poraženou, tentokrát však nebyla hlavním zdrojem hlasů pro henleinovce. SdP se povedlo poměr obrátit a DSAP tak přišla i o tuto baštu. Porti 2998 hlasům henleinovců jich nyní měla jen 1795 hlasů. Ačkoliv tak DSAP o svou baštu přišla, nebyl tu triumf SdP tak jednoznačný, získala pouze něco více než dvojnásobek zisku negativistů z roku 1929. Na rozdíl od jiných míst to však tady byla DSAP, která se podílela na jejich zisku rovným dílem s DCV, když obě strany ztratily 25 – 30% hlasů. V absolutních číslech šlo o 700 hlasů DSAP, 300 hlasů DCV, 600 hlasů činil přírůstek obyvatelstva.

Na Rýmařovsku, které bylo okresem s nejvyšším podílem německého obyvatelstva na Moravě vůbec dle sčítání obyvatel 1921 i 1930, nebyla pozice negativistů v roce 1929 tak pevná (2222 hlasů, 14,5%, mírnou převahu měli opět nacisté), ačkoliv ani DSAP neměla takovou podporu jako na Krnovsku nebo Vrbensku (5162 hlasů, 33,2%). Na rozdíl od slezských okresů však negativisté nestačili ani svým spojeným ziskem ani na BdL a DCV. V roce 1935 byly poraženy všechny tři aktivistické strany, ještě více však KSČ (přišla o dvě třetiny podpory, 700 hlasů). Aktivistické ztráty byly zhruba vyrovnané, i když DSAP přece

jen byla nejlepší (udržela 70,4%). *Sudetoněmecké straně* přibylo 5643 nových hlasů, na čemž se DSAP podílela asi 1500 hlasů, BdL ztratila 1400 hlasů, DCV kolem 1200 hlasů. DSAP tedy ani na Rýmařovsku nezasobila henleinovce nejvíc, v tomto případě se všechny strany zhruba rovnocenně podělily.

Místa nejhorší porážky DSAP – Jako každá strana, i DSAP měla vedle bašt i slabá místa, kde SdP vděčila za své zisky především sociálním demokratům. Na tomto místě budou připomenuty dvě takové lokality. První z nich ležela v západních Čechách a kryla se s oblastí nejsilnější podpory BdL. Paradoxně tak v těsném sousedství nejpevnější bašty DSAP v Čechách ležela místa, kde sociální demokracie neudržela téměř nic. Jako příklad bude připomenut okres Žlutice. DSAP tam roku 1935 klesla z původních 1060 hlasů na pouhých 376, tedy téměř o dvě třetiny. BdL sice ztratila v absolutních číslech ještě více, avšak pro DSAP šlo o závažnější porážku, proti agrárikům měla na Žluticku jen asi třetinovou podporu. Jak je vidět z mapy, podobné výsledky potkávaly DSAP v celém Pooohří. V těchto okresech byla nejúspěšnějším protivníkem Henleina německá agrární strana BdL. O relativitě takového úspěchu však dobře svědčí zisky henleinovců z agrárních bašt, např. Úštěku (71% pro SdP)

Podobnou oblastí těžké porážky se stalo ve Slezsku Frývaldovsko, které bylo oporou DCV. Sociální demokracie zde utrpěla velikou porážku, kterou dokumentuje např. soudní okres Vidnava. DSAP zde přišla o 69% voličů, což v absolutních číslech znamenalo téměř 900 ztracených hlasů. Jak ostatní aktivistické strany, tak komunisté dopadli ovšem v tomto okrese podobně, takže výsledkem bylo zesílení SdP oproti starým negativistickým stranám o téměř 5000 hlasů.

Závěrečné shrnutí – DSAP šla do voleb roku 1935 z pozice nejsilnější německé strany Československa, kromě porážky od *Sudetoněmecké strany* ji nikdo jiný z aktivistů porazit nedokázal. Dá se dokonce tvrdit, že se její pozice mezi aktivisty upevnila, jak kvůli relativně malé míře porážky (ztráta 43% elektorátu), tak kvůli nekompromisnímu postoji vůči SdP. O tři roky později ji tato situace přivede do postavení jediné demokratické alternativy k henleinovcům mezi sudetskými Němci (mimo marginální DDFP, přirozeně byla ještě možnost volit české strany nebo komunisty). U DSAP se setkáváme i s jevem, který lze nazvat „baštový efekt“. Lépe strana odolávala SdP tam, kde v předchozích volbách byla nadprůměrně silná. Naprosto to platí pro západní Čechy, především pak Nejdecko, kde ve spojení s komunisty držela stejně velikou voličskou populaci jako SdP. Sama pak stále měla podporu třetiny obyvatel tohoto okresu. V menší míře totéž se prokázalo i dalších baštách – krkonošské, severočeské v údolí Labe a jesenické. Pro Šumavu platí tvrzení pouze částečně,

neboť v její severní části nemusela roku 1929 čelit nacistům, ale jen osamoceným nacionalům. O to drtivější byl zde nyní nástup henleinovců. Místa nejkrutější porážky DSAP najdeme v místech, kde se nacházely bašty některé jiné aktivistické strany, buď BdL v Poohří nebo DCV na Frývaldovsku.

Přes úspěšnost v porovnání s druhými aktivistickými stranami však DSAP nedokázala *Sudetoněmecké straně* odolat, přišla o všechny okresy, ve kterých dokázala roku 1929 zvítězit (bylo jich 59!). Dokonce i pokud hodnotíme jen německé strany, a to pouze v relevantním území, zůstaly z pozic DSAP v roce 1935 trosky. Neudržela ani jediný okres s německou většinou, pouze tři, kde podíl Němců dosahoval sotva několika procent – Třeboň, Česká Skalice a Ústí nad Orlicí. Celkově byla sice nejsilnější německou stranou zhruba ve čtyřiceti okresech, ale s výjimkou tří jmenovaných šlo o oblasti, kde se německá menšina počítala na pouhé jednotlivce.

Německá křesťansko-sociální strana (DCV)

Německá křesťansko-sociální strana se rovněž zařadila mezi poražené z voleb 1935, po bok DSAP a BdL. Její pozice přitom před volbami nebyla tolik nepříznivá, jako u dvou dalších stran. Hlavní výhodou DCV byl fakt, že nebyla od roku 1929 součástí vládní koalice a tedy nenesla přímou odpovědnost za chyby v řešení hospodářské krize po roce 1929. DCV této skutečnosti bohatě využívala v předvolebních kampaních pro komunální volby roku 1931 i parlamentní volby roku 1935, čemuž se ale bude více věnovat druhá kapitola (Hřebečsko bylo pro DCV jednou z klíčových oblastí vlivu). Ještě po volbách 1931 byla DCV vlastním tiskem hodnocena jako úspěšná strana, spolu s DNSAP jeden ze dvou hlavních vítězů těchto komunálních voleb mezi Němci. Pozici DCV komplikovala skutečnost, že přes různé snahy (jako celostátní katolický den v roce 1934) nebyla znovuobnovena bližší spolupráce katolických politických stran. Proti SdP neměla v roce 1935 velkou šanci ani zaměřením své předvolební propagandy, když ji cílila na katolicky orientované voliče shlavní ideou zavedení stavovského státu a sudetoněmecké jednoty (Šebek 2005: 239) Hlavním cílem útoků křesťanskosociálních listů, jako byl svitavský *Grenzpost*, nebyla přitom SdP, ale DSAP, označovaná soustavně za marxistické nepřátele náboženství (viz předvolební leták k volbám roku 1931) (*Grenzpost* 26.9.1931: 1). Vůči BdL se vymezovala poněkud mírněji, když jejím předním argumentem byly objektivní potíže, které sudetoněmecké zemědělství postihly za hospodářské krize (opět viz volební leták k volbám 1931, v roce 1935 byla kampaň ze strany

DCV vedena obdobně). Na SHF a SdP křesťanskosociální tisk příliš neútočil. na rozdíl od bývalé DNSAP, které rovněž vyčítal protináboženské zaměření, vítal totiž v SHF představitele národní jednoty (Šebek 2005: 239).

Výsledky voleb 19. května 1935 určitě pro DCV znamenají neúspěch, dle Šebka naprostou katastrofu (Šebek 2005: 243). Šlo o první volby (počítaje v to i obecní volby 1931), kdy utrpěla velkou ztrátu hlasů. Jelikož však BdL byla postižena ještě mnohem více, dokázala si DCV udržet třetí místo mezi německými politickými stranami. Celkový zisk DCV (167 tisíc hlasů oproti 348 tisícům v roce 1929) znamenal pokles takřka přesně o polovinu, přičemž podobně jako u BdL i v případě DCV existovaly velké rozdíly mezi volebními kraji. Musí být odhlédnuto od Uherskohradištské župy, ve které DCV roku 1935 nekandidovala (v minulých volbách tam však nezískala ani 500 hlasů), snad i od obou částí Pražské župy, kde získala roku 1929 pouhé 3000 hlasů v obou částech dohromady, nyní dohromady necelé 2000 hlasů. Jako jednoznačně nejslabší oblast vlivu DCV se pak jeví čtveřice žup severozápadních a severních Čech – župy Mladoboleslavská, Českolipská, Lounská a Karlovarská. DCV ve všech čtyřech župách udržela pouze třetinu svých voličů, když jedinou výjimku představoval Šluknovský výběžek, kde zůstala na polovině stavu z roku 1929. Na základě především těchto výsledků hodnotí Kárník schopnost DCV odporovat henleinovcům jako spíše ojedinělou (Šluknovsko bude rozebíráno dále mezi baštami DCV).

Jako byly zmíněné čtyři volební kraje pro DCV velmi podprůměrné, zbytek může být považován s výjimkou kraje Královéhradeckého za nadprůměrný. V žádném volebním kraji už DCV neztratila více než polovinu hlasů, přičemž jasně z průměru vyčnívá zisk strany v Plzeňské župě, kde se její ztráta pohybovala na úrovni běžného volebního výkyvu (92,5% hlasů oproti roku 1929). V šesti dalších župách, tj. Pardubické, Českobudějovické a všech čtyřech župách na Moravě a ve Slezsku, pak DCV ztratila mezi 42% a 49% hlasů. Světlou výjimkou je Brněnský volební kraj, kde jí zůstalo téměř 70% někdejšího zisku. Jedná se zde o podobnou příčinu jako na Šluknovsku, v tomto kraji se totiž nacházely hned dvě křesťanskosociální bašty – jihomoravská a hřebečská. Právě případům míst silného vlivu DCV se bude věnovat následující pasáž.

Šluknovský výběžek - Byl tvořen čtyřmi soudními okresy: Rumburk, Varnsdorf, Šluknov a Hanšpach, a jednalo se o nejsilnější oblast vlivu DCV na celém území *Deutschböhmen*, kde byla ovšem strana podprůměrně slabá. O jejím vlivu na zisk hlasů DCV v Českolipské župě už byla ve zkratce řeč. Vyjádřeno v přesných číslech, v roce 1929 připadalo na Šluknovsko 21455 hlasů z celkového počtu 50558, které DCV v tomto volebním kraji získala. Na čtyři soudní okresy o poměrně nevelké rozloze (ovšem hustě zalidněné),

připadlo tak téměř 43% hlasů strany v celém volebním kraji. V roce 1935 se tento již tak velký podíl ještě zvýšil, když v Českolipské župě získala DCV 20419 hlasů, z toho ve Šluknovském výběžku 10881 hlasů (tedy již přes 53%!). Ve schopnosti odporovat SdP zde ovšem DCV zvláště nevynikala, komunisté zde dosáhli nižší úrovně ztrát ve všech čtyřech okresech (nikde neztratili více než 41%), naopak BdL zde zdaleka nedosáhla ani úrovně DCV a běžně zachránila pouhou čtvrtinu až třetinu svých někdejších zisků. Německou sociální demokracii DCV překonávala v úspěšném odporu v severnějších okresech Hanšpach a Šluknov, na Rumbursku vyšly DCV a DSAP zhruba nastejno (ztráta necelé poloviny hlasů), v nejjihnější okrese Varnsdorf byla již zřetelně úspěšnější DSAP (ztráta 49% proti 56% u DCV). Šluknovský výběžek tak zůstal oporou DCV především v severní části, i když i výsledek z Rumburku a Varnsdorfu byl pro křesťansko-sociální stranu silně nadprůměrný. Hlavním zdrojem henleinovských zisků však v této oblasti nebyla, tato pochybná „čest připadala jako ve většině případů na BdL. Zvláště dobře vynikne význam Šluknovska pro stranu v porovnání se sousedním Děčínskem. V tomto okrese byla DCV mnohem slabší, její ztráta byla více než dvoutřetinová (pouze na samotném Děčínsku se udržela lépe, když získala 38% hlasů proti roku 1929). I tady ovšem byla v odporu proti SdP úspěšnější než BdL, s výjimkou okresu Benešov nad Ploučnicí.

Západní Čechy – oblast vlivu DCV zde zahrnovala pět až sedm soudních okresů v pásmu při západní hranici od Hostouně po Lázně Kynžvart a Teplou. DCV zde ani roku 1929 nedosahovala vlivu, který by byl srovnatelný se Šluknovskem. Nejlepší byly její výsledky v soudních okresech Teplá (29,7%) a Mariánské Lázně (sice jen 26,3%, zato však první místo). V roce 1935 však tuto baštu úplně ztratila, jak opět napoví údaje o výsledcích. Při vymezení soudními okresy Mariánské Lázně, Lázně Kynžvart, Teplá, Tachov, Přimda, Planá a Hostouň získáme pro rok 1929 celkový součet 15023 hlasů. Z nich však do roku 1935 zůstalo na straně DCV jen 4091 voličů. Celkový úpadek DCV tak dosáhl téměř tříčtvrtinové úrovně s výjimkou okresu Teplá (20,8%) nikde nepřesáhl desetinu hlasů. Právě Tepelsko se stalo jedinou výjimkou z pravidla, když zde DCV dokázala udržet téměř 75% svých někdejších voličů, k čemuž se v jiných okresech už ani nepřiblížila (např. na druhém místě v tomto směru stojí okres Planá, kde DCV spadla na 39% své síly z minulých, jinde to bylo ještě méně). V případě Teplé se dá snad mluvit o pozitivním vlivu zdejšího kláštera, může jít též o náhodný vliv nebo roli personálního obsazení kandidátky DCV (podobně uspěla na Hřebečsku, když za ni kandidoval populární svitavský farář). V každém případě je Tepelsko výjimkou, kde DCV obstála z aktivistických stran jasně nejlépe. Ve zbytku sledovaného území naopak většinou končila na stejné úrovni s ostatními aktivisty (soudní okres Planá)

spíše však mnohem hůř (Stříbersko, Tachovsko). Západočeská bašta vlivu DCV přestala po volbách 1935 s výjimkou Tepeslka existovat a v tomto kraji ji to DCV (s jistým podílem BdL), kdo se hlavně podílel na nárůstu hlasů pro henleinovce.

Jižní Čechy – Jasně dominantní pozicí křesťansko-sociální strany v jižních Čechách byl jejich nejjižnější okres, Kaplicko, sestávající ze soudních okresů Vyšší Brod, Kaplice a Nové Hrady. Na Vyšebrodsku a Kaplicku nebyla do roku 1935 poražena nikdy, v případě Novohradsku jediné v prvních parlamentních volbách v roce 1920, poznamenaných porážkou politického katolicismu a velkým vítězstvím levice. I tehdy zde ovšem DCV skončila na druhém místě. Vliv DCV ovšem v oblasti stoupal a roku 1929 se jí povedlo zvítězit hned v pěti šumavských okresech, mimo již jmenovaných ještě v Prachaticích a Chvalšínách. Je to však kaplický okres, kde získala nejvyšší zisky hlasů, proto bude podrobněji zmíněn pouze jeho případ. Ve všech třech soudních okresech přesáhla DCV 30%, na Vyšebrodsku měla podíl nejsilnější (4230 hlasů, tj. 48,2%). V roce 1935 ve všech třech okresech pochopitelně ztratila, i zde získali nejvíce hlasů henleinovci, kteří všechny tři okresy získali. DCV se udržela za nimi na druhém místě, když její jihočeská bašta nyní patřila mezi největší opory strany. Relativně nejhůře byla poražena na Kaplicku (ztráta 40% hlasů), na Vyšebrodsku a Novohradsku byla ztráta jen o něco více než čtvrtinová. Příznivější pohled se změní ve chvíli, kdy srovnáme výsledek DCV s druhými aktivistickými stranami. Na Novohradsku i Kaplicku byla DCV hlavním zdrojem hlasů pro Henleina, když zde byla v obou případech oslabena více než sociální demokracie (DSAP si na Novohradsku dokonce nepatrně polepšila – z 1284 hlasů roku 1929 na 1325 hlasů o šest let později. Vzhledem k populačnímu přírůstku se však jednalo o pokles téměř o dvě procenta hlasů). Srovnání s BdL vyznívá pro křesťanskosociální stranu lépe, když na Kaplicku byla postižena o 6% více než ona, na Novohradsku naopak o přibližně stejný podíl méně. Okres Vyšší Brod nabízí jiný obrázek. DCV zde skutečně odolala nejlépe, když sice poklesla o 1200 hlasů a 27% své síly z roku 1929, její konkurenční aktivistické strany však byly postiženy ještě mnohem hůře (DSAP o 51%, BdL dokonce o 67% hlasů, a to přes populační přírůstek). Pouze Vyšebrodsko se chovalo jako skutečná opora DCV, která zde příliš hlasů Sudetoněmecké straně nepřepustila, a ta si tak musela pomoci ziskem vůči DSAP a především BdL. Všechny okresy Kaplicka byly ovšem i v rámci úspěšných jižních Čech pro DCV nadprůměrné. Efekt bašty však v této oblasti příliš nepůsobí, DCV odolávala henleinovcům nejlépe i mimo Kaplicko, kde do roku 1929 nejsilnější stranou nebyvala – např. v soudních okresech Český Krumlov nebo Vimperk. Její ztráta se v celé oblasti pohybovala jen zhruba kolem třetiny a nebyla to ona, kdo zde může být označen za hlavního poraženého voleb. Jižní část byly typická spíše velkým

oslabením německých agrárníků. Jako opora DCV se naopak projevilo i širší okolí jejich staré bašty na Kaplicku. Horších výsledků dosáhla DCV jen v opravdu chudých šumavských okresech (Horní Planá, Volary), naopak v těsném sousedství Kaplicka, v soudním okrese Trhové Sviny došlo dokonce k jejímu posílení, i když pouze o pět hlasů, což znamená relativní pokles).

Jižní Morava – soudní okresy Jaroslavice a Mikulov, které tuto oporu tvořily, byly oblastmi výjimečně silného zisku DCV, což platí zejména pro Jaroslavicko (v roce 1929 zde za DCV stály dvě pětiny celého elektorátu (40,1%), na Mikulovsku byla strana jen nepatrně slabší (39,4%). V roce 1935 zde ovšem ztratila v obou okresech velký podíl hlasů a místo 12800 voličů jich nyní měla celkově jen asi 7300. Mezi oběma okresy je ovšem rozdíl, když na Mikulovsku byla DCV hlavním poraženým a přišla více než o polovinu hlasů (z 7515 poklesla na 3680 hlasů), zatímco na Jaroslavicku byl pokles jen zhruba třetinový (původně 5293 hlasů, v roce 1935 už jen 3465). Za hlavní zdroj henleinovského vítězství být ovšem DCV označena nemůže. Tím byla BdL, která na Mikulovsku také přišla o polovinu hlasů, na Jaroslavicku pak dokonce téměř o tři čtvrtiny. Je ovšem pravdou, že postavení DCV bylo tak dominantní, že většina nových voličů SdP opravdu nejspíše původně patřila k elektorátu křesťansko-sociální strany, minimálně tam, kde byla ztráta DCV a BdL zhruba rovnocenná, jako na Mikulovsku.

Zázemí jihomoravské bašty patřilo k oporám DCV, jejíž ztráta zde byla zhruba na úrovni čtvrtiny hlasů (případ Pohořelicka, Znojemska a Vranovska). Na rozdíl od BdL i jiných oblastí vlivu DCV tak byly nejhůře postiženy její nejsilnější okresy, efekt bašty vlivu, u BdL spolehlivě přítomný se u DCV na jižní Moravě projevil v jakési podobě naruby. DCV sloužila jako zdroj hlasů pro henleinovce především tam, kde měla hlasů hodně a bylo „z čeho brát“. Tam, kde její vliv nebyl extrémně silný (na Pohořelicku, Vranovsku i Znojemsku získala roku 1929 od 10% do 15% hlasů), byla DCV nejúspěšnějším odpůrcem henleinovců. Na Pohořelicku se k ní navíc přidal silný vliv *Wahlblocku*, takže tento soudní okres patřil mezi výjimky, kde i absolutní počet hlasů henleinovců oproti jejich negativistickým předchůdcům z roku 1929 zaznamenal pokles.

Hřebečsko – jeho případ bude připomenut podrobněji ve druhé části. Budiž ovšem předesláno, že patřilo k oblastem spíše průměrným. V soudním okrese Svitavy přišla DCV o necelou třetinu hlasů, na Moravskotřebovsku byla jen o málo horší (ztráta 36%), ve zbylých okresech Hřebečska šlo o podobná čísla, horší byl výsledek DCV pouze ve třech okresech Zábřezska (pohyboval se kolem 45% stavu z roku 1929, tedy už pod průměrem Českých zemí) a zejména na Konicku, kde byla DCV hlavním poraženým voleb a přišla o 80% hlasů.

Efekt bašty strany tak na Hřebečsku příliš nepůsobil, i když s výjimkou Konicka v žádném okrese neskončila křesťansko-sociální strana katastrofálně poražena.

Frývaldovsko – Oblast tvořená politickým okresem Frývaldov, a tedy čtyřmi soudními okresy Javorník, Vidnava, Frývaldov a Cukmantl. Geograficky je oddělená od zbytku Jeseníků a stejně tak se od nich lišila i svými volebními výsledky. DCV zde dosahovala vítězství ve všech čtyřech soudních okresech pravidelně, v roce 1929 všude přesahovala její síla 40%, s výjimkou Vidnavska, kde byla o něco menší (34,4%), stále ovšem jasně nejsilnější německou stranou. Výsledek z okresu Cukmantl byl naproti tomu nejvyšším ziskem DCV z celé Moravskoslezské země (49,7% všech hlasů). Stejně jako na Hlučínsku, lze snad i na Frývaldovsku pozorovat vliv politického rozložení v Němcku, kde v sousedním Slezsku (volební kraj Opole/Oppeln) bylo jasně nejsilnější stranou katolické Centrum. Od Hlučínska se Frývaldovsko lišilo do roku 1935 stabilitou volebních výsledků, když zde DCV pole doopravdy ovládala.

V roce 1935 se ovšem situace velmi změnila, i když nikoliv ve všech okresech stejnou měrou. Celkový propad DCV zhruba odpovídal celostátnímu průměru (místo 14978 hlasů jich nyní měla pouze 7170, tedy asi 47%), Frývaldovsko se však vlastně rozpadlo na dvě části. Východní byla tvořena soudními okresy Frývaldov a Cukmantl, kde za DCV zůstala (těsná) nadpoloviční většina bývalého voličstva (53, resp. 59%). V obou okresech byla DCV v odporu vůči Henleinovi nejúspěšnější německou stranou, s těsným náskokem na DSAP. V relativních číslech zde posílení henleinovců přišlo především na úkor BdL, nikoli DCV. Přirozeně však v absolutních číslech pocházel nejvyšší počet henleinovských hlasů od voličů DCV (připomeňme, že v okrese Cukmantl jich měla DCV za sebou téměř polovinu). Poněkud jinak vyhlíží analýza situace v západní části okresu (Javornicko a Vidnavsko). Zde byla DCV skutečně poražena, přišla o dvě třetiny svých voličů, v absolutních číslech měla o 3600 hlasů méně než v roce 1929). Přitom ve Vidnavě ztratily všechny aktivistické strany i KSČ zhruba stejný podíl hlasů (asi dvoutřetinový), zatímco na Javornicku byli hlavním poraženým komunisté (pokles na jednu osminu vlivu), zatímco německá sociální demokracie se zde vymykala běžným poměrům a v absolutních číslech dokonce posílila. DCV tak svou frývaldovskou baštu víceméně udržela (především v okrese Cukmantl), nebyla zde relativně nejvíce poraženou stranou, tou byla jako ve většině případů BdL. Výsledek z Frývaldovska je tak více úspěchem henleinovců (jejich podíl hlasů zde přesáhl dvě třetiny a byl jedním z nejvyšších vůbec) než porážkou křesťansko-sociální strany. Zázemí Frývaldovska bylo velmi proměnlivé, když na Krnovsku byla strana drtivě poražena ((ztráta kolem dvou třetin podpory), zatímco Bruntálsko příliš postiženo nebylo (zdejší okresy se pohybovalo kolem

70% někdejšího stavu a Bruntálsko se tak na Frývaldovsko téměř dotáhlo. Tato bašta tedy zůstala DCV zachována, spíše se plošně ještě zvcětšila. Henleinovský úspěch však zmenšil míru podpory DCV asi na polovinu.

Hlučínsko – případ tohoto soudního okresu je poněkud atypický v Československých podmínkách. Hlučínsko bylo k Československu připojeno po 170 letech existence v rámci Pruska a pak Německé říše. Zdejší voličská populace tak na začátku připomínala věrně elektorát sousedního německého Slezska, především volebního kraje Opole/Oppeln. Ten byl za výmarské republiky velkou oporou katolického Centra a vlastně jediným volebním krajem východní části Říše, kde Centrum dokázalo porážet sociální demokraty nebo nacionály. Na Hlučínsku se situace opakovala. V roce 1925 zde DCV rozhodně zvítězila (zisk téměř 52%), když budoucí aktivistické strany BdL a DSAP získaly dohromady jen necelých 8% hlasů, negativisté pak jen 2,5% hlasů. Vliv komunistů byl na Hlučínsku nevelký, i když přeci jen větší než negativistický (5%). V roce 1929 se situace změnila. DCV už v rámci těchto úspěšných voleb utrpěla na Hlučínsku porážku, i když stále mohlo být bráno za její oporu (27% hlasů). Aktivisté zde posílili na téměř 13%, jinak však už roku 1929 bylo Hlučínsko z velké části negativistické (zisk téměř 22%), komunisté zde oslabeni téměř nebyli, třetina hlasů stále náležela Čechům. V roce 1935 může být tato někdejší bašta DCV označena za zničenou. DCV sice zůstala nejsilnější aktivistickou stranou, její absolutní zisk však klesl na pouhou šestinu hlasů (4,6%, tj. 1171 hlasů). Nedá se přesto říci, že by pouze DCV přidala hlasy henleinovcům, i když vzhledem k její bývalé síle jich skutečně nejvíce pocházelo právě od nich. Se svou šestinou někdejšího vlivu však stále udržela nejvíce někdejšího vlivu, DSAP a BdL byly totiž oslabeny na méně než desetinu. Hlučínsko tak svými volebními výsledky potvrdilo, že stále spadá chováním elektorátu více do Říše než Československa, zvýšení podílu negativistů na třicetinasobek během deseti let je totiž v rámci Sudet ojedinělý.

Místa nejhorší porážky DCV – Německá křesťansko-sociální strana DCV se rozložením své volební podpory velmi podobala českým lidovcům, to znamená, že nejslabší oblasti jejího vlivu musíme hledat v severozápadních Čechách – svýjímou Šluknovska a několika málo dalšími okresy pokrývají vlastně celé území bývalé provincie *Duetschböhmen*. Vezmeme si za příklad takového slabého okresu čtyři velká města s Německou většinou v této oblasti, konkrétně Karlovy Vary, Ústí nad Labem, Děčín a Liberec. Ve všech případech šlo o dělnické oblasti, kde vliv politického katolicismu nikdy nebyl velký. Míra porážky DCV byla různá, když údolí Labe bylo územím, kde přece jen měla pozice lepší (ztráta 62% v Děčíně, dokonce jen 53% v Ústí nad Labem) než na okrajích *Duetschböhmen* (ztráta 71% v Liberci a dokonce 78% v Karlových Varech). Hlavní důvody takové ztráty byly především dva –

jednak zmiňovaná slabost DCV v této oblasti, jednak fakt, že ji opustil její spojenec DGP, která s ní kandidovala společně ve volbách roku 1929. Protože však DCV nebyla stranou tak vyhraněně venkovskou jako BdL, nebyl pro ni odchod partnera natolik ničivý jako pro německé agrárníky. DGP se pak stala roku 1935 součástí *Wahlblockui*, o kterém bude ještě řeč, který se však s několika výjimkami (Pohořelicko) relevantní stranou nestal, natož aby pronikl mezi velké německé politické strany.

Závěrečné zhodnocení – V roce 1929 kulminoval nárůst vlivu DCV v československém parlamentu, když v Poslanecké sněmovně získala 14 mandátů a celkem 348 tisíc hlasů (i když byla spojena s živnostníky, jimž určitá část zisku připadá také). Nejsilnější politickou stranou se stala v sedmnácti soudních okresech, sedmi českých, čtyřech moravských a šesti slezských. V roce 1931 v obecních volbách se ještě považovala za vítěze, i když uznávala ještě větší rozměr vítězství DNSAP. Parlamentní volby 1935 ovšem DCV přisoudily pozici druhé nejhůře poražené strany po BdL. Ztratila téměř 200 tisíc hlasů, osm poslaneckých křesel i všech sedmnáct soudních okresů, kde roku 1929 zvítězila. Především z Krušných hor byl její vliv vytlačen skoro úplně (což je ovšem výsledek národnostního smíšení tohoto kraje, české strany byly totiž posíleny v celém pohraničí, právě v Krušných horách už se tak DCV nevešla ani do pětice nejsilnějších stran. Proti BdL, o níž bude řeč vzápětí, se však stále jednalo o úspěch, protože ta přišla o téměř dvě třetiny hlasů. V pořadí německých stran si tedy DCV přes velikou porážku paradoxně spíš polepšila. DSAP i DNSAP totiž byly již roku 1931 před ní (DNSAP se ovšem na druhé, možná i první místo dostala až během hospodářské krize), stejně tak i BdL, kterou nyní křesťansko-sociální strana dokázala porazit. Ztráta 200 tisíc hlasů (přesněji 181 tisíc) a více než poloviny mandátů však vylučuje byť i jen spekulace o případném úspěchu. A to přestože přední činitel této strany Karl Hilgenreiner považoval vítězství SdP za vítězství křesťanské a národní myšlenky, o níž přece DCV vždy šlo. Jako i BdL, dostává se po volbách DCV na cestu, která ji nevyhnutelně přivede až ke sloučení s henleinovci v březnu 1938, přestože to nebyla cesta přímá, vedla přes epizodu novoaktivismu z roku 1936 i obnovenou účast DCV ve vládě (Erwin Zajicek).

Jako i jiné německé strany měla DCV pochopitelně své bašty, kraje, které ji byly oporou a vítězila v nich. Těchto bašt bylo identifikováno sedm, většinou v sousedství tradičně katolických oblastí (jihočeská i jihomoravská), popřípadě v sousedství kraje, kde vyhrávala volby zahraniční katolická strana (Frývaldovsko a Hlučínsko). Osud těchto bašt byl rozdílný. O dvě přišla DCV vůbec (západočeská oblast s výjimkou Tepelska a Hlučínsko). Slezské bašty podléhaly vlivu říše, když Centrum nestačilo vlivu NSDAP, přišla o své pozice i sesterská česká strana DCV. V jižních Čechách a na jižní Moravě došlo spíše k rozmělnění

vlivu, když DCV přišla o větší podíl v jádru bašty (Mikulvsko), zatímco v jejím sousedství se držela dobře. Jako velká opora se neprojevovalo ani Hřebečsko, kde ve Svitavách sídlily křesťansko-sociální odbory a důležitý list *Grenzpost*. Výsledek strany tu byl naprosto průměrný. Jasně potvrzení efektu bašty nastalo na Šluknovsku, které posílilo svůj vliv na zisk DCV v příslušné župě (Českolipské) o čtvrtinu a stalo se jedinou výjimkou v jinak velmi podprůměrném kraji politického katolicismu. DCV jako celek rozhodně byla významným zdrojem hlasů pro henleinovce, málokde však relativně nejvýznamnější. BdL byla poražena mnohem více.

Svaz zemědělců (BdL)

Ze všech německých politických stran to byla právě BdL, která roku 1935 měla za sebou nejdelsí nepřetržité působení v roli vládní strany. Síla německých agrárníků před rokem 1933, jak již bylo řečeno, kolísala. V dvouletém období 1925 – 1927 byl *Bund der Landwirte* nejsilnější německou stranou Československa. V roce 1929 vytvořil koalici *Deutsche Wahlgemeinschaft* se společenstvím DAWG, které poslanci Rosche a Peters odvedli z nacionální strany DNP a spojili se svobodomyšlnou DDFP. Spolu pak získali 380 tisíc hlasů v Českých zemích. Před volbami 1935 byla BdL v pozici, která rozhodně nebyla dobrá, a bylo téměř jisté, že si proti volbám roku 1929 pohorší. Existovalo pro to několik důvodů.

Předně byla BdL opuštěna spojenci, kteří s ní tvořili *Wahlgemeinschaft*. I když byla jasně nejsilnější složkou této koalice, ve velkých městech byli její partneři silnější. Živnostenská DGP a svobodomyšlná DDFP (která si vždy zachovala organizační nezávislost i v rámci DAWG) měly nyní kandidovat v rámci *Wahlblocku*. DAWG pak těsně před volbami roku 1935 vstoupila do SdP a její vůdci Rosche a Peters získali místa na henleinovské kandidátce. Tak SdP již před volbami odvedla BdL část voličů. Určující však bylo, že dlouho BdL uvažovala o společné kandidátce s henleinovci, jednání, která byla poměrně podrobně dokumentována v německém tisku (viz druhá část), však nakonec zkrachovala, a BdL se rozhodla jít do voleb samostatně. Kárník je toho názoru, že Henlein takto chtěl vlastně německé agrárníky využít. Ti pak skutečně sehráli úlohu jakýchsi mouřenínů SdP, kterou po celé první období její existence chránili před trestním postihem, navrhovaným z německé strany sociálními demokraty z DSAP. Opožděný začátek kampaně byl obrovskou taktickou chybou a dalo se očekávat, že BdL oslabí ještě víc než jiné německé strany.

Očekávání se pak naplnilo, je to právě *Bund der Landwirte*, komu již dle tabulky výsledků patří titul nejhůře poražené strany. Její celkový zisk činil 142 tisíc hlasů, o 237 tisíc méně než před šesti lety a nepochybně se na něm podepsaly všechny momenty, zmíněné v minulém odstavci. Tedy jak chybějící partneři, tak opožděná kampaň a diskreditované jméno vlastní strany, která se k SdP stavěla ústupně, aniž by ovšem dokázala představit alternativu. *Bund der Landwirte* ztratil 62% hlasů, o něco více v Čechách než na Moravě (v Čechách 64%, na Moravě činila ztráta „pouze“ 59% stavu z minulých voleb). Vzhledem k přírůstku populace je relativní úbytek ještě větší. Obraz však není zcela jednotvárný, existovaly župy, kde si BdL přece jen vedla lépe. Úplně nejlepší byla v Pardubické župě, kde zůstala na 69% stavu z roku 1929. V této župě ovšem Němci tvořili jen malý podíl obyvatelstva, soustředěny zhruba do šesti soudních okresů. Ještě ve třech dalších župách si němečtí agrárníci udrželi více než polovinu svého starého elektorátu – v župě Hradecké, Olomoucké a Českobudějovické. S jistými výjimkami v Olomoucké župě (Libavsko, částečně Hřebečsko) nepatřily však tyto oblasti mezi hlavní opory BdL. Ty se nacházely především v Poohří, kde ve všech župách přišla BdL asi o dvě třetiny voličstva (v Mladoboleslavské spadla dokonce na 20% své podpory v minulých volbách, trochu lépe dopadla naopak v Karlovarské župě, kde za ní zůstalo 44% voličů). Baštám BdL se bude věnovat další pasáž, přičemž budou vybrány dle svého vymezení v předchozí kapitole.

Horní Poohří – Nejrozsáhlejší oblast vlivu BdL, která zde roku 1929 získala první místo hned v jedenácti soudních okresech. Ty vytvářely pás zhruba kolem toku řeky Ohře mezi Tachovem a Žatcem. Nejsilnější pozice měla BdL na Žluticku, kde za ní v roce 1929 stálo přes 40% voličů. Oba soudní okresy Žluticka budou také vzaty za příklad. Oblast horního Poohří však nemá jednotný vzor chování voličů BdL. Najdeme zde jak okres, kde za agrárníky zůstaly téměř tři čtvrtiny elektorátu (soudní okres Podbořany, 70%), tak i takový, kde ztráta byla téměř úplná (Stříbro, 18%). Žluticko, tvořené soudními okresy Žlutice a Bochovo, tvoří zhruba průměrný okres této oblasti. V roce 1929 získal *Bund der Landwirte*, tehdy v rámci *Wahlgemeinschaftu*, přes 6200 hlasů v celém okrese. V roce 1935 už to bylo jen 3400 hlasů a BdL o oba okresy přišel ve prospěch SdP (stejně jako o všechny ostatní). Jak Žluticko se ztrátou 40%, tak Bochovo, kde *Bund der Landwirte* přišel o 51% hlasů, představují v rámci zisků strany nadprůměr. Poprvé se u BdL setkáváme s jevem, že stranu drží její bašty, což se pak potvrdí i jiných oblastech jejího vlivu. Oblast Žluticka je dokonce v tomto směru atypickou oproti zbytku pohraničí. Byla to právě BdL, která zde odolala nejlépe. DSAP i DCV ztratily totiž kolem dvou třetin hlasů (DSAP ze zhruba 2900 hlasů na 800, DCV z 1300 na 400). Tento jev je v ostrém kontrastu oproti běžnému stavu, kdy hlavně

v městských oblastech BdL udržela mnohem méně voličů než její aktivistické konkurentky. Vysvětlení může být v tom, že ani Žlutice ani Bochoř nebyly velkými průmyslovými centry, kde hlasy v roce 1929 nezískávala pro *Wahlgemeinschaft* BdL, ale DAWG nebo DGP. Druhým vysvětlením je možnost, že se jedná o oblast opravdu velmi nadprůměrně silnou z hlediska vlivu BdL. Její početnost by tak působila coby ochrana. Jak však uvidíme na příkladu z dolního Poohří, toto vysvětlení stačit nemusí. SdP samotná posílila v obou okresech různou měrou. Zatímco na Bochořsku byl její růst téměř čtyřnásobný (z 1200 hlasů na 5049), na Žluticku šlo o „pouhý“ dvojnásobek (z 1980 na 5202). Tento jev téměř určitě souvisí se schopností BdL odolat náporu henleinovců. Mezi Žlutickem a Bochořskem existoval totiž v této záležitosti zhruba desetinový rozdíl, který se promítl právě do míry henleinovského vítězství. DSAP a DCV výsledek příliš neovlivnily, byly totiž oslabené v obou okresech zhruba stejně. Po volbách 1935 zůstalo horní Poohří nejsilnější oblastí BdL, která zde ve třinácti okresech přesahovala 10% hlasů.

Dolní Poohří – Přestože se nejednalo o tak rozsáhlou oblast, jako byla předešlá, mohla se právě tady BdL, přesněji řečeno *Wahlgemeinschaft*, pochlubit nejlepšími výsledky ve volbách roku 1929. Jmenovitě šlo o soudní okresy Dubá a Úštěk, kde v obou případech přesáhl zisk koalice 60%. Celý rozsah oblasti byl ovšem větší a pokud do ní budou zahrnuty všechny soudní okresy, kde v roce 1929 němečtí agráři zvítězili, obsahovala celkem osm soudních okresů v pásu od Lovosic po Německé Jablonné a Mimoň. V roce 1935 utrpěla BdL v obou extrémně silných okresech, které byly dříve zmíněny, velké ztráty (pád na 34%, resp. 27% původního stavu), nejhůře postiženou stranou však nebyla, protože ještě hůř zde dopadla křesťansko-sociální DCV. Vzhledem k stavu za celé území Českých zemí, představují Dubá i Úštěk podprůměrné okresy, což je však dáno jejich extrémně vysokým původním ziskem. V soudním okrese Česká Lípa, sídle župy a volebního kraje, už byla ztráta BdL naprosto průměrná, pokud lze toto označení v podmínkách drtivé porážky použít. BdL poklesla na 37% absolutního zisku hlasů v roce 1929. Výsledek je ovšem nejspíše zkreslen vyšším podílem městského obyvatelstva, které v roce 1929 volilo spíše spojence BdL než právě německé agráři. Podobný jev je možno zaznamenat i ve zbytku této oblasti. Právě v Českolipské (a sousední Mladoboleslavské) župě byla BdL poražena nejhůře (na 30%, resp. 20% původního stavu). A protože zde byla silně postižena i DCV, stala se právě Českolipská župa nejúspěšnějším volebním krajem henleinovců – ve všech jejích okresech získala SdP nadpoloviční většinu. Není přitom pochyb o lviím podílu ztráty BdL na takovém výsledku. Zvláště názorně lze toto tvrzení doložit na příkladu soudního okresu Úštěk, kde BdL místo 62,8% získala v roce 1935 pouze 15,9%. Naopak podíl negativistů na celkovém zisku hlasů

stoupl z 7,8% (hlasy DNSAP a DNP v roce 1929 sečtené dohromady) na 71,8% (zisk SdP). S nadsázkou je tak možno tvrdit, že dvě třetiny henleinovských voličů byli bývalí agrárníci, přesněji řečeno příznivci BdL a jejich spojenců.

Slavonicko a jižní Morava – v oblasti jižní Moravy se BdL musela měřit především s nacionály a DCV. Její vliv se soustředil hlavně do soudních okresů Vranov, Nová Bystřice (ten sice leží již v Čechách, bezprostředně však s jihomoravskou oblastí sousedí) a především Slavonice. V roce 1929 v těchto třech soudních okresech získala BdL přes 5400 hlasů, v roce 1935 ztratila a měla zde podporu celkem 2800 voličů. Všechny tři okresy se držely nad stranickým průměrem, když nejsilnější Slavonicko udrželo 41%, Vranovsko 53% a Novobystřicko dokonce 63%. Hlasů z roku 1929 Přesto i zde se potvrzují dvě obecně platné zásady pro zisky BdL. Henleinovci získávali především na nich (např. na Slavonicku SdP získala 1900 hlasů, z toho 1300 byla ztráta BdL, podobně i na Vranovsku), i když i druhé aktivistické strany byly oslabeny. Za druhé – ačkoli jde o bašty vlivu BdL, i zde ztrácela mnohem víc než DSAP i DCV. DSAP např. ztratila ve zmiňovaných okresech jen třetinu hlasů, DCV měla sice ztráty větší, ne však na úrovni BdL. A konečně – mimo zmiňované bašty (např. na Znojemsku, Jemnicku nebo Moravskokrumlovsku) ztrácela BdL mnohem více – až 80% vlivu. V asi nejdůležitějším okrese Znojmo to bylo 74%, místo 4782 hlasů v roce 1929 získal *Bund der Landwirte* pouze 1227 hlasů.

Krumlovsko a Šumava – Baštou vlivu BdL na Šumavě byly soudní okresy Horní Planá a Chvalšiny na Krumlovsku. Do roku 1929 tam BdL volilo více než 25% voličů, což v absolutních číslech znamenalo přes 4200 hlasů. O něco slabší byly pozice BdL v okrese Kaplice, kde byla ovšem ve všech třech jeho soudních okresech daleko předstihována křesťansko-sociální stranou DCV. Omezíme se proto jenom na Chvalšinsko a Hornoplánsko. Jsou to tyto dva okresy (spolu s nimi pak Kaplicko a Novohradsko), kde se BdL udržela nad 10% voličské podpory i v roce 1935. Ztráta podpory byla i tady ovšem značná, v obou dvou okresech volilo nyní BdL dohromady 2284 voličů, což znamená pokles podpory v soudním okrese Chvalšiny na 49%, v soudním okrese Horní Planá na 57%. Stejně jako jinde i na Šumavě tedy BdL odolávala tam, kde byla i doposud silná. V oblasti Šumavy ani neplatí tak jednoznačně tvrzení o tom, že to byla BdL, na kom henleinovci získali nejvíce hlasů. Na ztrátě se podílely svorně všechny tři aktivistické strany, když DSAP skončila mnohem lépe na Chvalšinsku (ztráta 30% hlasů), na Hornoplánsku pak s podobnou ztrátou jako BdL (41%), ztráty DCV byly mnohem horší ve druhém jmenovaném okrese, na Chvalšinsku dopadla o málo lépe než BdL (ztráta 60%, resp. 43%). V případě Šumavy tedy pozice BdL zůstala zachována mezi aktivistickými stranami, ty však všechny ztratily téměř polovinu své síly.

Mimo hlavní oblast svého vlivu byly výsledky BdL kolísavé. Zatímco na Kaplicku odolala henleinovcům poměrně dobře, severní části Šumavy viděly její pád až o 80%. Smutný rekord drží v tomto ohledu Vimpersko, kde místo 871 voličů zůstalo věrných BdL jen 136. Na případu Vimperka lze znovu pozorovat jev, který jsme poznali už v Poohří – BdL ve městech ztrácela mnohem více než obě druhé aktivistické strany a henleinovské hlasy tak zčásti určitě měly svůj původ v hlasech DAWG, druhé části bývalého *Wahlgemeinschaftu*.

Dvorecko a Libavsko – Politický okres Moravský Beroun, který Dvorecko a Libavsko zahrnoval, byl výjimkou na severní Moravě, doplněnou snad jen některými okresy Hřebečska. V roce 1929 *Deutsche Wahlgemeinschaft* v obou okresech vítězilo (35,8% na Dvorecku, rovných 36% na Libavsku). V roce 1935 byla Olomoucká župa relativně úspěšným volebním krajem BdL, když zde strana ztratila „jen“ polovinu hlasů. Jak Dvorecko (pokles na 66% stavu z roku 1929), tak Libavsko (58%) patřily mezi oblasti, kde BdL obstála nejlépe. Opět to nebyla pouze BdL, tím méně hlavně BdL, kdo v tomto okrese navýšil zisk henleinovců. Stejně jako v severních Čechách byla i tady více postižena DCV. Důvod menší úrovně porážky BdL může být snadno vysvětlen tím, že zde v roce 1929 hlasy *Wahlgemeinschaftu* připadly opravdu téměř výlučně BdL, nikoliv jejím spojencům Politický okres Moravský Beroun patřil totiž k nejzaostalejším okresům na Moravě, ke krajům naprosto typicky zemědělským. Partneři BdL, tedy DGP a DAWG zde neměli příslušný potenciál na prosazení. Podobná situace vládla i sousedních okresech, jakými bylo Šternbersko nebo Rýmařovsko. V politickém okrese Moravský Beroun lze opět pozorovat účinek bašty vlivu strany.

Místa nejhorší porážky – Podrobnější představu o ztrátách BdL přináší závěrečná mapa. Celkový trend byl takový, že nejhůře byla strana postižena v městských oblastech. Je to i logické – opět se projevil vliv *Wahlgemeinschaftu*, kdy se zemědělský a venkovský *Bund der Landwirte* spojil s víceméně městskými stranami DDFP a DAWG. Jejich neúčast na kandidátce v roce 1935 pak agrárníky poškodila místy až drtivým způsobem. Běžná ztráta v městských oblastech se pohybovala kolem 75% v Krušnohoří, na Moravě byla o něco menší. Nejhůře ovšem BdL dopadla na Liberecku, konkrétně v soudních okresech Liberec, Jablonec nad Nisou a Tanvald. V prvním okrese ztratila 89%, ve druhém 91% a na Tanvaldsku dokonce 94% svých hlasů z roku 1929. A byli to právě spojenci BdL, kteří ji opustili, kdo přinesl úspěch Henleinovu hnutí. DCV obstála podstatně lépe (asi o 25% v celkovém součtu), DSAP a zejména komunisté pak ještě mnohem lépe (ztráta asi poloviny hlasů). I zde DAWG nikoliv nepodstatně podpořila nárůst henleinovských hlasů, i když právě ve zmiňovaných okresech, zejména jabloneckém, byli silní už dřívější nacisté.

Závěrečné zhodnocení je tedy k BdL nemilosrdné. Jednoznačně jde o stranu, která byla hlavním poraženým parlamentních voleb 1935. V absolutních číslech poklesl její vliv na necelých 38% stavu z roku 1929 (z 379 tisíc na 142 tisíc hlasů), relativně byla ztráta německých agrárníků vzhledem k přírůstku obyvatelstva (a tím i elektorátu) ještě větší (z 6,67% v Českých zemích roku 1929 na 2,25% v roce 1935). Neudržela žádný z 33 soudních okresů, kde byla roku 1929 nejsilnější stranou, a dokonce i mezi Němci (při započítání SdP, DSAP, DCV, BdL, *Wahlblocku* a dlužnické strany – tedy bez komunistů) získala z celkového počtu 332 soudních okresů nejvíce hlasů pouze v sedmnácti z nich. Z těchto sedmnácti okresů se navíc pouze menšina řadila mezi okresy, kde žila větší německá populace.⁶ Oblasti silného vlivu BdL v roce 1929 byly místy, kde strana obstála poněkud lépe (běžný byl stav, že BdL měla o něco více než 40% stavu z roku 1929, výjimkou však bylo dolní Poohří, kde utrpěla naopak neobyčejně vysoké ztráty), naopak nejkrutější porážku utrpěla tam, kde jí většinu hlasů v roce 1929 obstarali spojenci, především živnostenská strana DGP a DAWG, které už před volbami 1935 přešlo k Henleinovi. Takovou oblastí byly typicky severočeské průmyslové okresy, nejdrtivější porážku utrpěl *Bund der Landwirte* v oblasti Liberecka, v pohraničním pásu od Varnsdorfu po Horní Litvínov, na severní Moravě a ve Slezsku pak na Frývaldovsku. Ve všech případech šlo o oblasti, kde byly pozice negativistů nadprůměrně silné a ztráta BdL jim k vítězství v roce 1935 pomohla rozhodujícím dílem. Srovnání s aktivistickými stranami ukazuje, že z celkového počtu 332 soudních okresů v Českých zemích ztratila nejvíce BdL zhruba ve 190 případech⁷. Mimo to BdL přišla o téměř veškeré hlasy v československých vnitrozemských velkoměstech – Praze, Brně, Plzni i Moravské a Slezské Ostravě.⁸ Podrobné mapy s přehledem zisků a ztrát BdL jsou uvedeny v přílohách.

Sudetendeutscher Wahlblock (SdW)

Sudetoněmecká politická scéna se neomezovala na čtveřici (do roku 1933 pěti) nejvýznamnějších stran, ve skutečnosti jich existoval zhruba trojnásobný počet, v každých volbách některá z nich kandidovala samostatně, nikdy však všechny a také žádná ze slabších

⁶ Soudní okresy Polička, Jindřichův Hradec a Trhové Sviny byly smíšenými okresy s menšinou německé populace. Na Německobrodsku a Polensku tvořili Němci zlomek obyvatelstva o celkovém počtu několika set lidí. Zbýlých dvanáct soudních okresů se nacházelo v „irelevantním území“, tj. šlo o okresy, kde bylo tak málo Němců, že hlasování jediné rodiny zásadně ovlivnilo rozložení hlasů mezi německé strany.

⁷ V některých případech se o pozici nejhůře poražené strany dělila, většinou s křesťansko-sociální DCV.

⁸ Nejlepšího výsledku dosáhla s 11% ziskem roku 1929 v Plzni, jinde klesla na méně než desetinu tehdejšího vlivu. Podobně však dopadla i v menších vnitrozemských městech na úrovni regionálních center, Hradci Králové, Pardubicích nebo Olomouci. Zdá se být téměř jisté, že na vině je přechod DAWG k Henleinovi. Pouze v Hradci Králové z oslabení BdL profitovala i DSAP, která zde místo jediného hlasu získala 40.

stran nekandidovala ve všech parlamentních volbách. *Sudetendeutscher Wahlblock* je zvláštním případem koalice. Byl složen z maďarských stran, které v rámci této menšiny byly nejsilnější (KKSS a MNS, resp. maďarsky OKSP a MNP) a právě z několika menších německých stran. Již v úvodu byl zmíněn případ strany živnostenské (DGP), která v předchozích volbách střídala koaliční partnery z aktivistického tábora (DCV a BdL). Dalšími dvěma německými stranami koalice byla svobodomyšlná strana DDFP a *Sudetendeutscher Landbund*, odloučená frakce BdL, která se od ní oddělila po vyloučení dvou poslanců v době hlasování o zákoně o zemském zřízení. Zatímco *Landbund* je zajímavý vlastně pouze tím, že šlo o první stranu, která si sudetoněmeckví dala přímo do názvu (šest let před Henleinem!), DDFP se již v minulosti parlamentních voleb účastnila. Šlo o první volby v roce 1920, takže srovnání není příliš na místě, přesuny popularity a časový odstup je příliš velký. DDFP tehdy dokázala získat pět soudních okresů (Štoky, Svitavy, Moravská Třebová, Pohořelice a Hustopeče). Úspěch však docílila kvůli tomu, že v roce 1920 ještě nebylo dotvořeno německé politické spektrum v Československu a DDFP byla pravicovou alternativou k tehdy jasně dominantní DSAP.

V roce 1935 byla situace pochopitelně jiná. DGP a DDFP se parlamentních voleb neúčastnily samostatně, čímž se dostaly do stínu hlavní pětice německých stran. SdL byl vždy velmi marginální. Jisté úspěchy mohla očekávat snad jediné DGP, jak naznačovaly zemské volby roku 1928, kdy byla místně úspěšná (viz kapitola o Hřebečsku). V podmínkách heterogenní koalice malých stran se *Wahlblock* pokusil zahrát stejně jako henleinovci na celonárodní notu (označením se za sudetoněmecké hnutí). Jeho nejsilnější strana DGP se chovala podobně, když roku 1933 změnila své jméno na *Sudetendeutscher Ständebund für Handel und Gewerbe – Sudetoněmecký stavovský svaz obchodů a řemesel*). Přítomný je jak celonárodní apel (*Sudetendeutscher*), tak i korporativní stavovské prvky (*Ständebund für Handel und Gewerbe*), tehdy populární u podobných hnutí (podobně vystupovala i česká ČŽOSS, i když bez změny jména). Přesto nemohl *Wahlblock* doufat ve velký úspěch, koalice byla příliš heterogenní a soupeřů bylo moc a byli silnější a (v případě SdP) mnohem dravější.

Výsledky *Wahlblocku* ve volbách pak očekávání potvrdily. Koalice získala v Českých zemích necelých 27 tisíc hlasů, když relativně silnější byla na Moravě (cca 12800 hlasů) než v Čechách (cca 14200 hlasů). Šlo o stranu neporovnatelně silnější než byla například dlužnická WPSAS. Přesto je až zarážející, jak slabé měla pozice. Pouze v šesti soudních okresech (Javorník, Cukmantl, Staré Město, Dvorce, Horní Benešov a Pohořelice) se *Wahlblock* dostal do první pětice stran. V prvních pěti případech má úspěch *Wahlblocku* stejnou příčinu – koalice neoslabila SdP, která v těchto okresech drtivě vítězila, především na

Frývaldovsku, ale předstihla komunisty, jejichž elektorát se ve zmíněných okresech počítal na pouhé desítky.

Případ Pohořelicka je ovšem výjimečný, protože zde a jedině zde *Wahlblock* splnil úlohu soupeře henleinovců. Získal 1421 hlasů, což je více než všechny aktivistické strany i KSČ. Tato čtveřice sotva dosahovala poloviny síly *Wahlblocku*. SdW zde dokonce oslabil i Henleinovu SdP, ačkoli ji neporazil (získala 3364 hlasů, což je oproti volbám z roku 1929 pokles 115 hlasů⁹, v Sudetech šlo o jev naprosto ojedinělý). Vysvětlení je složitější – *Wahlblock* získal oproti všem stranám - na SdP 115 hlasů, na DCV asi 250 hlasů, na BdL pak kolem 800 hlasů, levicové DSAP a KSČ připadají jako alternativa SdW v úvahu jen těžko. Pravděpodobnou možností je ta, že k SdW přešli voliči DGP¹⁰, která s BdL tvořila roku 1929 *Deutsche Wahlgemeinschaft* a někteří nacionálové, nespokojení s Henleinem a jeho stranou. *Sudetendeutsche Partei* byla ovšem nejsilnější, jako všude v Sudetech. *Wahlblock* tak úlohu sice splnil, ne však dokonale. Pohořelicko, kde získal druhé místo, je navíc výjimkou, v jeho vesměs neúspěšném vystoupení.

Absolutní úspěchy *Wahlblocku* byly podobně hubené. Pohořelicko zůstalo jediným okresem, kde se koalice dostala nad 5%, zato však výrazně (15,1%). Podobně jako u jiných německých stran se i u SdW vyskytovaly okresy, kde nezískal žádné hlasy. Drtivá většina jich byla v Čechách, a to jednak v Pojizeří (v Hradecké župě se voleb neúčastnil vůbec, v Mladoboleslavské většina českých okresů až k Mělníku). Druhou podobnou oblastí byl pás chudších okresů Českomoravské vrchoviny s přesahem až do středních a západních Čech. „Prázdné okresy“ tvořily roztroušený pás, jeho nejvýchodnější bod byl v soudním okrese Bystřice nad Pernštejnem, nejzápadnější na Nepomucku. Toto je ovšem jev, který mají společný všechny německé strany, dokonce včetně henleinovců, v této oblasti žilo tak málo Němců, že příklon i jen jediné rodiny k jiné straně mohl úplně „přebarvit“ volební mapu německého obyvatelstva daného okresu. Právě proto byly podobné oblasti označeny jako irelevantní pro analýzu voleb.

Wahlblock tak svou úlohu nesplnil a alternativou k henleinovcům se nestal. SdP se s ním všude dokázala vypořádat a i aktivistické strany si na něj většinou udržely náskok. Jedinou výjimkou je skutečně Pohořelicko, kde *Wahlblock* svým ziskem 1421 hlasů donutil ke ztrátám všechny ostatní německé strany, dokonce i SdP. Což je věcí v Sudetech naprosto

⁹ Počítán tehdejší společný zisk DNP a DNSAP – 3479 hlasů. Pohořelicko bylo jednou z hlavních dominant vlivu DNP.

¹⁰ Tento jev byl v Sudetech poměrně obvyklý, i když většinou voliči DGP přecházeli k henleinovcům. Viz kapitolu BdL.

ojedinělou. Výsledky SdW v umístění i procentových ziscích jsou uvedeny v mapových přílohách.

Komunistická strana Československa

Až do objevení se henleinovské SdP byla komunistická strana nejúspěšnější nově vzniklou stranou první republiky. Na jejím vzniku se podílela jak německá DSAP, tak i československá ČSDSD. Německá sekce KSC byla ustanovena po rozkolu v DSAP v roce 1920. 15. března 1921 se ustavila německá komunistická strana v Československu na sjezdu v Nových Pavlovicích u Liberce. Ke komunistům přešlo několik vůdčích osobností DSAP, především Karl Kreibich, dále např. Alois Neurath, Gustav Beuer nebo Josef Pilz. Ke spojení sudetoněmeckých komunistů s ostatními národními komunistickými stranami v Československu došlo ještě o půl roku později, na přelomu října a listopadu 1921 v Praze, a to na přímý nátlak Kominterny. Vnikla tak strana, která jako jediná významná v Československu nebyla založena na národním základě a měla mnoho stoupenců jak ve vnitrozemí, tak v Sudetech. Strana, která byla extrémistická a k tomuto extrémismu se (na rozdíl od SdP nebo předtím DNSAP) hrdě a účelově otevřeně hlásila. Ve volbách 1925 byla nejsilnější stranou Českých zemí se ziskem 750 tisíc hlasů (v celém státě byla druhá a měla téměř milionovou podporu). To znamená, že každý sedmý volič (14,14%) Československa v roce 1925 podpořil myšlenku diktatury proletariátu. Úspěch byl založen na původním pojetí KSC. Ta sice byla členem Kominterny (jak měla napsána přímo v názvu), ale neplnila její direktivy ještě otrocky. V roce 1929 v ní však byl proveden převrat s heslem „Od oportunistické pasivity k bolševické aktivitě“ a do vedení se dostala skupina „karlínských kluků. Závislost na Kominterně se stala naprostou, stranu postihl v následujícím období masový odchod členů (např. stranické odbory MVS se po bolševizaci strany vlastně rozpadly. Za novým vedením stály Rudé odbory, které však měly místy pouhou sedminu někdejšího členstva MVS), poražena byla i ve volbách roku 1929, přesto zůstala významnou se ziskem 560 tisíc hlasů.

Jistě zajímavou historií KSC se zde zabývat nelze, bude připomenuto jen její postavení v Sudetech. Podobně jako ČSDSD i DSAP byla postižena na různých místech různou silou odchodem komunistů. Jednoznačné vítězství dosáhla marxistická levice pouze na Liberecku a ve Frýdlantském výběžku, kde byly pozice DSAP takřka zničeny, KSC zde dosahovala až přes 30% všech hlasů. V Krušných horách byla sice relativně silná (pravidelně přes 10%

hlasů), DSAP však téměř bez výjimky ještě silnější (výjimkou bylo roku 1925 Mostecko, roku 1929 Kadaňsko). Ve zbylých částech pohraničí byla KSČ relativně slabou stranou. O celkovém významu Sudet pro elektorát komunistů ve 20. letech není v současném Česku velké povědomí. Přirozeně jde jen o přibližné srovnání, provedené na úrovni soudních okresů, rekonstruovat přesné hlasování každého jednotlivce je nemožné. Použijeme-li však vymezení pohraničního území z úvodní kapitoly, pak na okresy s německou většinou připadalo roku 1929 téměř 32% jejích hlasů v Českých zemích (181245 hlasů), tedy velký nadprůměr. Dalších 91665 hlasů získala KSČ v okresech druhé skupiny, kde existovala více či méně významná německá menšina. Hrubým odhadem tak KSČ získala v Sudetech kolem 200 tisíc hlasů, čímž stála na úrovni (nespojených) negativistických stran DNP a DNSAP.

V roce 1935 komunistická strana v Českých zemích skončila téměř naprosto přesně silná (559139 hlasů), velmi výrazně získala na Slovensku a Podkarpatské Rusi, čímž se vlastně potvrdila změna orientace, kterou komunisté pod Gottwaldovým vedením provedli – nyní se orientovali na nejchudší vrstvy dělníků a rolníků ze zaostalejších oblastí země. V praxi zde působila strana s omezeným počtem odhodlaných vůdců a masou voličů, které byla schopna mobilizovat do protestních akcí, které končily i tragicky (nejhůře v Československu tzv. frývaldovský masakr z listopadu 1931 s osmi mrtvými). Vše bylo součástí revoluční taktiky „třída proti třídě“, která měla radikalizovat masy nejchudšího proletariátu proti buržoazním a sociálně demokratickým stranám. ČSDSD a DSAP, z nichž původně vznikla, byly označovány za sociálfašistické. V době hospodářské krize tak KSČ vystupovala jako faktický spojenec nacistů (především v mostecké stávce roku 1932). Podobně tomu bylo dle instrukcí Kominterny i jinde v Evropě, s nejtragičtějšími následky v Německu, kde KPD a NSDAP spolu polarizovaly společnost – aby pak komunistická strana skončila jako jedna z prvních obětí nacistů.

V Československu se takový vývoj sice neopakoval, přesto i tady komunisté přispěli k posílení DNSAP. Před parlamentními volbami 1935 už vystupovala jinak, v důsledku změny politiky Kominterny. Hlavní událostí, která jí pomohla, bylo bezesporu uzavření spojeneckých smluv SSSR s Francií (2. 5. 1935) a Československem (16. 5. 1935, tedy pouhé tři dny před volbami). Úloha skutečných obránců československé demokracie, na kterou KSČ poukazovala během své poválečné vlády, spadala plně až do posledního období existence první republiky, po roce 1936.

Hlavní změnou, která se dotýkala komunistů v souvislosti s volbami v roce 1935), byl velký přesun v jejich voličstvu. Dokumentuje ho tabulka:

KSČ	1929	1929 v %	1935	1935 v %	Změna v %	Podíl	Podíl

						v Českých zemích 1929	v Českých zemích 1935
České okresy	287258	---	335545	---	+16,81%	51,28%	59,99%
Smíšené okresy	91665	---	112698	---	+22,95%	16,36%	20,15%
Německé okresy	181245	---	111076	---	-38,61%	32,36%	19,86%
České země	560168	9,84%	559319	8,88%	-0,15%	---	---
Československo	753220	10,20%	849509	10,32%	+12,78%	---	---

KSČ tak do značné míry přestala být německou stranou, sudetské pohraničí bylo jedinou oblastí Československa, kde byla v absolutních i relativních číslech poražena, podíl sudetského elektorátu se zmenšil zhruba na polovinu stavu z roku 1929 (a o něco více než osminu na celkovém počtu voličů KSČ). Z hlediska čistě sudetoněmeckého odolala ovšem nejlépe, dokonce i DSAP ztratila o 5% svých voličů více než ona, ani nemluvě o DCV a BdL. Statistika je to ovšem nepřesná, protože pro KSČ počítá jen s okresy s německou většinou podle sčítání obyvatel z roku 1921, zatímco pro aktivisty s celým územím Českých zemí.

Důvodem této odolnosti byla jistě radikalita KSČ, která v době krize získávala straně nové přívržence. V některých okresech, kde byla silná pozice DSAP (Benešov nad Ploučnicí, Vejprty, Broumov) byla dokonce KSČ v absolutních číslech posílena, i když nikde jí zisk nestačil na vítězství nad henleinovci.

V jiných národních prostředích to byli nejspíš právě komunisté, kde zabránil většímu prosazení místního nacionálního radikalismu (zcela určitě platí toto tvrzení o Čechách, Polácích a Rusínech, s jistou rezervou i o Maďarech. Tyto případy se však vymykají vymezení práce, navíc budou zmíněny u případů jednotlivých nacionálních stran ostatních menšin. V této kapitole už bude pouze přiblížena schopnost komunistů udržet své bašty proti Henleinovi. Protože KSČ nebyla silná na tolika místech jako aktivistické strany, omezíme se zde pouze na dvě severočeské oblasti.

Liberecko – jak již bylo řečeno, šlo oblast největších úspěchů KSČ v Sudetech po celé období první republiky. V roce 1929 komunisté zvítězili v šesti soudních okresech, ve dvou dalších byli druzí, čímž se vytvořila jejich největší severočeská opora. Šlo o soudní okresy Liberec, Frýdlant, Nové Město pod Smrkem, Chrastava, Cvikov, Tanvald (zde všude první místo), Jablonec nad Nisou (druzí za nacisty) a Německé Jablonné (druzí za BdL). Rekordní zisk jim přinesly shodně soudní okresy Chrastava a Cvikov se ziskem 35,5%. V osmi jmenovaných okresech obdržela KSČ roku 1929 dohromady 43606 hlasů, v roce 1935 však poklesla na 25145 hlasů. Komunisté tak na rozdíl od běžné situace u aktivistických stran svou baštu neudrželi. V šesti okresech zde byla jejich ztráta větší než průměrná ztráta v Sudetech,

s tím že pouze v okrese Nové Město pod Smrkem si vedli výrazněji lépe (udrželi přes 71% někdejšího voličstva). Nelze však přesto považovat KSČ za hlavní zdroj zdejších úspěchů henleinovců. SdP totiž proti někdejší podpoře negativistů získala 80 tisíc nových hlasů, z nichž jen čtvrtina byli bývalí voliči komunistů. Minimálně stejně významný byl zisk na BdL, která ve zdejší převážně městské oblasti byla zastoupena svými koaličními partnery DDFP (k té patřil liberecký starosta Kostka) a DAWG. Oproti aktivistickým stranám byla KSČ postižena, zvláště na Frýdlantsku, ještě relativně mírně. Dá se tak říci, že oblast velkých zisků komunistů na severu Čech byla mimořádně náchylná k přenesení své podpory na SdP. Komunisté jim zde neodolali, aktivisté ještě méně.

Kadaňsko – případ jediného soudního okresu západních Čech, kde KSČ dokázala zvítězit v roce 1929, když se ziskem 24,7% předčila o 1,3% BdL, jinak v Pooohří dominantní. Ostatní německé strany měly na tyto dvě velikou ztrátu. Ani Kadaňsko nebylo příkladem okresu, kde byla komunistická strana vůči henleinovcům odolná. Přišla téměř o dvě třetiny podpory, v absolutních číslech téměř 3000 hlasů. SdP získala oproti roku 1929 necelých 10000 hlasů. To znamená, že na KSČ připadá největší podíl na zisku henleinovců, zhruba stejně velký jako na BdL. Relativně největším zdrojem přírůstku SdP však byla DCV. Přesto nelze Kadaňsko považovat za udrženu baštu vlivu KSČ v Sudetech. Právě naopak, jeho širší okolí bylo pro KSČ místem nejhorší porážky v absolutních číslech, soudní okres Doupov, tvořící druhou část Kadaňska, pak přinesl KSČ největší porážku v Českých zemích vůbec (ztratila 93% hlasů).

Zhodnocení – Parlamentní volby roku 1935 byly pro KSČ místem velkého vítězství na Podkarpatské Rusi a na Slovensku, spíše porážky v Českých zemích, drtivé porážky v Sudetech. Neztratila sice tolik jako aktivistické strany, přesto se propadla ve většinově německých okresech o dvě pětiny někdejšího zisku. V tom se tedy s ostatními německými stranami shodovala. Lišila se tím, že její někdejší opory byly místy, kde dosáhla i na své poměry podprůměrného zisku. Nejlepší výsledky (detaily viz příslušná mapa v přílohách) dosáhla tam, kde byla v předchozích dobách silná DSAP. V Československu se tak i v tomto detailu opakoval vývoj z Německa – Nejsilnější státotvorná strana (SPD v Říši, DSAP v Československu) ztrácela, na čemž profitovaly oba extrémní – jak komunisté (KPD a KSČ), tak nacisté (NSDAP, DNSAP, později i SdP). Specifikem československých podmínek bylo to, že ještě hůře dopadala aktivistická pravice – DCV a BdL.

Hospodářská strana dlužníků

Připomenutí poslední strany, kterou lze označit za ideového soupeře SdP, bude relativně krátké a stručné. Hospodářská strana dlužníků všech stavů (*Wirtschaftspartei den Schuldner aller Stände*, v dobovém tisku zkráceně též *Schuldnerpartei*, v dalším textu WPSAS), byla stranou, která se jiných voleb než parlamentních v roce 1935 neúčastnila, i do těchto voleb postavila kandidátku pouze v Čechách (její koaliční partneři ji však přinesli několik desítek hlasů i ze Slovenska a Podkarpatské Rusi), na Moravě chyběla úplně. Přitom i v Čechách postavila kandidátní listinu jen v některých krajích, chyběla v Pražské a Českolipské župě. To vše v atmosféře, kdy musela čelit několika zavedeným sudetoněmeckým stranám, především však mohutné kampani SdP. WPSAS byla však natolik slabým soupeřem, že si jí propaganda soupeřů téměř nevšímala. Tak i mě se podařilo najít pouze jedinou zmínku o činnosti této malé a marginální strany. *Zwittauer Nachrichten* informovaly o její schůzi, na níž přišlo údajně několik desítek lidí. Schůzi byli ovšem přítomni i sympatizanti SdP a ti po projevu předsedy vyzvali všechny, kteří nehodlají dlužnickou stranu volit, k odchodu. Na místě zůstali jen tři lidé, kteří už přišli coby členové strany, resp. zástupce státu. (*Zwittauer Nachrichten* 18.5.1935: 4) K události mělo dojít v Chebu v dubnu 1935 a WPSAS je v článku označována za nově založenou stranu. Ať už je tato příhoda pravdivá (*Zwittauer Nachrichten* plnily ve volební kampani už roli městského listu SdP, může jít tedy pouze o propagandu) nebo ne, na situaci strany poukazuje více než výmluvně. Byla nově vzniklým subjektem, který sudetští Němci vnímali jako snahu o oslabení pozic henleinovců a celkové jednoty sudetských Němců.

Šanci mohla snad dlužnická strana mít v jiné situaci, než která panovala v době nástupu SdP. Teoreticky se mohla profilovat jako svého druhu protestní hnutí občanů, které zvláště těžce zasáhla hospodářská krize po roce 1929. A jak známo, takovou oblastí bylo v ČSR především sudetské pohraničí. Na druhou stranu by pravděpodobně byla odsouzena tak jako tak k nezdaru v době hospodářského oživení, které by redukovalo počty jejího potenciálního elektorátu – krizí postižených a zadlužených chudších vrstev. V každém případě se ovšem svou ideologickou profilací postavila WPSAS do pozice soupeře komunismu a extrémního nacionalismu, což v podmínkách 30. let v Sudetech byl boj již předem prohraný.

Její volební neúspěch ji odsunul do zapomnění, takže dnes už ani nepanuje shoda v tom, šlo-li o stranu českou nebo německou. Za českou ji označil Klimek ve *Velkých dějinách zemí Koruny České*. Jako německou ji však vnímal dobový tisk (z regionálních novin

např. poličská *Jitřenka*, koneckonců i zmíněné *Zwittauer Nachrichten*). Konečně pak pro německý charakter strany mluví rozložení jejího elektorátu. Ten byl velmi málo početný a navíc roztržštěný. WPSAS tak ani v jediném soudním okrese nezískala 5%, málokde dokonce i jediné procento. Dokonce i počet hlasů, který dlužnická strana získala, přesáhl stovku pouze v několika případech. Je jich tak málo, že je možné je vyjmenovat – šlo o soudní okresy Lanškroun, Rokytnice v Orlických horách, Karlovy Vary, Falknov nad Ohří, Hostouň, Stříbro a Horšovský Týn. O jejím elektorátu lze říci velmi málo určitého, nejspíše však její lokální úspěchy jsou spíše náhodné. Relativně největších úspěchů dosáhla, jak vidno, v západních Čechách, když do Karlovarské a Plzeňské župy byly soustředěny téměř dvě třetiny jejích hlasů. Absolutně nejúspěšnějším soudním okresem se pro dlužníky stalo Stříbersko se ziskem 341 hlasů (2,4% hlasů). V relativním slova smyslu největším úspěchem byl fakt, že se ve dvou případech dostala na páté místo v pořadí všech stran. Bylo tomu tak v soudních okresech Rokytnice v Orlických horách a Bezručice. V obou případech mohou dlužníci za úspěch děkovat henleinovcům. Ti v obou okresech oslabili pozice komunistické strany, takže ji dlužníci dokázali předstihnout. *Wahlblock* v těchto okresech velkou podporu neměl, česká menšina v nich byla slabá a roztržštěná. Ze všech těchto faktů opět vyplývá, že i tyto skromné úspěchy dlužníků jsou spíše dílem náhody (na Rokytnicku stačilo na páté místo 229 hlasů, na Bezručicku dokonce jen 98 hlasů).

Smysluplná alternativa k henleinovské SdP se tak z dlužníků nestala a nejspíše ani nemohla stát. V situaci, kdy se omezili na pouhou třetinu volebních krajů, je pak logickým důsledkem poslední místo v pořadí všech šestnácti stran.

1.2.3.3. Strany ideově nebo cílově obdobné

Henleinovská SdP nebyla jedinou stranou, která šla do parlamentních voleb s cílem stát se nejdůležitějším a v zásadě jediným reprezentantem té které národní menšiny. V této kapitole budou připomenuty volební výsledky těchto menšinových uskupení. Hodnotit jejich úspěch je těžší než v případě henleinovců. Předně nebylo žádné jiné československé menšině vyvinuto celé stranické spektrum do té míry, aby jednotlivé strany kandidovaly odděleně a tak poskytovaly jasný obraz o rozložení sil v dané menšině. Za druhé, případ *Autonomistického bloku* a koalice maďarských stran je odlišný v tom, že kandidovaly v první řadě na Slovensku a Podkarpatské Rusi, kde obě dvě stranické koalice získaly více než tři čtvrtiny svých hlasů. Slovenské a hlavně podkarpatské prostředí bylo velmi odlišné od Českých zemí, kde celkový zisk českých a německých stran odrážel víceméně přesně podíl obou národů na populaci

země. Na Slovensku tento fakt stoprocentně neplatí (svou roli, i když menší než v počátečních letech Československa, tu hrál vliv maďaronství). V případě Podkarpatské Rusi byla situace podobná, ještě více ji však problematizovala přítomnost dalších menšin (židovské, rumunské), národnostní nevyhraněnost samotných Rusínů (spory o to, zda jde o samostatný národ, větev Ukrajinců nebo větev Rusů, se vedly po celou dobu trvání první republiky. Spor nevyřešila ani podkarpatská autonomie, dokonce ani následující zařazení Podkarpatské Rusi do rámce Maďarska a později SSSR. Diskuze o identitě Rusínů se vedou vlastně dodnes). Za třetí, v obou východních zemích je nutno počítat se silným a v době krize ještě zdůrazněným vlivem KSČ, která zde odebírala hlasy jak nacionalistickým stranám, tak hlavně stranám provládním. Výsledky komunistické strany již byly připomenuty, tato kapitola se jí zabývat nebude. Poněkud jiného druhu je případ českého pravicového extremismu. Ten bude vzhledem k vnitroblokovým přesunům začátkem 30. let připomenut jako jeden celek. Porovnání s henleinovci je u něj možné – jednak působil v první řadě na stejném území, v historických Českých zemích, jednak měl soupeře v celém spektru politických stran českého národa. Obecně však tato kapitola bude stručnější než předešlá, přeci jen nejde o strany, které by byly přímými soupeři *Sudetendeutsche Partei*, ale o strany, které chtěly pouze dosáhnout stejného cíle v rámci svého národa, v případě české extrémní pravice se jednalo o snahu stát se rozhodujícím činitelem české politické scény a změnit tak zahraničněpolitickou orientaci státu.

Maďarské strany

Maďarská menšina byla v Československu v situaci, která byla nejvíce podobná té sudetoněmecké. Šlo o zahraniční odnož národa, který byl v Rakousku-Uhersku národem vládnoucím, na rozdíl od Němců v Předlitavsku i fakticky. Po vzniku Československa se Maďaři nesmířili s novými hranicemi a nraozdíl od Němců nikdy nevstoupili ani do československé vlády. Ačkoliv i oni vytvořili své politické spektrum, to zůstalo v zásadě celé negativistické (snad s výjimkou maďarsko-německé sociální demokracie, která vplynula později do DSAP).

Ještě jeden jev byl typický pro Maďary a u žádné jiné menšiny se neopakoval. Zejména střední vrstvy československých Maďarů totiž neviděly v Československu budoucnost a menšinu tak trápila masová emigrace. Zatímco počet obyvatel Československa neustále rostl, ve východních zemích mnohem vyšším tempem než v historických Českých

zemích, počet Maďarů se i absolutně poměrně rychle snižoval. V roce 1921 tak na Slovensku a Podkarpatské Rusi žilo 738 tisíc Maďarů, v roce 1930 však už jen 681 tisíc (podíl Podkarpatské Rusi se trochu zvýšil, ze 103 tisíc roku 1921 na 109 tisíc roku 1930). Mimo emigrace mělo hlavně v počátcích státu velký vliv přehlašování se pomadžarštělých Slováků – maďaronů – zpět ke svému původnímu národu.

Politicky zastupovalo maďarskou menšinu několik stran, v roce 1920 tak kandidovala samostatně např. maďarsko-německá sociální demokracie (MNSDP), *Selská strana (Magyar Paraszt Párt, PZP)*, *Maďarská národní strana (Magyar Nemzeti Párt, MNP)* a především *Krajinská křesťansko-sociální strana (Országos Keresztény Szocialista Párt, OKSP)*. Nejvýznamnější byly poslední dvě jmenované, které se poprvé spojily do koalice již v roce 1929. Získaly na Slovensku 226 776 hlasů, více než dvojnásobek roku 1925. V Českých zemích tato koalice tehdy nekandidovala.

V roce 1935 spojenectví OKSP a MNP ještě trvalo, nyní však strany pronikly i do Českých zemí svou aliancí s malými sudetoněmeckými politickými stranami (DGP, DDFP, SdL, skupiny poslanců Horpynky a Fahrnera), spojenými do *Wahlblocku*. Výsledky tohoto uskupení jsme se již zabývali, nyní tedy zbývá posoudit maďarskou složku koalice, která ji nepochybně vedla. Z celkového zisku (291832 hlasů) připadly na Slovensko téměř čtyři pětiny (230719 hlasů), na Podkarpatskou Rus 34247 hlasů. Těchto zhruba 265 tisíc hlasů může být považováno za část maďarské menšiny, která podporovala iredentu. Poměr hlasů pro koalici OKSP-MNP v letech 1929 a 1935 zachycuje následující tabulka:

OKSP-MNP	1929	1929 v %	1935	1935 v %	Změna 1935:1929 ¹¹
Celkový zisk	257231	3,48%	291832	3,55%	+13,45%
České země	0	0%	26872	0,43%	-----
Slovensko	226776	15,88%	230713	14,19%	+ 1,73%
Podkarpatská Rus	30455		34247	11,05%	+12,45%

S henleinovci se Maďaři pochopitelně srovnávat nemohli, ti své zisky oproti negativistům z roku 1929 ztrojnásobili. Přesto je výsledek voleb z roku 1935 pro maďarské iredentisty spíše vítězstvím. V podmínkách ubývající menšiny dokázali zvětšit počet svých hlasů o osm tisíc (bez zisků *Wahlblocku*, který sice získal téměř 27 tisíc dalších hlasů, ty však byly roztržštěné a na mandát to koalici v Českých zemích nestačilo). Vítězství však bylo podobné úspěchu *Národního sjednocení* nebo českých fašistů. Stejně jako oni, i Maďaři

¹¹ Míň absolutní přírůstek hlasů v roce 1935 oproti roku 1929.

získali určitý podíl nových hlasů a postavení iredentistické strany uvnitř vlastní menšiny se upevnilo. Za rozhodné vítězství však výsledek OKSP-MNP považovat nelze. Na Podkarpatské Rusi i Slovensku jí silným konkurentem byli komunisté, kteří i zde nepochybně získali hlasy i mezi Maďary.

Z konkrétních lokalit bude připomenut výsledek z Bratislavy, města, které v dobách Uherska maďarské strany ovládaly. Hlavní město Slovenska jim zůstalo roku 1935 nadprůměrně silným okresem (více než 14000 hlasů, 16,16%), nejsilnější zde však už nebyly, když podlely československé sociální demokracii (17,03%) a těsně předstihly *Autonomistický blok* (15,57%). Obraz se však změní s pohledem na vnitřní město, kde OKSP-MNP získala téměř 21% obyvatel a volby vyhrála. Jak však podotýká Kárník, jen díky tomu, že jiná maďarská strana v Bratislavě ani jinde samostatně nekandidovala (s určitou výjimkou DSAP, která zde měla svého spojence v MNSDP) a že je nepodchytilelné chování Židů a maďaronů, kteří byli v Bratislavě nezanedbatelnou částí populace. Na Podkarpatské Rusi patřilo koalici OKSP-MNP čtvrté místo, když ji kromě československých agrárníků a *Autonomistického bloku* porazila i KSČ (ta zde jasně zvítězila). Právě komunisté zde byli pro maďarskou iredentu přímým a nejtěžším soupeřem. Volební úspěchy OKSP-MNP byly největší v podkarpatských metropolích Užhorodu a Mukačevě, což je jistě důsledkem starých maďarských pozic v těchto městech z doby Uherska. V Užhorodu OKSP-MNP zvítězila (26,11% proti 25,71% KSČ), v Mukačevě byla druhá (21,50% proti 27,43% KSČ). Z venkovských okresů byla nejlepší v Berehovu, kde byla maďarská menšina nejsilnější (27,96%), ovšem na komunisty tento výsledek nestačil (38,44%). Vysoké součty obou extrémních stran stojí v každém případě za povšimnutí a dokládají jak ničivý dopad hospodářské krize na Podkarpatskou Rus, tak i neschopnost Československa definitivně vyřešit přes veškerou snahu tamní bídu.

Autonomistický blok

Pod názvem *Autonomistický blok* kandidovala koalice stran z několika menšinových prostředí, slovenského, polského a rusínského, ve třech zemích (a osmi volebních krajích), Moravskoslezské, Slovenské a Podkarpatoruské. *Autonomistický blok* těžko může být z těchto důvodů posuzován jako jednotná strana. Měl docela jiné předpoklady na prosazení na Těšínsku, než v případě Slovenska nebo Podkarpatské Rusi, proto budou připomenuty výsledky koalice v jednotlivých zemích postupně.

V Českých zemích byl *Autonomistický blok* nástupcem samostatných kandidátek *Hlinkovy slovenské ľudové strany* a společné kandidátky polských a židovských stran. Obě dvě tyto kandidátky získaly roku 1929 dohromady 75475 hlasů, v roce 1935 však zisk *Autonomistického bloku* činil jen 28588 hlasů. Na první pohled se tedy jednalo o obrovský neúspěch, srovnatelný s pádem německých aktivistických stran (ztráta celkem 63% voličů). První pohled však v případě této koalice není relevantní. *Autonomistický blok* omezil svou kandidaturu pouze na Moravskoostravskou župu. Jednak se také už nedá počítat s hlasováním židovských voličů pro tuto kandidátku – její bývalí židovští zástupci, především *Židovská strana* a sionistická *Poale Zion* přešli pro volby 1935 k československé sociální demokracii. V roce 1935 se tak v českých zemích, v tomto případě na Moravě a hlavně ve Slezsku, jedná téměř výlučně o hlasy československých Poláků.

Polská menšina byla v podobném postavení jako sudetští Němci a slovenští Maďaři, tedy v postavení zahraniční menšiny státu, s nímž mělo Československo vztahy v nejlepším případě korektní, ve 30. letech pak stále více nepřátelské, což vyvrcholí podílem Polska na mnichovském diktátu, kdy bude zabráno Těšínsko. Z hlediska volebních výsledků vítězili Poláci po celou dobu první republiky v soudních okresech Český Těšín a Jablunkov, významné bylo jejich postavení ještě na Bohumínsku, Fryštátsku a Frýdecku. V roce 1925 byl jejich zástupcem ve volbách PZLR (*Polski Związek Ludowo-Robotniczy*, Polský lidový a dělnický svaz), v roce 1929 se PZLR jak již bylo řečeno, spojil s židovskými stranami, v roce 1935 jej zastupují hlasy *Autonomistického bloku*. Výsledky Poláků v jeho rámci byly (porovnány s rokem 1929) následující:

Soudní okres	Zisk 1929 ¹²	Zisk 1929 v %	Zisk 1935	Zisk 1935 v %
Moravskoostravská župa	37356	7,2%	28588	4,9%
Jablunkov	6102	45,9%	6692	43,2%
Český Těšín	7034	28,6%	7780	26,7%
Fryštát	10713	24,9%	10369	20,9%
Bohumín	3238	13,4%	2820	10,1%
Frýdek	1295	4,3%	118	0,3%

V polské menšině tedy nedošlo k opakování stejného scénáře jako v Sudetech. Je nutno mít sice na paměti, že se v roce 1935 již nepočítá s židovskými voliči ani s voliči HSLs (ta ze sledovaných okresů významněji ovlivnila výsledky roku 1929 pouze v soudním okrese Frýdek), přesto však ani po jejich odečtení (přesné vyčíslení se provádí těžko) nemůžou mít

¹² Společný zisk HSLs a polsko-židovské kandidátky. Na HSLs připadlo v celém volebním kraji 6646 hlasů, na polsko-židovskou kandidátku 30710 hlasů.

polští iredentisté v nejmenším případě šanci na trojnásobné zesílení, které se povedlo SdP. Za poklesem relativního zisku stojí přirozeně především stále trvající migrace a populační přírůstek v oblasti vůbec (polská menšina vykazovala sice příznivější čísla než Němci, přesto však nestačila na nárůst podílu Čechů a Slováků). Co se týče absolutních zisků, *Autonomistický blok* a Poláci v jeho rámci měli těžkého soupeře v komunistické straně. Pro tu bylo Těšínsko a Ostravsko místem velkých zisků. Na Těšínsku spolu obě strany soupeřily se střídavým úspěchem, přičemž komunistická strana dosáhla přírůstu relativního zisku na Bohumínsku (posílení z 19,2% na 21,1%), v podstatě udržela svou pozici na Fryštátsku (pokles z 27,4% na 27,1%), aby ovšem v obou soudních okresech s největším podílem Poláků velmi výrazně ztratila (na Těšínsku pokles z 21,2% na 16,9%, na Jablunkovsku 23,9% na 19,8%).

I u polských iredentistů se tak objevil efekt bašty, který jsme poznali u německých stran. Nejúspěšnější jak z hlediska udržení pozic i z hlediska soupeření s komunistickou stranou (jiná vlastně pro Poláky z *Autonomistického bloku* v oblasti přímým soupeřem nebyla) byli tam, kde byl podíl Poláků nejvyšší. Zatímco první skutečnost je naprosto logická, druhá dokazuje, že přeci jen i Poláci následovali v Československu cestu posílení nacionalismu. V měřítku ovšem mnohem menším než dosáhli henleinovci v Sudetech. Zdaleka nejde v případě polské menšiny o drtivé vítězství iredentismu.

Jiný případ než Těšínsko představuje Slovensko. V každém případě jde o zemi, která byla pro *Autonomistický blok* klíčová, vždyť zde působili dva jeho nejdůležitější členové, SNS a hlavně HSLS. Dalším členem bloku se stala *Karpatoruská zemědělská strana (KZP)* Kurtjaka a Bródyho. Samo spojenectví těchto tří stran (a k nim již zmiňovaných Poláků) lze těžko označit jiným slovem než účelový slepenec. Spojila se Hlinkova strana, páteř politického katolicismu na Slovensku, s evangelickou SNS Martina Rázuse. Jelikož obě strany spojoval požadavek autonomismu, mohlo by snad být vše v pořádku – snahy o národní sjednocení lze v roce 1935 vidět u všech československých národů. Podkarpatská složka koalice KZP však byla už dosti cizorodým prvkem. Byla orientována promaďarsky, Kárník uvádí i odkaz na její financování z Budapešti. Autonomismus byl tedy jediný požadavek, který všechny čtyři strany spojoval, jeho rozpad po volbách není příliš překvapující.

Bráno podle absolutního zisku, byly volby pro toto spojenectví úspěšné. Stálo za ním nyní 489641 voličů, což je zisk více než 80000 hlasů. I v relativních číslech byl na první pohled výsledek *Autonomistického bloku* dobrý, když získal 1,86% hlasů (při vysokém přírůstu elektorátu) a přesáhl třicetiprocentní hranici. Ve třinácti okresech měl dokonce nadpoloviční podíl. Jako v později připomenutém případě *Národního sjednocení* jde však o

klamný úspěch, odvozený od v případě HSLS od toho, že v roce 1929 byla těžce poražena a nyní vlastně jen obnovila někdejší zisk z roku 1925. Ten však dosáhla sama a pokud by byl k výsledku z roku 1925 připojen i zisk SNS a rusínského *Autonomního zemědělského svazu*, jednalo by se ve srovnání let 1925 a 1935 o ztrátu více než 40000 hlasů (nemluvě už o neúspěšném roce 1929). To vše za stavu, kdy ostatním stranám naopak velký počet voličů přibyl.

Dalším znehodnocením výsledku *Autonomistického bloku* byl fakt, že největší vítězství dosahoval na venkově a v oblastech obecně zaostalejších. Velká města byla pro autonomisty slabinou, jako příklad budiž uvedeno jediné tehdejší slovenské velkoměsto Bratislava, kde získali jen 15,57%. Šlo snad ještě o dědictví Uherska a vliv maďaronství, že v hlavním městě Slovenska měla více hlasů než slovenská koalice koalice maďarská. Nejvyšší zisky *Autonomistického bloku* na Slovensku být připomenuty musí, byly totiž na úrovni výsledků SdP. Absolutní rekord držely některé oravské okresy (Námestovo 77,20%, Trstená 76,58%), místy pak Pováží (Prievidza 76,40%) nebo Tatry (Gelnica 81,40%).

Přes tyto úspěchy lze o slovenské iredentě prohlásit totéž, co o případu Poláků nebo Čechů: Zisku dosáhla, především ve svých dosavadních baštách, triumf henleinovců však neměla šanci ani vyrovanat. Československé strany, především socialistické a živnostenská rostly buď srovnatelně (ČSNS) nebo byl jejich absolutní zisk ještě vyšší (ČŽOSS, ČSDSD). Mnohem více než hlinkovci a jejich spojenci pak získali na Slovensku komunisté (zisk 58000 hlasů, tj. 38% oproti stavu roku 1929). I na Slovensku tak komunisté zabránili sjednocení politického extrému do jednoho tábora, jako se jim to povedlo mezi Čechy a Poláky.

Podkarpatská Rus nebyla pro *Autonomistický blok* nejdůležitějším územím. Získal zde 46044 hlasů, tj. ani ne desetinu celkového svého zisku a 14,83% podkarpatských voličů. Stačilo mu to na třetí místo za komunisty a československými agrárníky. Negativně jej asi ovlivnilo to, že zde koalici reprezentovala pouze odštěpená frakce někdejší nejsilnější rusínské strany, *Autonomního zemědělského svazu*. K tomu je nutno připočíst mimořádně silnou pozici komunistů, kteří část iredentistických a anatisystémových hlasů získali pro sebe. Podobný, ale menší účinek měla aliance *Národního sjednocení* s antisemitskou *Ruskou národně autonomní stranou*. Jen tyto dvě strany získaly téměř 35% hlasů na Podkarpatské Rusi. Nejúspěšnějším okresem *Autonomistického bloku* byl Chust, kde získal více než dvojnásobek zdejšího průměru hlasů (32,03%).

V rusínské menšině iredenta uspěla ještě mnohem méně než u Slováků a Poláků. Nedokázala se dokonce ani sjednotit do nějaké celonárodní podoby. Ve 30. letech na Podkarpatské Rusi však něco takového nejspíš ani nebylo možné. S připomenutím jen malého

úspěchu maďarské koalice lze tak konstatovat, že ve východních zemích Československa nedokázal henleinovce napodobit nikdo. Zato zde nadprůměrného úspěchu dosáhla komunistická strana.

Český pravicový extremismus – Národní sjednocení a NOF

Poslední strana, přesněji řečeno blok dvou stran, který bude hodnocen jako jistá obdoba henleinovců v prostředí jiného národa. Běžná představa o výsledcích české krajní pravice je taková, že nikdy nezískala rozhodující vliv a ve volbách byla pravidelně drtivě porážena. Jde o zjednodušující pohled, který je snad pravdivý ve své první části (rozhodující vliv čeští nacionalisté a fašisté nikdy nezískali), ve druhé části je však sporný a spíše nepravdivý. Než bude podáno detailnější vysvětlení, budiž připomenuto rozdělení české krajní pravice ve volbách v první republice.

Na začátku první republiky byl tento směr reprezentován výlučně *Československou národní demokracií* (ČSND), která sama kandidovala ve volbách roku 1920 a získala v nich největší úspěch vůbec (387 tisíc hlasů). Před volbami roku 1925 byla oslabena secesí svého moravského křídla, které utvořilo *Národní stranu práce*. Ta však ve volbách neuspěla (98 tisíc hlasů) i když za drtivou porážku se její zisk považovat nedá. Nejdůležitější bylo, že šlo o prohradní skupinu, která odvedla hlasy ČSND a přinesla je v příštích volbách na stranu prohradní ČSNS (ta se tak poprvé a naposledy dostala přes 10% všech hlasů). Sama ČSND byla oslabena v Českých zemích na pouhých 257 tisíc hlasů. V roce 1929 se spojila s několika rusínskými stranami, jež ji přinesly 100 tisíc hlasů nazpět, sama však nezískala téměř nic (opět jen 257 tisíc hlasů v Českých zemích). Tolik k táboru klasického nacionalismu v české pravici.

Druhou část bloku tvořily skupiny buď přímo fašistické nebo s náběhem k fašismu (*Národní liga*). První takové skupiny (*Červenobílí*, *Českoslovenští fašisté* atd.) se objevily už v letech 1922-23, do voleb v roce 1925 však ještě nezasáhly. *Národní obec fašistická*, která se vytvořila v roce 1926 byla jednou z dvou hlavních stran *Ligy proti vázaným kandidátkám*. Druhou hlavní stranou se stala *Národní liga* Jiřího Stříbrného, bývalého poslance ČSNS, který z ní byl po aféře v roce 1926 vyloučen. LPVK kandidovala v parlamentních volbách roku 1929, kdy se ukázalo, že prozatím je silnější skupinou Stříbrného *Národní liga*. Ta byla především pražskou stranou, zatímco NOF v českém prostředí měla své stoupence hlavně na venkově. Celkem měla za sebou LPVK roku 1929 69045 voličů. Na Prahu (míněny oba

volební okresy samotné Prahy), mimo centrum pak volební okresy Praha-východ a Smíchov (později Praha-západ) z tohoto počtu připadlo 38247 hlasů, na celý zbytek Českých zemí pouze necelých 31 tisíc hlasů. Z toho je zřejmé, že klasický fašismus koncem 20. let neměl v Českých zemích téměř vůbec žádnou základnu. Pohled je samozřejmě zjednodušující, ne všechny hlasy LPVK v Praze připadly Stříbrnému, stejně tak mimo Prahu nepatřily všechny hlasy Gajdovým fašistům. Pro základní orientaci však takové zjednodušení vyhovuje – koneckonců hlavním tématem práce jsou poměry v Sudetech, nikoli ve vnitrozemí.

V roce 1935 se *Národní liga* a *Národní obec fašistická* rozešly. NOF kandidovala sama. Spojencem *Národní ligy* se stala ČSND a seskupení asi deseti krajně pravicových skupinek, souhrnně pojmenovaných *Národní fronta*, pod vedením profesora Františka Mareše, známého zákonem o univerzitních insigniích. Bouře kolem předání insignií v listopadu 1934, tzv. insigniáda, se staly jednou z největších demonstrací síly české extrémní pravice. *Národní sjednocení* ČSND, *Národní ligy* a *Národní fronty* bylo slavnostně vyhlášeno 27. října 1934, měsíc před insigniádou, a definitivně ustanoveno 25. dubna 1935. Původně měl jít nakonec vývoj až k úplnému sloučení všech tří frakcí, po zkušenostech s volbami to však Stříbrný odmítl a *Národní liga* nakonec z NSj vystoupila. Čímž se dostáváme k volbám roku 1935, jejichž výsledky pro NSj a NOF přináší tabulka, včetně srovnání s rokem 1929:

Strana	1929	1929 v %	1935	1935 v %	Změna
ČSND/NSj	257255	4,52%	401916	6,38%	+ 56,2%
LPVK/NOF	69045	1,21%	134849	2,14%	+ 95,3%
Celkové výsledky bloku	326300	5,73%	536765	8,52%	+ 64,5%

Z tabulky vyplývá, že ani čeští voliči nezůstali úplně hluší k trendu posilování extrémní pravice. *Národní obec fašistická* dosáhla vůbec největšího relativního nárůstu ze všech českých stran, *Národní sjednocení* ji následovalo na třetím místě, když dosáhlo stejný (ve skutečnosti o několik setin procenta horší) nárůst elektorátu jako živnostenská ČŽOSS. Na míru úspěchu henleinovců obě strany nedosáhly ani dohromady, zisk 536 tisíc hlasů však znamenal, že byl konečně překonán zisk národní demokracie z doposud nejméně úspěšných voleb roku 1920. V Praze *Národní sjednocení* dosáhlo vítězství v obou dvou volebních okresech vnitřního města. Přesto však málokdy bývá volební výsledek české krajní pravice považován za úspěšný. Předně se nejednalo o sjednocenou stranu, ačkoliv název *Národní sjednocení* evokuje přesný opak. A bráno rozděleně, nepřesáhla ani NOF ani NSj nejvyšší zisk národní demokracie. Kromě toho málokde existovaly silné pozice jak NSj, tak i NOF. Zmiňovaná Praha nebyla výjimkou, když vítězství *Národního sjednocení* (30,2%, resp. 25,6% v obou

volebních okresech) nebyl podpořen obdobnými zisky NOF (0,9% resp. 1% hlasů). V praxi se obě strany spíše zastupovaly.

NOF dosáhla obecně největších úspěchů na jižní Moravě a středních a jižních Čechách, tedy v oblastech, které se řadily mezi zaostalejší kraje Českých zemí. Nikde se však nestala nejsilnější stranou, přestože existovaly soudní okresy, kde se umístila jako druhá (soudní okresy Dolní Kralovice, Břeclav, především pak trojice jihočeských okresů Strakonice, Volyně, Netolice). Většinou fašisté těžili z oslabení české agrární strany (případ jižních Čech), popřípadě ze soupeření RSZML a ČSL, což bylo obvyklé především na Slovákku. Oblast tradičně patřila k baštám lidové strany, před volbami 1935 zde agrárníci vedli agresivní kampaň proti ČSL. Kdo z ní však skutečně získal, byli fašisté. Největší relativní zisk dosáhla Gajdova strana v poměrně zaostalém a výrazně zemědělském soudním okrese Hrotovice v moravské části Českomoravské vrchoviny (20,8%). Právě Hrotovicko je učebnicovým příkladem toho, jak agrárníci a lidovci vzájemným sporem pomohli NOF k velkému zisku. V roce 1929 zde LPVK vůbec nekandidovala, okres ovládala agrární RSZML (37,4%), s jistým náskokem na druhé lidovce (30,8%). V roce 1935 ztratily obě strany velmi výrazně, agrární klesla na 31,5%, ČSL ještě o něco více, na 22,4%. Celková ztráta obou stran tak přesáhla 14% celkového počtu voličů Hrotovicka, tedy téměř dvě třetiny zisku fašistů. Jako učebnicový příklad to stačí, ačkoliv se NOF musela na Hrotovicku spokojit až se třetím místem.

Co se týče *Národního sjednocení*, jeho výsledky byly kolísavé. Na pražský triumf už nikde navázat nedokázalo, když získalo už jen několik druhých míst (např. na Prostějovsku). U *Národního sjednocení* se místo všeobecného posílení strany a „národního sjednocení“ Čechů projevil velmi jasně efekt bašty, známý už od německých aktivistických stran, ovšem s jistou modifikací, která spočívala v tom, že NSj běžně dosahovalo oproti volbám roku 1929 relativního i absolutního zisku.

Národní sjednocení mělo jasnou oporu v Čechách, kde bylo oslabeno jen v některých oblastech jižních Čech (navíc např. v případě Strakonicka, ve prospěch fašistů, takže extrémní pravici zůstaly tyto hlasy zachovány). Na Moravě naproti tomu stagnovalo, pokud přímo neztrácelo podporu (na Českomoravské vrchovině). Výjimkou tu byla jednak Haná, kde v Prostějově mělo *Národní sjednocení* největší oporu na Moravě (ve městě samotném zvítězilo, v okrese bylo na druhém místě), jednak především Ostravsko. Právě Ostravsko, přesněji Moravskoostravská župa byla jedinou v Českých zemích, kde počet hlasů pro národní demokracii neustále stoupal, dokonce i v roce 1925, kdy byla jinde těžce poražena. V roce 1935 zde dosáhla nárůstu téměř na dvojnásobek (z 19 tisíc na 30 tisíc hlasů).

Zadruhé, největšího úspěchu dosáhlo NSj v místech dosavadního nejsilnějšího postavení národní demokracie, v okolí Prahy, Polabí a Pojizeří. V žádném případě však nedosahovalo úspěchů SdP, sotvakdy jde o posílení o více než 5% celkového zisku.

Závěrečné shrnutí – *Národní sjednocení* a NOF byly neúspěšnými a poraženými stranami ne kvůli samotné míře zisku. Ta byla oproti roku 1929 spíše úspěchem. Poraženy byly tyto strany proto, že zůstaly rozděleny a navíc nedokázaly zabránit ziskům zbylých českých stran. V tom se lišily od Henleina, který i absolutní stav voličstva německých aktivistických stran dokázal snížit na zhruba polovinu. Další příčinou porážky byl fakt, že se tyto strany nestaly jedinou extrémní alternativou pro české voliče. Velkého konkurenta pro ně představovala i KSČ.

Konečné shrnutí kapitoly o iredentistických skupinách dalších menšin a české extrémní pravici může být podáno takto: *Sudetendeutsche Partei* nebyla výjimečná svou národnostní radikalizací. Ta byla naopak v dobách krize vlastně všudypřítomná. Výjimečnou byla pro henleinovce míra jejich úspěchu. Přestože i ostatní extrémní strany získaly určitý počet voličů, v žádném jiném československém národě se nepovedlo totálně změnit vnitropolitické rozložení sil v rámci tohoto národa.

1.3. Dopady voleb na Československo

Úkolem závěrečné kapitoly bude shrnutí dopadů voleb v roce 1935. Vzhledem k tomu, že jde logicky o období povolební, půjde o kapitolu velmi stručnou a shrnující. Jen v krajním případě by měla být časově protažena za konec roku 1936. Její první část bude věnována dopadům na vnitropolitický, zejména stranický život v Československu. Druhá část se snaží shrnout mezinárodní dopad československých voleb a vítězství *Sudetoněmecké strany* v nich.

Z hlediska složení vládní koalice parlamentní volby v květnu 1935 velkou změnu nepřinesly. Jediným nováčkem se stala živnostenská strana (ČŽOSS), disponující nyní sedmnácti mandáty. Bylo to nutné řešení, dosavadní vládní koalice byla oslabena na 149 křesel, sedmnáct mandátů ČŽOSS jí znovu získalo většinu. Velký rozdíl však byl v počtu mandátů jednotlivých stran. V této souvislosti má význam především velký pokles váhy aktivistických stran, které nyní zastupovaly pouze třetinu německé menšiny v parlamentu. Vládními stranami nadále zůstaly DSAP a BdL, které ovšem místo 37 mandátů jich nyní měly pouze šestnáct.

Henlein také po volbách vyjádřil naději, že nadešla chvíle pro účast dosavadního německého negativismu ve vládě, jelikož setrvávat dále u podpory poražených stran by bylo

křivením volebních výsledků. Kárník jeho krok považuje spíše za demonstraci – po krachu jednání s BdL a tím i s československými agrárníky mohl prý mít jasno, že ve vládě o jeho hnutí skutečný zájem není. Odmítnutí byť i jen vážněji uvažovat o účasti SdP ve vládě se ovšem pro tuto stranu stalo příležitostí k protivládní kampani a obviňování vlády z podpory „zkrachovalých odštěpeneckých skupin“ (Kárník 2003: 78-87)

Aktivistické strany byly porážkou otřeseny a musely přijít alespoň s pokusem o nějakou alternativu. V roce 1936 tak vstoupila do vlády i křesťansko-sociální strana DCV, čímž byl vytvořen základ pro tzv. novoaktivismus, snahu o principiální změnu aktivistické politiky. Ta měla být nyní aktivnější ve snahách o prosazování národních zájmů německé menšiny. Kural tento trend hodnotí jako zoufalou snahu odvést německé voliče od Henleina (Kural 1993: 137). Všechny aktivistické strany také částečně provedly generační změnu svých vedení, když větší úlohu začali hrát mladší předáci, jako Wenzel Jaksch (DSAP), Hans Schütz (DCV) nebo Gustav Hacker (BdL). Konkrétním návrhem byla např. Jakschova koncepce *Volkssozialismu*, kterou měla DSAP opustit své dosavadní dělnické vymezení a stát se svého druhu *catch-all party*, čímž měla být postavena protifašistická hráz. (Kárník 2003. 78 – 87). I z tohoto návrhu je však zřejmé, že jde pouze o defenzívu, viz např. slovo *Volk*, užití místo *Nation*, ačkoli v němčině mají obě společný význam – národ. *Volkssozialismus* byl jasnou reakcí na henleinovské *Volksgemeinschaft* a zároveň snahou vyhnout se pojmu národní socialismus, používanému nacisty. Ani novoaktivistická politika však nevedla k úspěchu a dokonce i tři jmenování vůdci nové generace nedokázalo udržet společnou cestu. Zatímco Wenzel Jaksch se stal vůdčím představitelem sudetoněmeckého odboje na Západě, Gustav Hacker dovedl BdL nakonec až k fúzi s SdP, uskutečněnou ve dnech po anšlusu Rakouska, v březnu 1938. Sám pak skončil jako zemědělský komisař na okupované Ukrajině.

Vážný byl dopad voleb na ideu čechoslovakismu a Československa jako národního státu Čechoslováků, v němž žijí přistěhované menšiny. Tento fakt označuje Klimek za vážný i v mezinárodním měřítku – zvítězila menšinová strana, o které navíc československá diplomacie tvrdila, že je protistátní. (Klimek 1998: 403) Vítězství německé menšinové strany bylo revoluční změnou a jen systém skrutinií, kdy RSZML henleinovce o jeden mandát předstihla, zabránil tomu, aby bylo nutné uvažovat o Henleinovi jako sestavovateli vlády. To se nestalo, předsedou vlády byl nejprve Jan Malypetr a po něm od podzimu 1935 Milan Hodža, první Slovák na této pozici vůbec.

Posílení extremistických stran bylo všeobecné – 44 mandátů měla SdP, 30 komunisté, *Autonomistický blok*, záhy ovšem rozpadlý, 22 mandátů, česká extrémní pravice 26 křesel, maďarská menšina, rovněž iredentistická 9 mandátů. Dohromady 131 křesel pro

antisystémové, případně autonomistické a iredentistické strany. Štěstím československé vlády ovšem bylo, že v praxi téměř nepřicházelo v úvahu sjednocení tohoto bloku, jehož zájmy byly často přímo protichůdné (SdP x NSj, maďarské strany x HSLS). Nic z těchto výsledků ovšem nebylo tak vážné, jako vůdčí role SdP v německé menšině. V ostatních národech byl obvykle poměr pravého a levého extrému vyrovnaný. SdP byla od voleb v trvalé ofenzivě a byla to ona, kdo měl v jednání o německé menšině s vládou iniciativu. Vše pak vyvrcholí v roce 1938, kdy už požadavky SdP budou podle pokynů z Říše principiálně nepřijatelné. SdP se však změnila v pátou kolonu hitlerovců otevřeně až později, nejpozději však Henleinovým dopisem z listopadu 1937 o touze SdP „*vtělit sudetoněmecká území, ba celý českomoravský prostor, do Německé říše*“. Už po volbách však je nejspíše nutné považovat henleinovskou stranu za tichého spojence nacistického Německa v Československu, ačkoliv Henlein tvrdil navenek opak. Souvislo to s přijatou taktikou – poukazovat na sílu strany a hlásat jasnou loajalitu vůči ČSR (Klimek 1998: 403). Naprosto zřejmým se nacistický trend stal až po odstranění členů *Kameradschaftsbundu* z vedení strany.

Nejvýznamnějším dopadem vítězství SdP bylo zmezinárodnění sudetské otázky, které se Henleinovi po roce 1935 podařilo zejména v Anglii prosadit. I v zahraničí se nyní SdP považovala za jediného pravého mluvčího sudetských Němců, kteří si jako svůj světonázor prý vybrali národní socialismus (Klimek 1998: 402). Nyní byla SdP v diametrálně odlišné pozici než před volbami. Už nešlo o náhradní organizaci zakázané strany, která musela těžce kličkovat před snahami o zákaz vlastní činnosti. Stala se z ní strana, oprávněná mluvit za menšinu, která si ji rozhodným způsobem vybrala jako svého mluvčího v demokratických volbách. (Klimek 1998: 403) Na to se dalo těžko argumentovat, volební výsledky byly příliš přesvědčivé.

Odmítnutí největší německé strany a spoléhání na malé a poražené aktivistické strany bylo zřejmě špatnou cestou, a to i z pohledu ze zahraničí. Dát se cestou podpory Henleina však bylo ještě horší možností, jak ukazuje vystupování SdP v závěru první republiky. Účast takto silné antisystémové strany na vládě by vládu téměř s jistotou paralyzovala a znamenala by nejspíš jen nekonečné obstrukce. SdP však o ni asi doopravdy nestála – byla z podstaty hnutím protestním a takovému mohla účast na vládě jen uškodit v případě nezdaru.

Parlamentní volby v roce 1935 tedy Československo skutečně pozměnily. Nejsilnější stranou nejsilnější menšiny se stala antisystémová strana, která díky míře svého úspěchu byla poté až do konce československého státu na podzim 1938 určujícím činitelem v národnostní, pak všeobecné domácí a nakonec i zahraniční politice. Z tohoto pohledu lze mít tezi o volbách, které změnily první republiku za potvrzenou.

2. Volby 1935 na případu hřebečského jazykového ostrova

2.1. Geografické vymezení Hřebečska

Hřebečsko, nazývané také svitavsko-třebovským jazykovým ostrovem, bylo jedním z mnoha menších území, na něž se dělilo Němci osídlené české pohraničí. Jeho ohraničení je oproti jiným takovým celkům poměrně snadné, šlo o jazykový ostrov, u něž je možno určit, která obec má ještě většinu českou, která je už většinově německá. I toto kritérium je však problematické – připomeňme jen, že za časů Rakouska-Uherska býval jako rozhodující určován tzv. obcovací jazyk (*Umgangssprache*), pozdější ČSR toto opatření nepřevzala atd. Problematika obcovací řeči a posuzování národnosti obyvatel podle ní je natolik komplexním a od problému analýzy výsledků jediné strany v jedněch konkrétních volbách natolik vzdáleným tématem, že zde na ni (bohužel) není prostor. Zde se na ni odkazuje proto, že právě mimo jiné změna posuzování národnosti člověka byla jedním z faktorů, které za první republiky výrazně posílily českou menšinu na Hřebečsku, jak je možno posoudit např. z výsledků sčítání lidu v roce 1921 (a koneckonců i z několika po sobě následujících voleb v časech první republiky) a jejich srovnání se staršími údaji, které např. zpracoval Alois Chytil a které se zabývají staršími sčítáními z dob Předlitavska (v citovaném díle konkrétně roky 1880, 1890, 1900). Detaily budou v několika případech připomenuty později, zde pro představu uvádím případ největšího města jazykového ostrova, tedy Svitav. Pro ty Chytil uvádí k roku 1880 poměr mezi Čechy a Němci čísla 262 : 6067, v roce 1890 už 340 : 7407, aby pak v roce 1900 bylo ve městě už pouze 75 Čechů oproti 8911 Němcům.(Chytil 1906: 19) V prvorepublikových Svitavách však Čechů přibylo na 878 proti 8218 Němcům v roce 1921 a dokonce na 1176 proti 9090 Němcům (a 20 Židům) v roce 1930 (Fikejz, Velešík 2006: 197) . Nová metodika sčítání lidu tak městu, vydávanému za čistě německé (např. městský kronikář a starosta Karl Lick (DCV), který tak píše i o zbytku Hřebečska), přisoudila více než desetinu českého obyvatelstva... Podobný vývoj nastal i v jiných místech Hřebečska.

Přes všechny nejasnosti v problematice, nepochybnou existenci a sílící vliv české menšiny však přesto Hřebečsko zůstalo největším německým jazykovým ostrovem českomoravského (v tomto případě doslova) vnitrozemí. Již zmiňovaný Chytil odhadl jeho rozlohu na 1181,85 km², na nichž se rozkládalo 134 obcí, z nichž bylo šest měst, většinou okresních středisek.(Chytil 1906: 19)¹³ Celkový počet obyvatel oblasti se kupodivu příliš nezvyšoval, když ho Chytil odhadl pro rok 1900 na 130189, zatímco sčítání lidu, provedené

¹³ Nepočítá s jazykovým ostrůvkem u Konice, který v této práci započítán bude.

v Německu dne 17. května 1939 zjistilo pro území Hřebečska, tehdy už dělené na landráty ve Svitavách, Moravské Třebové, Lanškrouně a Zábřehu, 132169 obyvatel včetně konického ostrůvku (Schönhengster Jahrbuch 2011: 187 – 190).

Hřebečsko zasahovalo do tří současných okresů (Svitavy, Ústí nad Orlicí, Šumperk + Prostějov, kde se nacházel konický ostrůvek), v rámci prvorepublikového členění by to bylo pět (resp. šest) politických a deset soudních okresů, čtyři české a šest moravských. Na české straně zemské hranice to od jihu byly soudní okresy, Polička, Litomyšl, Ústí nad Orlicí a Lanškroun. Na moravské straně zasahovalo Hřebečsko do soudních okresů (od severu) Šilperk, Zábřeh, Mohelnice, Moravská Třebová, Svitavy a Jevíčko. Jedenáctým soudním okresem pak byla Konice, po níž získal své jméno jazykový ostrůvek. Právě na tyto okresy, resp. jejich části, které byly součástí Hřebečska, se zaměří druhá část práce. Na tomto místě je vhodné shrnout, jak velkou část jmenovaných soudních okresů Hřebečsko zahrnovalo:

Soudní okres Svitavy

Představoval jádro jihozápadní části Hřebečska, kde se nacházelo největší město celého jazykového ostrova, které (i když jen díky české menšině) jako jediné v oblasti přesáhlo již před druhou světovou válkou hranici 10000 obyvatel. Svitavský okres byl sám o sobě poměrně malý, zahrnoval pouze patnáct obcí. Váhu mu ovšem dodávalo, že se jednalo ve většině o velmi lidnaté obce, které měřítko používané v jednom z nejvýznamnějších topografických děl na Moravě, *Historickém místopise Moravy a Slezska*, řadí do kategorie velkých vesnic a významnějších. Ve svitavském okrese bylo takových obcí (více než 1000 obyvatel) z patnácti celkem devět, což je jeden z největších podílů na Moravě, srovnatelný s Ostravskem nebo zázemím Brna: Svitavy, Březová, Čtyřicet Lánů, Moravská Radiměř Gráňdorf, Horní Hynčina, Moravská Chrastová, Moravský Lačnov a Vendolí. Svitavy a Březová měly status města, Čtyřicet Lánů a Moravská Radiměř byly městyse. V drtivé většině jde o obce, ležící na státní dráze z Brna do České Třebové, popřípadě v těsném sousedství Svitav a Březové, dvou zdejších měst a center industrializace. Výjimkami jsou z tohoto výčtu jen Moravská Radiměř a do jisté míry snad Vendolí a Horní Hynčina.

Svitavský okres byl suverénně nejprůmyslovější částí Hřebečska (spolu s okresem Zábřeh). Industrializace se zde soustředila jednak do Svitav a jednak do oblasti mezi Březovou a Moravskou Chrastovou, kde překračovala okresní (a zemskou) hranici. Z toho důvodu byla právě oblast Březové nejdůležitější oblastí české menšiny na Svitavsku, ve všech obcích kromě Moravské Chrastové (a i tam až v časech první republiky) zůstala zachována německá většina.

Druhou skutečností, jež zvyšovala váhu Svitav, byl fakt, že plnily roli centra i pro Němce z okresů Polička a Litomyšl, což reflektoval i místní tisk. Svitavský landrát, k němuž byly, i tyto obce připojeny, tak představoval při poměrně nevelké ploše téměř polovinu obyvatelstva Hřebečska v roce 1939 (celkem 49640 obyvatel) (Schönhengster Jahrbuch 2011: 187).

Soudní okres Litomyšl

Představoval jednu z výjimek, kdy se území politického a soudního okresu shodovalo, označení soudní okres je proto v tomto případě ryze formální a držím se ho zde jen s ohledem na jednotu termínů v textu.

Šlo o okres z velké většiny český (i když německá menšina žila i v samotné Litomyšli). Německá menšina obývala jeho východ, který zasahoval velmi daleko od města – nejvýchodnější obce tehdejšího Litomyšlska, jako je Koclířov nebo Dětrichov, leží mnohem blíže Moravské Třebové než samotné Svitavy. Dohromady bylo na Litomyšlsku celkem třináct obcí s německou většinou (do tohoto počtu nejsou započítány osady, kterých zejména kolem Opatova bylo větší množství). Charakterem osídlení se německé Litomyšlsko podobalo Svitavsku, což je dozajista dáno bezprostředním sousedstvím obou regionů a tedy i dobrou dostupností Svitav. Přesto zde byla již míra industrializace menší než na Svitavsku a centrum srovnatelné s Březovou tu chybělo úplně. Z třinácti německých obcí lze podle výše uvedeného měřítka¹⁴ považovat za velké obce celkem pět: Opatov, Dětrichov, Janov, Koclířov a Litrbachy (Schönhengster Jahrbuch 2011: 187). Na celkovém obyvatelstvu okresu Litomyšl se německá menšina, tedy především zmiňovaných třináct obcí, podílela zhruba čtvrtinou.

Soudní okres Polička

Platí pro něj podobná charakteristika jako pro dříve jmenovaný. Německé obyvatelstvo tvořilo na Poličsku zhruba čtvrtinu jak co do počtu obyvatelstva tak v počtu obcí s německou většinou. Ty se táhly podél severovýchodní a východní hranice okresu a tak tvořily vlastně přesah německého okolí Svitav do Čech. Ačkoliv i na Poličsku se nacházel nadprůměrně velký podíl velkých vesnic (městys ani město však tady ani na Litomyšlsku nebyl s německou většinou žádný), žádná z nich nehrála roli skutečného centra pro Němce z okresu a tak jejich centrem byly Svitavy. To se projevovalo jednak pozorností, věnovanou i Poličsku ve svitavském tisku, jednak např. působností místních spolků a družstev, která se místo na Poličku orientovala mnohem více na Svitavy.

¹⁴ *Historický místopis Moravy a Slezska* se pochopitelně Čechami, k nimž okres Litomyšl patřil, nezabývá, použití měřítka je v tomto případě i u dalších českých okresů Hřebečska pouze převzato.

Německé Poličsko bylo tvořeno celkem deseti obcemi, z nichž čtyři by dle měřítek *Historického místopisu Moravy a Slezska*, (přenesených pro tento případ do Čech), náležely do kategorie velkých nebo mimořádně velkých obcí: Německá Bělá, Jedlová, Stašov a Limberk, jenom dvě (Nová Bělá, Česká Dlouhá) pak mezi malé (Schönhengster Jahrbuch 2011: 187).

České obyvatelstvo v německých obcích žilo tam, kde fungovaly např. statky (Banín), především však v sousedství Březové a Moravské Chrastové, kde se vytvořilo jedno z center industrializace Hřebečska. Na české straně hranice byl v tomto směru nejdůležitější Brněnec, který mezi českými centry Hřebečska uvádí už Chytil (Chytil 1906: 23).

První tři okresy – Svitavy, Litomyšl a Polička – tak ve svých německých částech vytvářejí celkovou charakteristikou vlastně jednolitý celek, jehož jediná „smůla“ tkvěla v tom, že se nacházel po obou stranách zemské hranice a byl tak vlastně uměle rozdělen.

Soudní okres Moravská Třebová

Moravskotřebovský okres se rozkládal na druhé straně Hřebečského hřbetu, který dal celé oblasti jméno a lze jej považovat za centrum další části Hřebečska. Moravská Třebová byla po Svitavách druhým největším městem jazykového ostrova, Moravskotřebovsko jako celek pak důležitým centrem německého politického života.¹⁵

Moravská Třebová se stala i centrem politického okresu, třebaže v době jeho vzniku, tj. v roce 1850, už začínaly získávat převahu ve významu Svitavy. Proti nim však mluvilo velmi excentrická poloha ve vztahu jak k Moravské Třebové, tak hlavně k Jevíčku. Moravskotřebovský soudní okres byl tedy jednou ze tří částí politického okresu Moravská Třebová a zahrnoval celkem 40 obcí, z nichž 34 mělo německou většinu, v dalších hlavně v Trnávce existovala německá menšina. Charakter Moravskotřebovska byl již odlišný. Oblast byla podstatně méně dotčena průmyslovou revolucí a tak za jediné její centrum může být považováno samotné okresní město, spolu s několika málo výjimkami (doly v Mladějově).

Velkých obcí bylo na Moravskotřebovsku devět, přesně stejně jako na Svitavsku, ovšem při více než dvojnásobném počtu obcí. Mezi tyto velké obce se řadí okresní město Moravská Třebová, městyse Trnávka (jediná velká česká obec okresu), Třebářov a Křenov a dále Boršov, Dlouhá Loučka, Kunčina, Rychnov a Staré Město. Jediná česká oblast se táhla na východě okresu, jejím centrem byla, jak už bylo naznačeno, Trnávka a lze ji považovat za výběžek sousední oblasti Malé Hané na Hřebečsko.

¹⁵ Stačí připomenout jen několik rodáků, kteří pronikli do vysoké československé politiky. Tak Franz Spina, dlouholetý předseda BdL, se narodil v Trnávce, předseda živnostenské DGP Alois Stenzl přímo v Moravské Třebové, z negativistických politiků zde měli svoje kořeny Hans Knirsch (Třebářov) nebo Franz Hodina (Trnávka).

Soudní okres Jevíčko

Z celkového hlediska představuje Jevíčsko podobný přesah německého obyvatelstva Moravskotřebovska, jaký tvořily německé obce Litomyšlska a Poličska pro Svitavsko nebo okolí Trnávky pro Čechy na Moravskotřebovsku.

Německou většinu měly na Jevíčsku pouze tři obce, které tedy tvořily nejzazší jihovýchodní okraj jazykového ostrova: Chornice, Zadní Arnoštov a Derflík. Z nich Chornice byly bezesporu nejvýznamnější a jako jediné spadaly do kategorie velkých obcí. Z těchto naznačených skutečností tedy vyplývá, že je jen těžko možné považovat Jevíčsko za svébytnou část Hřebečska a zdejší německé obce tvořily tedy jeden celek s Moravskotřebovskem. Oblast byla převážně agrární, a to nezávisle na národnostních poměrech – německé obce na Jevíčsku už zasahují do oblasti Malé Hané, kde o pozice nejsilnějších stran soupeřili u obou národů agráři se stranami politického katolicismu (ČSL, DCV). Bude to však právě Jevíčsko a jemu blízký konický ostrůvek, kde již roku 1929 získají mezi Němci převahu negativisté.

Německé obce na Jevíčsku získají později strategický význam v době mnichovské dohody. Jelikož se součástí zabraného území stal i konický ostrůvek, bylo ze soudního okresu Jevíčko zabráno více než jen tři obce s německou převahou.¹⁶

Soudní okres Mohelnice

Nejjihnější část politického okresu Zábřeh, zároveň také nejvýchodnější bod Hřebečska samotného. Soudního okresu Mohelnice se týká problém, který u dříve jmenovaných okresů nebylo nutné řešit, u téměř všech zbývajících však přítomný bude. Na Mohelnicku totiž začíná koridor obcí s českou většinou, který Hřebečsko oddělil od zbytku německého osídlení na severní Moravě a v Orlických horách. Některé obce dotyčných soudních okresů tak mají sice německou převahu, do Hřebečska však být zahrnovány nemohou.

V případě soudního okresu Mohelnice není tento jev ještě příliš výrazný. Mohelnicko obsahovalo celkem 37 obcí, z nichž 20 mělo převahu německého obyvatelstva, zbylých 17 potom většinu českou. Ze zmiňovaných dvaceti obcí leží ovšem pouze Úsov mimo Hřebečsko. Zbylých devatenáct je nutno do něj počítat. Hřebečsko tak zabíralo západní část mohelnického okresu, když jižní hranice vedla od Veselí přes Vacetín a Pavlov až k okresnímu město. Kolem něj se pak stáčela na severozápad k Libivé a Vlachovu, kde

¹⁶ Z pochopitelných důvodů šlo o vesnice, které vytvářely propojení mezi Hřebečskem a konickým ostrůvkem – Březinky, Biskupice, Chobyně, Šubřov. Z osobních důvodů (statky poslance Franze Hodiny) neušlo stejnému důvodu ani již dříve zmiňované okolí Trnávky.

vstupovala na vlastní Zábřežsko. Český koridor byl nejužší u Stavenice, která byla jedinou obcí, oddělující německý Úsov od německé Mohelnice. Směrem k Zábřehu se ovšem tento koridor výrazně rozšiřoval, jak o tom ještě bude řeč v pasáži, věnované Zábřežsku.

Charakter osídlení okresu je ještě více než u Moravskotřebovska a Jevíčka spojen s malými obcemi (dle *Historického místopisu* se 28 z 37 obcí řadilo mezi obce malé a velmi malé). Pouze pět jich stejný zdroj řadí mezi velké obce, z toho navíc Loštice byly většinou české a Úsov sice německý, ale mimo jazykový ostrov. Do kategorie velkých obcí Hřebečska tak z Mohelnicka patří pouze samotná Mohelnice, městys Mírov a Starý Maletín. Z hlediska míry industrializace a z toho vyplývajícího rozdělení voličstva náleželo Mohelnicko ještě výrazněji než Moravskotřebovsko mezi agrární oblasti. BdL (v roce 1929 jako *Deutsche Wahlgemeinschaft*) zde jasně dominovala v letech 1925 i 1929, následovaná pak v okrese českými lidovci, další německé strany měly volební podporu rozmístěnou rovnoměrně mezi negativisty, DCV i DSAP.

Soudní okres Zábřeh

Na Zábřežsku se opakují všechny jevy známé již z Mohelnicka, ovšem v trochu odlišném početním poměru. Zábřežsko samotné tvořilo v rámci Hřebečska oblast spíše okrajovou. Z jeho čtyřiceti obcí jich pouze osm mělo německou většinu až do konce první republiky. Věc je ovšem o to složitější, že zejména okolí okresního města mělo sice většinu českou, ale teprve od dob první republiky. Vždyť ještě Chytil roku 1906 označil Zábřeh nejen za německé město, ale přímo za „*střed činnosti germanizační*“ (Chytil 1906: 7). Němci, přestože byli přečísleni, nadále měli v Zábřehu silné pozice. Bude to však právě Zábřežsko, které se stane jediným okresem v Sudetech, kde ve volbách pravidelně vítězily české strany, a to dokonce i v roce 1935 (konkrétně to byla ČSL).

Jak již bylo řečeno, německou většinu si zachovalo pouze osm obcí Zábřežska – Tatenice, Dolní Hynčina, Krasíkov, Rohle, Kamenná, Lubník, Nedvězí a Pobučí, s nimi ještě osada Hynčínov. Na Hřebečsko patří všechny z nich, s výjimkou Rohle a Kamenné, které už náležely k vlastním Sudetám. Dnešní sudetoněmecké publikace však k Hřebečsku počítají i další obce, které se roku 1938 octly v záboru a spadaly pod zábřežský landrát. V první řadě jde samozřejmě o samotné okresní město Zábřeh. Mimo něj pak o několik obcí jižně od Zábřehu, ale severně od jazykové hranice (např. Zvole nebo Jestřebí). (Scönhengster Jahrbuch 2011: 190) Stanovit přesnou hranici Hřebečska je ovšem v oblasti Zábřežska pravděpodobně nejtěžší z celého jazykového ostrova. Charakter osídlení byl na Zábřežsku poněkud odlišnější než na Mohelnicku. V obou okresech bylo sice stejně velkých obcí (pět), avšak v mohelnickém bylo víc těch opravdu malých (28 z 37), na Zábřežsku to bylo jen 16 ze 40.

Mezi významná střediska Hřebečska na Zábřežsku náleželo (přes českou většinu) okresní město Zábřeh, z velkých obcí však byla jediná většinově německá – Tatenice, zatímco čtyři (s Hynčínovem, který byl pouhou osadou, pět) se jich řadilo mezi malé.

Zábřežský okres byl poněkud průmyslovější než dříve jmenované Mohelnicko nebo Moravskotřebovsko, což je především zásluha okresního města a jeho výhodné polohy na hlavní železnici z Olomouce do Prahy. Je to nepochybně i vliv této industrializace, že národnostní poměry Zábřežska byly v porovnání se zbytkem Hřebečska velmi nezřetelné. Aspoň prostý statistický pohled na – soudní okres Zábřeh měl dle sčítání lidu z roku 1921 celkem 7505 obyvatel německé národnosti (24,88%) oproti 22415 Čechům (74,31%). Ne všichni z těchto Němců však byli voliči, tím méně pak voliči z Hřebečska. Z voličského hlediska byla i na Zábřežsku nejsilnější BdL, sledovaná negativisty, s mírným odstupem za nimi následovaly DSAP a DCV. Volební počty ovšem silně znesnadňuje velmi vysoký vliv (na hřebečské poměry) internacionálních komunistů – 8,8% v roce 1925, dokonce 9,3% pak v roce 1929. U těch je zjištění podílu Němců na elektorátu vlastně nemožné.

Soudní okres Šilperk

Šilperský soudní okres ležel na úplném okraji Hřebečska, v jeho nejsvernější moravské části a jeho případ je obdobný případu Jevičska. Na Hřebečsko náležela jediná jeho obec, jmenovitě Šumvald (celkem však z devatenácti obcí Šilperska mělo německou většinu deset). V roce 1921 měl tento soudní okres poměrně malou populaci, celkem 14767 obyvatel, z toho 7715 Čechů a 6912 Němců (MSP 1925: 145), poměr se příliš nezměnil ani do třicátých, Slaminka uvádí poměr Čechů a Němců 52,58% : 47,39% (Slaminka 1938: 49). Šumvald samotný netvořil ani desetinu německého obyvatelstva Šilperska, když se počet jeho obyvatel pohyboval kolem čtyř set (408 dle německého sčítání roku 1939)(Schönhengster Jahrbuch 2011: 190). S přihlédnutím k těmto skutečnostem je možno konstatovat, že vztahování volebních výsledků soudního okresu Šilperk na Hřebečsko je velmi nepřesné, protože na Hřebečsko patřila jediná z devatenácti jeho obcí, která navíc nereprezentovala ani 5% zdejšího elektorátu.

Šilpersko tak lze pouze těžko chápat jako samostatnou část Hřebečska. Po připojení Sudet v roce 1938 byl Šumvald zařazen k zábřežskému landrátu, což je poměrně logický krok vzhledem k příslušnosti celého Šilperska. Poloha soudního okresu Šilperk u úzkého českého koridoru mezi vlastními Sudetami a Hřebečskem však způsobila, že roku 1938 byl zabrán celý okres.

Soudní okres Lanškroun

Lanškrounsko představovalo poslední významný celek Hřebečska, rozkládající se v jeho severozápadní části. Německé obyvatelstvo představovalo v roce 1921 téměř dvě třetiny populace okresu (64,35%) (MSP 1925: 73), ve třicátých letech se jeho podíl nepatrně snížil na necelých 63% (Slaminka 1938: 19), což je po Králicku druhý nejvyšší podíl v Pardubické župě. Pro Lanškrounsko platí ovšem totéž jako pro všechny tři okresy Zábřezska, že totiž ne celá německá populace okresu může být počítána k Hřebečsku. Právě na Lanškrounsku totiž začínal, konkrétně u Výprachtic, úzký český dělicí koridor, který byl roku 1938 sice okupován, ale předtím Hřebečsko od zbytku německého území odděloval. U Cotkyně, na východní hranici Lanškrounska (a tedy zemské hranici Čech) se tento koridor nejvíce zužoval, když, podobně jako u Stavenice na Mohelnicku, jej tam tvořila právě jediná obec Cotkyně. Ovšem i tento úzký koridor byl již v dobovém vnímání Němci považován za ztracenou, kdysi německou půdu, např. v kronice Karla Licka, který právě v souvislosti s ním napsal, že nemůže být na Hřebečsku řeč o germanizaci, neboť sama historie nám sděluje přesný opak (Lick 1910: 549 – 552).¹⁷Toto téma, i když je nesporně zajímavé, má však pro účely této práce, naprosto nulový význam.

Národnostní poměry Lanškrounska byly v době první republiky následující: Celý soudní okres zahrnoval 34 obcí a osad, z nichž německou většinu měly Orličky, Čenkovice a Bystřec na severu okresu, které však k Hřebečsku nepatřily. Pod nimi se táhl pás českých vesnic, začínající Petrovicemi na západě a končící u Cotkyně na východě (celkem dvanáct obcí a osad, přičemž sama Cotkyně, také česká, patřila k Šilpersku). Zbýlých devatenáct obcí je možno počítat k Hřebečsku. Z nich mezi velké obce náležel pochopitelně Lanškroun, okresní město a středisko celého severozápadního Hřebečska, dále potom Rybník, Ostrov u Lanškrouna a Třebovice. Zbýlé obce náležely většinou mezi střední. Lanškrounsko tedy z populačního hlediska skýtá podobný obraz jako Zábřezsko, s tím rozdílem, že zde neexistovala oblast natolik národnostně promíšená, jako bylo právě blízké okolí Zábřehu. Významné německé obce se soustředily do oblasti mezi okresním městem a železničním tahem Olomouc-Praha.

Mimo tyto oblasti bylo Lanškrounsko poměrně chudým územím, aspoň ve srovnání se Svitavskem nebo Zábřezskem. Přesto bohatší oblast okresu stačila vyrovnat zisky tak, že zde v roce 1929 byla téměř vyrovnána původní převaha BdL, kterou dotáhla na těsný rozdíl DSAP. Třetí aktivistická strana DCV měla oproti nim podporu poloviční, stejně tak jako

¹⁷ Lickovým argumentem byla německá jména vesnic, které v jeho době už měly českou většinu, v listinách z doby kolonizace.

negativistické strany, ty ovšem pouze spojené, jinak byly ještě slabší. Vliv komunistů byl na Lanškrounsku velmi malý.

Soudní okres Ústí nad Orlicí

Opět oblast, kterou není možno chápat jako samostatnou část Hřebečska, ale spíše jako prodloužení německého Lanškrounska směrem na západ. Na rozdíl od Lanškrounska lze však všechny německé obce Orlickoústecka započítat na Hřebečsko, což poněkud usnadňuje celkové počty. Podle citovaného sčítání lidu v roce 1921 mělo Orlickoústecko 4900 občanů německé národnosti, což v soudním okrese představovalo celkem 14,13%, tedy relativně nízký podíl, ne však zanedbatelný.

Německé obyvatelstvo se soustředilo do devíti vesnic, které tvořilo protáhlý výběžek hřebečského jazykového ostrova na severozápad. Většinou se jednalo o malé a střední vesnice, jedinými výjimkami byly Hylváty a Dolní Libchavy, které se nachází blízko okresního města a tedy i blízko životně důležité železnice. Právě železnice dávala orlickoústeckému okresu průmyslovější ráz než měla většina okolního kraje a také zcela atypické volební výsledky. Mezi Čechy tu tak měla neobyčejně vysokou podporu národně socialistická strana ČSNS. Pro německý elektorát platí totéž, co v případě Lanškrounska – další důkaz o tom, že Orlickoústecko a Lanškrounsko je nutné chápat jako jediný celek v hřebečském jazykovém ostrově. V roce 1929 tak daleko vpředu skončily mezi Němci DSAP a BdL (*Deutsche Wahlgemeinschaft*). Podíl hlasů DSAP měl přitom stoupající tendenci (v předchozích volbách roku 1925 však byla DSAP, stejně jako její česká sestra, velmi oslabena odchodem komunistického křídla). Podpora DCV byla mnohem slabší, negativisté na tom však byli ještě hůře, a to i spojeni. Na rozdíl od Lanškrounska je na Orlickoústecku nutno brát v úvahu i komunisty, kteří však nepochybně měli velkou část svých voličů mezi Čechy.

Soudní okres Konice

Poslední část této kapitoly bude věnována konickému jazykovému ostrůvku. Ten s Hřebečskem přímo nesouvisel, avšak jeho vzdálenost byla tak malá a vztahy k Hřebečsku tak těsné, že jej tehdejší i dnešní sudetští Němci mezi hřebečské oblasti počítají.

Konický jazykový ostrůvek nebyl velkou oblastí. Tvořilo jej pět obcí¹⁸, ležících jihozápadně od Konice, na samotných hranicích mezi soudními okresy Konice a Jevíčko – Skřípov, Lhota, Německý Brodek, Runářov a Dešná. Na celkové populaci okresu se těchto pět obcí (spolu s Konicí a Labuticemi, kde žily německé menšiny) podílelo zhruba pětinou, což je

¹⁸ Ještě na konci 19. století to bylo šest obcí. Šestou byly Labutice, kde však po roce 1918 dosáhli většiny Češi. Německá menšina však zůstala v Labuticích zachována a spolu a je tak nutno při počítání německého podílu na populaci konického soudního okresu brát v úvahu i Labutice.

poměrně vysoké číslo, uvědomíme-li si, že konický soudní okres se skládal z 39 obcí. Především Brodek (dnešní Brodek u Konice, německy Deutsch Brodek, proto někdy i Německý Brodek) a Skřípov se však řadily mezi největší obce celého soudního okresu, Konicko je totiž typické obcemi, které *Historický místopis* řadí mezi malé, nanejvýš střední. Do kategorie opravdu malých obcí patří z konického ostrůvku pouze Lhota (ztracené Labutice ale naopak byly jednou z nejmenších obcí okresu).

Konický ostrůvek je tak možno charakterizovat jako seskupení pěti poměrně velkých německých obcí. Ty ležely na okraji agrární oblasti Hané, pro volební chování tamního elektorátu se však jako více určující ukázal nakonec vliv německého nacionalismu, na čemž má snad podíl izolovaná poloha relativně malého uzavřeného jazykového ostrůvku, položeného navíc jako nejzazší německá výspa (tou se stal hlavně po mnichovském diktátu, kdy byl připojen k Německu, na rozdíl od jiných jazykových ostrovů, pochopitelně mimo největšího Hřebečska. Ještě v polovině 20. let vedli mezi sebou v ostrůvku boj o první pozici agrární BdL a křesťansko-sociální DCV, což je vlastně odraz situace, která v této části Moravy panovala i mezi Čechy. V roce 1929 se ale Konicko stalo místem jasného triumfu nacistické strany DNSAP, jak o tom bude řeč v následujících kapitolách.

2.1.1. Volební členění oblastí

V předchozí kapitole bylo podrobně rozebráno geografické vymezení Hřebečska s tím, že byly představeny jednotlivé soudní okresy ohledně stavu německého obyvatelstva na jejich území. V případě voleb však Hřebečsko netvořilo jednotný celek – bylo rozděleno do tří volebních krajů, resp. dříve uvažovaných žup. Je těžké posoudit, do jaké míry bylo toto rozdělení umělé se záměrem rozdělit zdejší německé obyvatelstvo do několika celků. Argumentem pro toto tvrzení je fakt, že při vymezování žup na začátku 20. let se postupovalo tak, aby německou většinu mělo pokud možno co nejmenší území. Obecně přijímaným tvrzením je to, že bylo zájmem především národně demokratické strany, aby právě kvůli nutnosti minimálně dvou žup, kde by jasně převažovalo německé obyvatelstvo, nebylo župní zřízení nikdy realizováno¹⁹. Protiargumentem může být fakt, že středem Hřebečska prochází historická hranice Čech a Moravy, která v době první republiky byla v územní samosprávě respektována. Z tohoto hlediska je pak přirozené, že české části Hřebečska byly v rámci volebních krajů příslušné jinam než části moravské. Na příkladu Svitavska, které hrálo roli

¹⁹ Dalším odpůrcem župního zřízení byla ČSL, jejíž motivace však tolik s národnostní otázkou nesouvisela. ČSL v této věci hrála roli zastánce zájmů Moravy, jejíž samospráva by v župním zřízení byla pravděpodobně velmi omezena.

centra i pro německé obce okresů Litomyšl a Polička, lze však pozorovat, že regionální patriotismus zde zemskou hranici překračoval (za situace, kdy několik obcí – Radiměř, Kamenná Horka, Ostrý Kámen atd., bylo zemskou hranicí přímo rozděleno na českou a moravskou část, to je vlastně logické). Dělení do několika žup je tak možno na Hřebečsku označit za nepřírozené. Na druhou stranu proti jednotě Hřebečska mluví fakt, že tento jazykový ostrov neměl vyložené centrum, které by svým významem dokázalo z celé oblasti vytvořit skutečně jednotnou oblast. Všechna hřebečská města byla spíše menší velikosti a daleko od sebe – jazykový ostrov se tak dělil na čtyři až pět na sobě vlastně nezávislých oblastí – Svitavsko, Moravskotřebovsko, Zábřežsko a Lanškrounsko.²⁰ Za této situace lze tak rozdělení Hřebečska do tří volebních krajů chápat jako vlastně přirozený krok. Rozdělení Hřebečska do volebních krajů bylo potom následující:

České okresy Hřebečska, tj. soudní okresy Ústí nad Orlicí, Lanškroun, Litomyšl a Polička²¹, byly zařazeny do Pardubické župy, ve volbách tedy do Pardubického volebního kraje. Tento kraj tvořilo patnáct soudních okresů a právě Hřebečsko mělo na kontě drtivou většinu jeho německé populace. Tak podle sčítání lidu z roku 1921, použitých v publikaci ministerstva sociální péče, žilo ve zmíněných patnácti okresech dohromady 475119 obyvatel, z nichž bylo 58390 Němců. Na čtyři hřebečské okresy připadalo z tohoto počtu 45845 Němců, tedy necelá desetina.(MSP 1925)²² Jediný další soudní okres s jasnou německou většinou tvořilo Králicko, menšiny o řádově stovkách Němců mělo i např. Žambersko, Pardubicko nebo Vysokomýtsko. Za těchto podmínek bylo pro Němce z české části Hřebečska velice obtížné dosáhnout na potřebné volební číslo v kraji (v roce 1935 činilo toto volební číslo pro Pardubickou župu 24308 hlasů)(ČSÚ 2008) nebo i jen na hranici 20000 hlasů, potřebných pro postup do dalšího skrutinia. V žádných parlamentních volbách, konaných v první republice, tohoto čísla také žádná německá politická strana v Pardubické župě nedosáhla, budiž předesláno, že ani SdP v roce 1935. Pardubická župa, resp. volební kraj, je tak typickým příkladem minimalizace vlivu německé menšiny.

²⁰ K tomuto tvrzení je opora např. v obsahu místních regionálních novin. Vícekrát citované *Zwittauer Nachrichten* ze Svitav si všímaly odlehlejších částí Hřebečska, jako je Zábřežsko nebo Lanškrounsko, jen v podobné míře jako u zbytku Sudet. Podobné to bylo i v jiných částech Hřebečska. List, který by svým obsahem zachycoval celé Hřebečsko, tu neexistoval.

²¹ V případě Poličska a Litomyšlska se soudní okres kryl s obvodem okresu politického. Vzhledem k tomu, že v celé práci jsou jako jednotka používány soudní okresy, bude i v textu pasáže o Hřebečsku používáno termínu soudní okres.

²² K tomuto údaji je nutno připojit dvě vysvětlivky. Zaprvé, počet německého obyvatelstvo toho kterého okresu není omezen jen na území jazykového ostrova, i když mimo něj byl marginální. Zadruhé, německé obce soudního okresu Lanškroun náležely k Hřebečsku jen zčásti. Druhá jejich část byla již součástí uzavřeného pohraničního území s německou většinou. Přes Lanškrounsko (a také Zábřežsko, Šilpersko a Mohelnicko) procházel úzký koridor, který Hřebečsko od těchto újeji pojatých Sudet dělil.

Druhá část hřebečských okresů patřila v rámci voleb v první republice do volebního kraje Brno. O tomto kraji lze říci vlastně totéž, co o předchozím. Hřebečské okresy, v tomto případě soudní okresy Moravská Třebová, Svitavy a Jevíčko, tvořily hlavní oporu početních stavů německého obyvatelstva v župě. Platí to především o svitavském a moravskotřebovském okrese, kde jediné přesahovalo německé obyvatelstvo 80% obyvatelstva (90,56% na Svitavsku, resp. 91,53% na Moravskotřebovsku v roce 1921)(MSP 1925), na Jevíčsku to byla zhruba osmina populace okresu. Dalšími sídly německé populace župy byl soudní okres Pohořelice (jediný další s německou většinou obyvatel) a mimo něj menší jazykové ostrovy na Brněnsku a Vyškovsku, nepočítaje okresy, kde se počet Němců pohyboval v řádu maximálně stovek – v této souvislosti přichází v úvahu především širší zázemí Brna. Oproti Pardubicím měli Němci v Brněnské župě ještě tu nevýhodu, že její německé oblasti byly od sebe velice vzdáleny a v žádném případě nemohly být považovány za jednolité celek. Koneckonců i tři převážně německé soudní okresy náležely v roce 1918 k různým separatistickým územím, zatímco Hřebečsko bylo součástí *Sudetenlandu*, Pohořelicko patřilo k *Deutschsüdmähren* a podobný osud tato území stihl i v roce 1938. Volební číslo Brněnské župy činilo pro volby v roce 1935 25450 hlasů (ČSÚ 2008). Je to hodnota, kterou v letech 1925 a 1929 zhruba dosahovala nejsilnější německá strana župy (v roce 1920 zde kandidovaly z německých stran jen svobodomyšlná strana DDFP a německá sociální demokracie, obě tedy této hodnoty dosáhly, navíc v roce 1920 bylo logicky volební číslo nižší než o patnáct let později). Brněnská župa tedy nebyla pro sudetské Němce z volebního hlediska tak nepříznivým územím, jako župa Pardubická, přesto však patří mezi území, kde získat mandát bylo velice obtížné. Němci ze Svitavska, Moravskotřebovska a Jevíčska tak byli postiženi stejně jako jejich sousedé z české části Hřebečska.

Poněkud lepší situace nastává pro Hřebečsko jen v případě Olomoucké župy, do níž spadala poslední část Hřebečska, tedy soudní okresy Mohelnice, Zábřeh, Šilperk, jakož i konický jazykový ostrůvek. Všechny tři zmíněné okresy náležely mezi smíšené, když přes jejich území procházel koridor, který odděloval Hřebečsko od německého území v Jeseníkách. Celkový počet obyvatel Olomoucké župy byl dle sčítání lidu z roku 1921 777033 obyvatel, z nichž Němců bylo 293767, z toho 31353 ve čtyřech výše uvedených okresech²³. Na území Olomoucké župy a volebního kraje se nacházelo větší množství okresů,

²³ Čísla pochází z roku 1921, týkají se však Olomoucké župy v jejím pozdějším rozsahu a vymezení. Ten se totiž měnil v oblasti tzv. moravských enkláv ve Slezsku. Tak byl soudní okres Jindřichov na Moravě „vyměněn“ do Moravskoostravské župy, z níž byl naopak připojen soudní okres Cukmantl. Zařazení soudního okresu Horní Benešov do Olomoucké župy v citované publikaci (byl v Moravskoostravské župě) je nejspíš jen tiskovou chybou.

kde počet Němců přesáhl 90% (zejména se to týká Frývaldovska a Rýmařovska), takže hřebečské okresy patřily na rozdíl od Pardubické a Brněnské župy mezi oblasti v tomto směru slabší. Relativně největší německou populaci mělo Mohelnicko (54,47%), na Šilpersku to bylo jen 46,81%, na Zábřežsku dokonce jen 24,88% obyvatelstva. Konický ostrůvek se na celkové populaci svého okresu podílel zhruba pětinou (19,43%).

Nejpodstatnějším výsledkem, který vyplývá z dříve řečeného, je ten, že Němci z nejuvýchodnější části Hřebečska měli největší šanci, že ve svém volebním kraji získají mandát už tak, že dosáhnou ziskem svých hlasů na volební číslo. Že však také není výše uvedená skutečnost zásluhou Němců ze samotného Hřebečska. Jak bylo řečeno v předešlé kapitole, do okresů Zábřeh, Šilperk a Mohelnice (k nim i okres Konice) patřila pouhá menšina hřebečských obcí, celkem pouhých 28, bráno pouze podle národnostní převahy v té které obci (resp. 33 se započítáním konického ostrůvku).

2.2. Výsledky předchozích parlamentních voleb na Hřebečsku

Hřebečský jazykový ostrov byl územím, kde se v rámci německé menšiny prosazovaly všechny tři hlavní aktivistické strany. V případě DCV lze mluvit o skutečné baště jejího vlivu, nepochybně podloženou tím, že zde sídlily její odbory a významný regionální deník strany *Grenzpost*. Ve prospěch DSAP hrál průmyslový charakter největších center oblasti, BdL zde pevně ovládala venkov, převážně zemědělské okresy, jako Poličsko nebo Jevíčsko, byly tedy její oporou. Negativismus byl v této oblasti silný pouze místně, opět převážně na Jevíčsku a zejména na Konicku, kde roku 1929 DNSAP zvítězila ve všech pěti zdejších obcích (Bartoš, Schulz 1972). Jevíčsko naproti tomu zůstalo věrné nacionálům.(Bartoš, Schulz 1976) Výsledky voleb roku 1929 pro všech jedenáct soudních okresů (s výjimkou Lanškrounska, Zábřežska a Šilperska jde vlastně o volební výsledky čistě hřebečské) a šest nejdůležitějších německých stran uvádí tabulka (šedě vyznačené vítězné strany)(dle ČSÚ 2008):

Soudní okres	DCV	BdL	DSAP	DNP	DNSAP	KSČ
Svitavy	6429	2039	4306	255	1085	453
Moravská Třebová	4909	2611	4184	1091	1464	221
Jevíčko	227	232	195	493	179	678
Polička	1486	1885	846	56	80	543
Litomyšl	1751	3519	1544	78	121	976
Lanškroun	1714	3538	3525	661	1023	248
Ústí nad Orlicí	298	971	903	45	212	1465
Šilperk	1069	832	1026	339	534	854
Zábřeh	1074	792	916	346	1174	1605

Mohelnice	1841	2060	1258	270	1180	269
Konice	458	329	58	263	1278	247
Celkem	20856	18808	18761	3897	8330	7559

Mezi vítěznými stranami se nepočítá s komunisty, kteří by jinak byli nejsilnější na Jevíčsku, Orlickoústecku a Zábřežsku. Ve všech třech případech jde ovšem o okresy velkou většinou české, kde také podpora pro komunisty byla z větší části rozložená do českých obcí. Vezmeme-li si za příklad Jevíčsko, kde celkový zisk činil u KSČ 678 hlasů, zjistíme, že na Derflík, Chornice a Zadní Arnoštov, jakožto jediné převážně německé obce okresu, připadá z tohoto zisku pouze šestnáct hlasů, z toho dvanáct v Derflíku, čtyři v Chornicích. Tento zisk naprosto odpovídá poměrům např. na Mohelnicku, které bylo ekonomicky Jevíčsku podobné – šlo o výrazně zemědělský okres, kde podpora komunistů bývala podprůměrná. Podobně se nesmíme dát oklamat relativně vysokou podporou KSČ na Konicku. Pouze 26 hlasů připadalo na německé obce konického ostrůvku. Přesné výsledky pro Orlickoústecko se mi bohužel na obecní úroveň najít nepodařilo, byly však pravděpodobně o něco málo lepší. Německé obce Hřebečska v tomto okrese tvořily severní zázemí relativně průmyslového okresního města. Zábřežskem se ve své práci zabýval Tomáš Skoumal, který však podotýká, že KSČ z důvodu jejího internacionalismu nehodnotí. Výsledky z hřebečských obcí tohoto okresu však ukazují podobně slabé výsledky jako na Jevíčsku (např. 3 hlasy v Hynčinově, ani jediný v Hoštejně atd. Jasnou oporou byl pochopitelně Zábřeh (285 hlasů), toto město bylo ovšem smíšené a v době první republiky již většinou české. Pozice komunismu na Hřebečsku lze označit za mizivé, zejména v zemědělských částech tohoto ostrova.

Druhá poznámka se týká Šilperska. V tabulce je uveden výsledek pouze za celý okres, z něj však na Hřebečsko patřila pouze obec Šumvald, dnešní Strážná. Zde zvítězila 91 hlasy BdL, tři hlasy před DCV. Mnohem slabší byly pozice nacionálů, sociálních demokratů a nacistů (jedenáct, osm, resp. šest hlasů), komunisté zde z volebního hlediska neexistovali. Ovlivněn je zejména výsledek DSAP, která v celém okrese byla druhou největší německou stranou, v Šumvaldu však byla marginální. Překvapující je toto zjištění v sousedství Lanškrounska, kde DSAP jen těsně celkově nezvítězila. Na Hřebečsku však byla typickou městskou stranou, dělnické vesnice zde vlastně neexistovaly, výjimkou snad bylo okolí Svitav.

Nejpodstatnější pro analýzu pozdějšího výsledku SdP na Hřebečsku jsou pochopitelně pozice nacistů a nacionálů, jejich předchůdců. V roce 1929 byly velice slabé, když i spojené strany měly sedmitisícovou ztrátu na každou aktivistickou stranu, na vítěznou DCV ještě o dva tisíce hlasů větší. Hřebečsko tak bylo nadprůměrně aktivistickou oblastí, když v jeho

jedenácti okresech připadala na negativisty asi pětina německých hlasů Hřebečska. O rozložení jejich sil nelze říci příliš shrnujícího. Celkově jejich podpora sílila směrem na jihovýchod, kde pravděpodobně působil hraničářský efekt těchto krajů, nahrávající nacionálně zaměřeným stranám. Markantní je úspěch nacistů na Konicku, tamní jazykový ostrůvek ovládli dokonale, když zde přitom jejich hlavními konkurenty byli jednak nacionálové, jednak křesťansko-sociální strana DCV. Otázkou je, je proč podobně nepůsobila blízkost jazykové hranice i v jiných okrajových územích, jako např. na Poličsku. Tam v deseti německých obcích obdržely dvě negativistické strany dohromady jenom 136 hlasů. Za mizivou podporou negativistů lze snad vidět vliv mimořádně silné místní BdL, která bude dokonce schopna v roce 1935 porazit i *Sudetoněmeckou stranu*. Kde nebyla silná BdL, obvykle ji zastoupila DSAP (např. v Německé Bělé). Na Svitavsku a blízkém okolí neměly negativistické strany příliš velký prostor k pronikání, silné zde byly všechny tři hlavní aktivistické strany a dokonce i obvykle marginální DGP. Naproti tomu už na Hřebečsku došlo k obvyklému jevu voleb roku 1929 – fatální oslabení nacionálů bylo provázeno mírným vzestupem nacistů, přestože zatím stále zůstali v pozadí, kromě Konicka. Poslední oporou nacionálů zůstalo Jevíčsko, kde v Chornicích i Zadním Arnoštově získala DNP téměř 40% hlasů.(Bartoš, Schulz 1976) Absolutním triumfem negativistů skončily volby v Derflíku, kde oproti 51 hlasům nacistů a padesáti pro DNP stálo dohromady 74 pro všechny tři aktivistické strany. To už byl úspěch na úrovni henleinovců v roce 1935 (Bartoš, Schulz 1976: 282).

V ostatních oblastech Hřebečska byli negativisté soustředěni do okresních měst – tak v Moravské Třebové získali nacisté 734 hlasů, téměř polovinu z celého okresu. Podpora nacionálů (300 hlasů) představovala zhruba třetinu jejich okresního zisku.(Bartoš, Schulz 1976: 244) Podobné to bylo ve Svitavách, se zhruba stejným postavením nacionální strany (92 hlasů, víc než třetina z celého okresu), u nacistů byl výsledek dokonce ještě lepší, 651 hlasů ve Svitavách bylo téměř dvěma třetinami celookresního zisku.(Bartoš, Schulz 1976: 299) Nejinak i v Mohelnici – 110 hlasů pro DNP bylo opět zhruba třetinou celého zisku, nacistických 591 pak více než polovinu – a v Zábřehu, kde ovšem větší podíl na svém celookresním zisku obdrželi nacionálové, zatímco nacistických 490 hlasů nebylo ani polovinou hlasů z celého okresu.(Bartoš, Schulz 1974). Zábřežsko ovšem zahrnovalo nejen Hřebečsko, ale i německé obce hlavního severomoravského sídelního území, bývalý *Sudetenland*, kde byli nacisté nadprůměrně silní. V samotném Zábřehu už ovšem negativisté vyhráli v roce 1929 – získali kolem dvou třetin hlasů německých obyvatel města (Skoumal 2006: 51).

2.3. *Působení SdP v oblasti v letech 1933 – 35*

V předchozí kapitole byly popsány volební úspěchy (či neúspěchy) negativistických stran na Hřebečsku. DNSAP zde byla již jasně silnější než nacionální DNP a tento trend se pak nezměnil, naopak se v dobách hospodářské krize spíše urychlil. V roce 1931 budou pro představu celkového trendu na Hřebečsku připomenuty výsledky obecních voleb ve Svitavách, největším městě Hřebečska. Novinkou byla separátní kandidátka živnostenské strany DGP, která získala 1179 hlasů, nejsilnější ovšem zůstala z 2011 hlasy DCV. Vzhledem ke společné kandidátce těchto stran v roce 1929, která ve městě získala přes 2500 hlasů, není divu, že katolický *Grenzpost*, který pro DCV byl tiskovým orgánem, DGP pak akceptoval jako přijatelnou stranu, označil volby za úspěšné. (*Grenzpost* 2.11.1929: 2) DGP ovšem nepochybně získala i jistou část hlasů BdL, která ve Svitavách nekandidovala. Naproti tomu byla o sto hlasů oslabena DSAP. Negativistické strany zastupovala už pouze DNSAP, za níž nyní ve městě stálo 1002 hlasů, což je oproti společnému zisku negativistů posílením téměř o čtvrtinu, proti samotnému zisku nacistů pak o více než třetinu. V dalším centru, Moravské Třebové, nebyl výsledek tak jednoznačný, přestože *Zwittauer Nachrichten* mluví o 487 hlasech pro nacisty dříve, zatímco v roce 1931 měli být posíleni na 749 (*Zwittauer Nachrichten* 3.10.1931). Podle *Historického místopisu* byl ovšem zisk DNSAP ve městě 734 hlasů, což by v roce 1931 znamenalo zisk pouhých patnácti hlasů, tedy marginální. (Bartoš, Schulz 1976: 299)

DNSAP byla každopádně i na Hřebečsku posílena, o čemž svědčil i rostoucí počet jejích místních organizací. Hřebečsko se ve stranické organizaci dělilo např. v západní části na tři obvody – svitavský, moravskotřebovský a tzv. *Arbeitsgebiet Schönhengst*, zahrnující Lanškrounsko. V květnu 1932 bylo v těchto třech obvodech organizováno 35 místních skupin s více než 1400 členy. V prosinci téhož roku však jen dva z těchto obvodů, svitavský a moravskotřebovský, vykazovaly 36 odboček a více než 500 členů nacistické strany bylo jen v obou okresních městech. (MVS Brno 2002: 196 - 197).

Po zákazu DNSAP byla pochopitelně i na Hřebečsku zakládána SHF. Zpočátku šlo o relativně pomalý proces. Ještě v březnu 1934 prý bylo v celém jazykovém ostrově jen osm místních organizací, převážně na Zábřežsku a Mohelnicku (*Zwittauer Nachrichten*, 19.3.1934). Ve Svitavách byla strana založena 14. března 1934 na schůzi v městské tělocvičně *Jahnturnhalle*, ačkoliv existují výpovědi o tom, že k založení mělo dojít již v prosinci 1933. (MVS Brno 2002: 199) K 14. březnu 1934 se hlásila sama svitavská SdP, jakož i její místní list *Zwittauer Nachrichten*. Hned na ustavující schůzi došlo ke střetu s přívrženci

DSAP, kteří podle vyjádření *Zwittauer Nachrichten* měli henleinovce napadnout. (*Zwittauer Nachrichten*, 3.10.1931) Každopádně šlo o vhodnou příležitost k útokům na „marxistické stváče“, opakované pak v *Zwittauer Nachrichten* po většinu roku 1934.

Hřebečsko se několikrát stalo cílem návštěvy špiček hnutí, pochopitelně šlo v první řadě o místní města. Hned ustavující schůze místní buňky se měl účastnit sám Henlein, místo něj však promluvil jeho spolupracovník Rudolf Sandner. Podobné návštěvy se opakovaly několikrát, jedním z vrcholů činnosti hřebečské SdP byly turnerské slavnosti v Moravské Třebové, kterých se v létě 1934 účastnilo přes pět tisíc lidí (1200 v průvodu, 4000 diváků).

Vrchol předvolební aktivity pochopitelně přineslo jaro 1935, kdy k poslední návštěvě špiček SdP i samotného Henleina došlo 2. května 1935. Ta však spadá už do předvolební kampaně.

2.4. Výsledky voleb roku 1935

Předvolební kampaň ve třicátých letech byla většinou vedena prostřednictvím letáků (henleinovský z *Zwittauer Nachrichten* je připojen v přílohách). Nejinak tomu bylo i na Hřebečsku. V jeho východní části vedl kampaň list *Nordmährische Grenzboten*, který posuzoval ve své diplomové práci Tomáš Skoumal. Podle něj došlo k zahájení přímé předvolební kampaně až v květnových číslech. (Skoumal 2006: 54) Provolání k volbám v nich bylo otištěno 16. května a mělo podobnou formu, jako to, které přinesly *Zwittauer Nachrichten*. I *Nordmährische Grenzboten* se netajily podporou henleinovců, mimo nich akceptovaly ještě *Wahlblock*, ostatní pro ně byly odštěpeneckými stranami bez práva na důvěru. (Skoumal 2006: 54 – 55) Podobné to bylo i ve Svitavách.

Zdejší volič měl, jak již bylo řečeno, na výběr dva místní listy – *Zwittauer Nachrichten* a katolický *Grenzpost*. Druhé jmenované měly převahu v agitaci ve volbách v roce 1929 i obecních volbách roku 1931, kdy uveřejnily obsáhlé provolání, kritizující rudozelenou koalici, nemající prý nic jiného na práci než se sjednocovat protináboženských postojích. (*Grenzpost*, 26.9.1931: 1) I v roce 1929 byla hlavním terčem kritiky *Grenzpostu* BdL.. Tato strana byla označována za zrádce zájmu křesťanských německých sedláků, to kvůli své volební koalici s DDFP a DAWG. Volby roku 1929 hodnotil *Grenzpost* jako velký úspěch politického katolicismu. (*Grenzpost* 2.11.1929)

Zwittauer Nachrichten neměly ani v jedné těchto volbách jasného „favorita“. V roce 1929 mu šlo dle vlastních slov o sudetoněmeckou jednotu, nejvíce kritizoval zakládání nových stran těsně před volbami. (např. *Zwittauer Nachrichten* 26.10.1929: 1) V roce 1931

směřoval tento hlavní městský a regionální list v obecních volbách k živnostenské DGP, s malými výhradami také k nacistům. (Zwittauer Nachrichten 27.9.1931) O jasném příklonu k nacismu se však ještě mluvit nedá.

V následujícím období, po zákazu DNSAP a založení SHF, se novému hnutí *Zwittauer Nachrichten* široce věnovaly, a to s rostoucími sympatiemi. Hned 14. října 1933 např. široce komentovaly program SHF. (Zwittauer Nachrichten 14.10.1933: 1-2) V prosinci 1933 poprvé přijel na Hřebečsko Konrad Henlein a doporučil nalezení vhodných vůdců pro hřebečské místní skupiny. V únoru 1934 noviny přivítaly založení místních skupin SHF v Moravské Třebové a Zábřehu, o měsíc později pak i vlastní místní skupiny ve Svitavách. V dubnu 1934 došlo ke vzpomínané potyčce při návštěvě Rudolfa Sandnera. *Zwittauer Nachrichten* útočily na „rudé štváče“ a apelovaly na existenci svobody shromažďovací. Z činnosti jiných stran je nejvíce s pochopením posuzována BdL, nepochybně kvůli tehdy vedeným jednáním. V září 1934 je poprvé zmiňována možnost voleb a list hodnotí sjednocovací snahy české pravice i levice (ty vidí jako směšné). Naproti tomu velmi pochvalně hodnotily sjezd v České Lípě v říjnu 1934, na němž byl vytvořen první program SHF. (Zwittauer Nachrichten 1934)

Od začátku roku 1935 se zpravodajství zintenzivňuje a objevují se kritické poznámky na ekonomickou situaci Sudet, kde je tolik nezaměstnaných jako v celé Francii – celá existence ČSR byla pro sudetské Němce křížovou cestou. (Zwittauer Nachrichten 26.1.1935: 4) Od jara 1935 se i *Zwittauer Nachrichten* věnují předvolební agitaci SHF a pak SdP. Zajímavý je poměr k ostatním stranám, zejména těm, se kterými SHF jednala. Živnostníci jsou pochvalně zmiňováni až do března 1935, pak se však všechno mění od schůze, na níž prý živnostnější vůdci štváli proti SHF. Ta vzala akci za nevyprovokovaný útok a rozhodla se mu prý čelit. Podobně se vyvinuly vztahy k BdL, kterou list nenapadal po celou dobu trvání jednání s SHF, pak však zaměřil útoky i proti ní. Bezprostředně před volbami stojí za připomenutí pochvalný komentář novin o velké cestě Konrada Henleina po Sudetech začátkem května. Předseda strany během tří dnů promluvil na 23 místech od Rýmařova po Trutnov, kde ho vyslechlo dohromady přes 80000 lidí (Zwittauer Nachrichten 4. 5. 1935).

Samotné volební výsledky na Hřebečsku přináší tabulka (podle ČSÚ 2008: 259 - 289):

Soudní okres	SdP	DSAP	DCV	BdL	<i>Wahlblock</i>	KSČ	WPSAS
Svitavy	6390	2932	4385	1439	330	311	---
Moravská Třebová	7218	3107	3186	1060	313	274	---
Jevíčko	934	95	122	96	29	576	---

Litomyšl	2470	1412	1126	2282	1245	245	60
Polička	1244	853	836	1492	222	633	63
Lanškroun	4955	2631	992	2236	205	225	125
Ústí nad Orlicí	571	896	207	809	59	1812	63
Šilperk	2515	439	526	540	103	641	---
Zábřeh	2963	666	506	345	165	1573	---
Mohelnice	4360	969	834	825	155	206	---
Konice	2203	21	94	211	3	207	---
Celkem	35823	14021	12814	11335	1849	7683	311

Výsledky voleb 1935 ukazují, že se sice přesun popularity k henleinovcům nevyhnul ani Hřebečsku, že však Hřebečsko patřilo k oblastem, kde aktivistický vliv zůstal velice silný. V celých Českých zemích bylo jen devět soudních okresů s větší německou populací, kde některá aktivistická strana dokázala SdP porazit, dva z nich se nacházely právě na Hřebečsku. V orlickoústeckém okrese dokonce klesla až na třetí místo.

Zisk henleinovců obnášel 24 tisíc hlasů, o něž se rovnoměrně podělily DCV a BdL (každá ztratila přes sedm tisíc hlasů), jejichž poměr zůstal zachován. DSAP byla poražena v poněkud menší míře (ztráta čtyř tisíc hlasů). Pro všechny tři aktivistické strany to byla menší ztráta, než činil celostátní průměr, u DSAP zhruba čtvrtinová, u zbylých dvou necelá polovina. Vítězství SdP na Hřebečsku tedy zdaleka nebylo úplné, jak připustily i *Zwittauer Nachrichten*. (*Zwittauer Nachrichten* 23.5.1935: 1)). Zejména na Svitavsku a přilehlých částech Litomyšlska a Poličska existovaly celé oblasti, kde aktivisté stále ještě dokázali vítězit. DSAP tak zvítězila v oblasti Opatova, jakož i v národnostně smíšené oblasti kolem Březové. Zde i ve Svitavách ji podporovali i Češi, pro které byla nejlepší alternativou mezi německými stranami. (Kopecký 1947: 25) DCV, někdejší nejsilnější strana kraje, zůstala vítěznou ve výše položených oblastech Hřebče (Kunčina, Sklené), nejdůležitější obcí, kterou získala, se stal Gráňdov, v těsném jižním sousedství Svitav. Třetí aktivistická strana BdL si udržela pozice především na Poličsku. Tam se nacházely obce, kde byl henleinovský vliv naprosto zanedbatelný (Limberk – 51 hlasů, 5%, Banín – 18 hlasů, 6%, Modřec – 11 hlasů, 8%) (*Zwittauer Nachrichten* 25.5.1935: 2 – 3), většinou kvůli silnému vlivu BdL. Obce, kde zvítězila SdP, však byly z celého okresu největší – Jedlová, Stašov, Česká Radiměř, což dávalo SdP větší vliv, než bylo na první pohled patrné. K žádnému přesunu nedošlo na Jevíčsku a Konicku, kde získala nejvíce hlasů již v roce 1935 některá z negativistických stran ve všech obcích. Naopak změnou bylo naprosté vítězství *Sudetoněmecké strany* ve všech obcích Mohelnicka, Zábřežska a Šilperska. Výjimkami zde byly pouze dvě malé vesnice – Vyšehoří (soudní okres Mohelnice) a Hynčínov (soudní okres Zábřeh). V obou zvítězila BdL, zatímco v Hynčínově však bylo její vítězství těsné (34 hlasů BdL proti 27 pro SdP), Vyšehoří

bylo jedinou vesnicí na východě Hřebečska, kde byla SdP jasně poražena (38 hlasů, BdL jich získala 62). (Bartoš, Schulz 1972)

Volební výsledky na Hřebečsku tak ukázaly dvojí tvář této oblasti – zatímco na západě jazykového ostrova byli aktivistické strany velice úspěšné a ve dvou soudních okresech dokonce ani mezi německými stranami nezvítězila. Východ Hřebečska, zejména politický okres Zábřeh, Jevíčsko, Konicko, v menší míře i Moravskotřebovsko a Lanškrounsko, nepoznal až na několik zmíněných výjimek jiné vítěze, než henleinovskou SdP. (Bartoš, Schulz 1974).

Závěr

Úkolem diplomové práce bylo ověření teze, zda čtvrté parlamentní volby v květnu 1935 byly skutečně faktorem, měnícím život první republiky a její postavení. Dalším prověřovaným tvrzením bylo to, že tři hlavní aktivistické strany byly henleinovským hnutím poraženy do stejné míry a jejich porážka měla stejné rysy. Třetí tvrzení uvádělo, že úspěch SdP byl největší v oblastech, kde v předcházejících volbách vítězily negativistické strany. Další výzkumná otázka tvrdila, že úspěch SdP nebyl ojedinělý a podobné strany se vyskytly i v ostatních národnostech, obývajících Československo.

Tvrzení o negativistech jako největším zdroji úspěchů henleinovců se naprosto nepotvrdilo, SdP totiž mnohem více zesílila v Čechách než v Moravskoslezské zemi, kde bývala předtím silná nacistická DNSAP i nacionální strana DNP. V Čechách získala přes 650 tisíc nových hlasů, v Moravskoslezské zemi pouze o 170 tisíc víc. Největší oblasti, kde SdP získala nadpoloviční většinu, se shodně staly západní a severní Čechy, kde v obou případech souvislá oblast nadpolovičních zisků obsáhla kolem třiceti soudních okresů. I rekordní zisk negativistů se přesunul z moravskoslezského pomezí, kde se nacházel roku 1929, do západních Čech, jmenovitě do soudního okresu Kynžvart, kde strana získala 78,18% všech hlasů. Hypotézu o nutném základu úspěchu negativistů pro úspěch SdP lze tak mít za vyvrácenou, i když existovaly výjimky, kde se naopak dokonale potvrdila (Jablonecko).

Pouze neúplně se potvrdila hypotéza o rovnoměrném oslabení aktivistických stran. Všechny tři se seřadily na posledních místech v úspěšnosti, když jako jediné ztratily kolem poloviny hlasů. Rozdíl v jejich ztrátách byla však příliš velký, než aby jej bylo možno označit za rovnocenný. Nejhůře postižená BdL přišla téměř o dvě třetiny svých bývalých hlasů, zatímco sociálně demokratická DSAP si zachovala kolem 60% svého elektorátu. Všechny aktivistické strany však vykazaly přítomnost jevu, který jsem označil jako efekt bašty. Ten může být popsán zhruba tak, že dotčená strana zachrání relativně nejvíce hlasů tam, kde měla v předchozích dobách nejvyšší podporu. Obrazně řečeno – silnější přežije déle a vydrží více. .

Dokonale platí tento předpoklad u agrární strany BdL, až na výjimky také u DCV, DSAP jej sice poznala také, vzhledem k rovnoměrněji rozložené volební podpoře se však nemohl výrazněji projevit. Extrémní výkyvy u BdL jdou téměř výlučně na vrub jejímu rozchodu s bývalými spojenci, DDFP a DAWG, když první odešla do *Wahlblocku*, druhá strana se přidala k SdP.

Nejsložitější je otázka stejných rysů mezi henleinovci a ostatními československými národnostmi. Každé národní společenství je pochopitelně odlišné. V polovině 30. let se však

ve všech národnostech Československa projevily snahy o nadstranické národní hnutí nebo aspoň silnější důraz na národní společenství, reprezentované nacionalistickými stranami. Všechny tyto strany také ve volbách uspěly, i když žádná na úrovni *Sudetoněmecké strany*. Jedinou výjimkou z pravidla je nejmenší československý národ – Poláci z Těšínska. Jejich nacionální strana, spojená se slovenskými a rusínskými autonomisty, byla absolutně oslabena. Slovenští, hlavně však čeští, maďarští a rusínští nacionalisté měli silného soupeře v komunistické straně, která dokázala zvítězit v nejuvýchodnější části státu – Podkarpatské Rusi. Nejlapidárněji shrnula situaci poličská Jitřenka: zatímco Češi, kteří chtěli volit extrémisticky a antisystémově, si mohli vybrat mezi fašisty a komunisty a svou podporu rozdělili mezi zmíněné strany celkem rovnoměrně (totéž učinili i maďarští a rusínští voliči), Němci si z extrémů vybrali ten henleinovský a posunuli jej do pozice nejsilnější strany Českých zemí. (Jitřenka 1.6.1935: 1 - 2)

Hlavní hypotéza práce – volby změnily první republiku – se potvrdila. Ve státě, označovaném za národní stát Čechoslováků, zvítězila iredentistická strana největší jeho menšiny. Mělo to za následek mezinárodní komplikace postavení Československa, krátkodobě však především problémy vnitropolitické. Existoval zde zástupce sudetoněmecké menšiny, který mohl nyní legitimně tvrdit, že za ním stojí většina národa a že to Češi ignorují, když nadále dávají přednost odštěpeným stranám, drtivě poraženým ve volbách. SdP se dostala po volbách do ofenzívy, a zatímco před nimi se musela bát o holou existenci, po nich mohla začít klást požadavky nejen ostatním německým stranám, ale i vládě. Dá se tedy tvrdit, že v květnu 1935 vlastně začíná cesta, která dovede první republiku až k mnichovskému diktátu a odstoupení Sudet Třetí říši.

Hodnocení voleb na Hřebečsku bude rozporuplné, jako byl různorodý i zdejší úspěch SdP. Ta ve východní části jazykového ostrova úplně triumfovala a zvítězila dokonce i téměř ve všech vesnicích. V západní části Hřebečska naproti tomu existovaly celé oblasti, kde byla porážena a dokonce i obce, kde nezískala ani 10% hlasů, zejména na Poličsku. Celkový výsledek na Hřebečsku v jeho vymezení jedenácti soudními okresy byl takový, že zde aktivisté zvítězili, i když jen těsným čtyřtisícovým rozdílem. Což z jazykového ostrova činí v rámci Sudet téměř unikát.

PRAMENY A LITERATURA

Prameny

Noviny:

Grenzpost, ročníky 1929, 1931, 1933, 1935

Jitřenka, ročník 1935

Zwittauer Nachrichten, ročníky 1929, 1931, 1933, 1934, 1935.

Literatura

BARTOŠ, Josef – SCHULZ, Jindřich: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848 – 1960. Svazek III.*, Ostrava, Profil 1972, 364 str.

BARTOŠ, Josef – SCHULZ, Jindřich: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848 – 1960. Svazek IV.*, Ostrava, Profil 1974, 316 str.

BARTOŠ, Josef – SCHULZ, Jindřich: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848 – 1960. Svazek V.*, Ostrava, Profil 1976, 330 str.

Český statistický úřad, 2008, *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920 – 2006*, Praha, ČSÚ, 310 str.

FIKEJZ, Radoslav – VELEŠÍK, Vladimír st.: *Kronika města Svitavy*, Svitavy 2006, 396 str.

CHYTIL, Alois: *Národnostní mapa Moravy*, Litovel 1906, 50 str.

KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře první republiky (1918 – 1938). Díl první – vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 – 1929)*, Praha, Libri 2000, 569 str.

KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře první republiky (1918 – 1938). Díl druhý – Československo a České země v krizi a v ohrožení (1930 – 1935)*, Praha, Libri 2002, 577 str.

KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře první republiky (1918 – 1938). Díl třetí – O přežití a o život (1936 – 1938)*, Praha, Libri 2003, 803 str.

KLIMEK, Antonín: *Boj o Hrad. 2. díl – kdo po Masarykovi? (1926 – 1935)*, Praha, Panevropa 1938, 591 str.

KLIMEK, Antonín: *Velké dějiny Zemí koruny České. Svazek XIV. (1929-1938)*, Praha – Litomyšl, Paseka 2002, 767 str.

KOPECKÝ, Jan: *Svitavy a jejich kraj v budovatelské práci*, Svitavy 1947, 112 str.

KURAL, Václav: *Konflikt místo společenství? Češi a Němci v československém státě (1918-1938)*, Praha, Ústav mezinárodních vztahů 1993, 272 str.

LICK, Karl: *Geischichte der Stadt Zwittau und Umgebung*, Svitavy 1910, 552 str.

MAREK, Pavel – SCHALLNER, Dieter: *Sudetoněmecká strana*, in: MAREK, Pavel a kol., *Přehled politického stranictví na území Českých zemí a Československa v letech 1861 – 1998*, Olomouc, KPES 2000, str. 279 – 289.

Ministerstvo sociální péče, 1925, *Soupis zařízení sociální péče o mládež v republice Československé*, Praha, MSP, 210 str.

Schönhengster Heimatbund, 2011, *Schönhengster Jahrbuch 2011*, Göppingen 2011, 190 str.

SKOUMAL, Tomáš: *Volby do Poslanecké sněmovny Národního shromáždění RČS 1929 a 1935 v zábrěžském, šumperském a jesenickém politickém okrese*, Brno, MUNI 2006, 148 str.

SLAMINKA, Vladimír: *Národnostní vývoj Československé republiky*, Vyškov, F. Obzina 1938, 123 str.

ŠEBEK, Jaroslav: *Mezi křížem a národem. Politické prostředí sudetoněmeckého katolicismu v meziválečném Československu*, Brno, CDK 2005, 330 str.

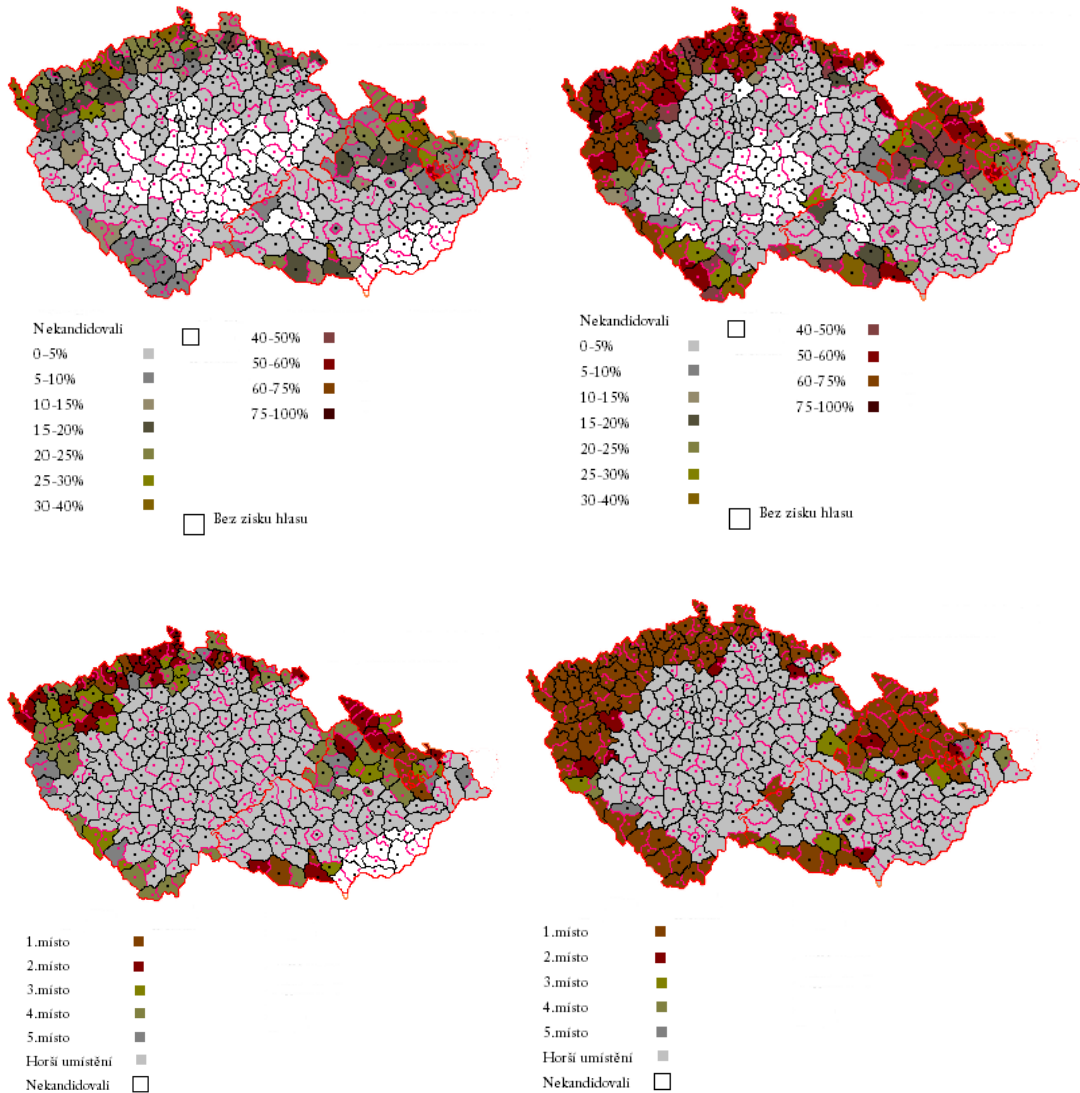
ŠEBEK, Jaroslav: *Německé politické strany v ČSR 1918 – 1938*, in: MAREK, Pavel a kol., *Přehled politického stranictví na území Českých zemí a Československa v letech 1861 – 1998*, Olomouc, KPES 2000, str. 266 – 279.

MVS Brno, 2002, *Vlastivěda moravská. Moravskotřebovsko a Svitavsko*, Brno 2002, 843 str.

Přílohy

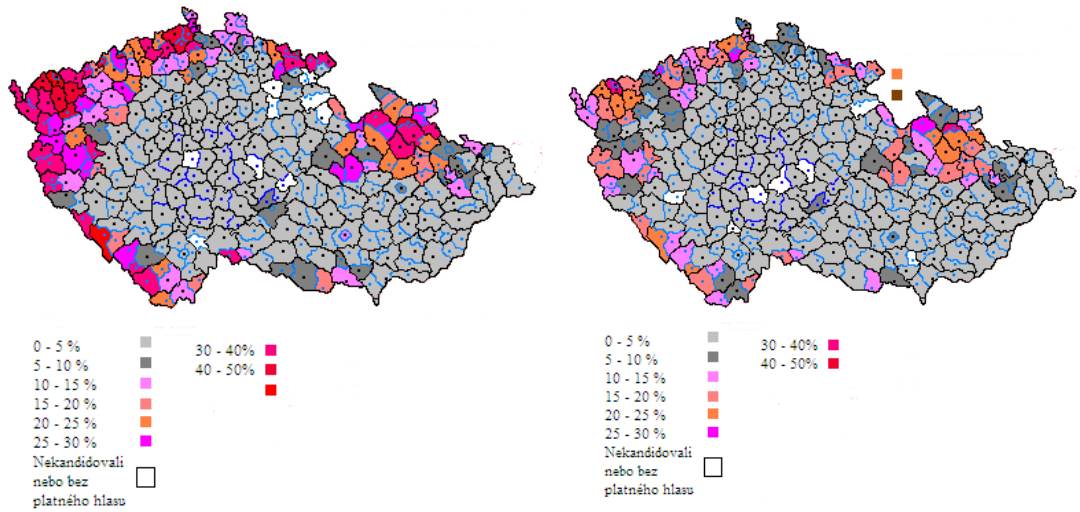
Mapové přílohy – ve všech případech jsou nejdříve uvedeny výsledky podle procentových zisků ze všech hlasů, potom dle umístění v pořadí všech stran (tj. i českých). U aktivistických stran je ještě připojena mapa jejich ztrát ve volbách v roce 1935 oproti oku 1929

1. Srovnání volebního výsledku SdP s výsledky jejích předchůdců (vlevo společné výsledky DNSAP, DNP a ADVP v roce 1929, vpravo výsledky SdP v roce 1935)

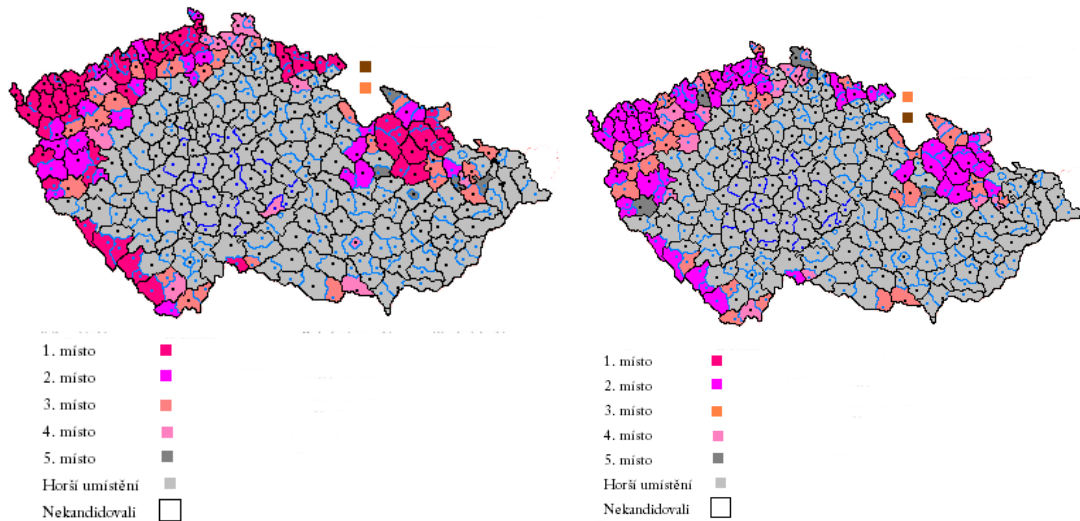

2. Německá sociální demokracie (DSAP)

Procentové zisky 1929 (vlevo) a 1935 (vpravo)

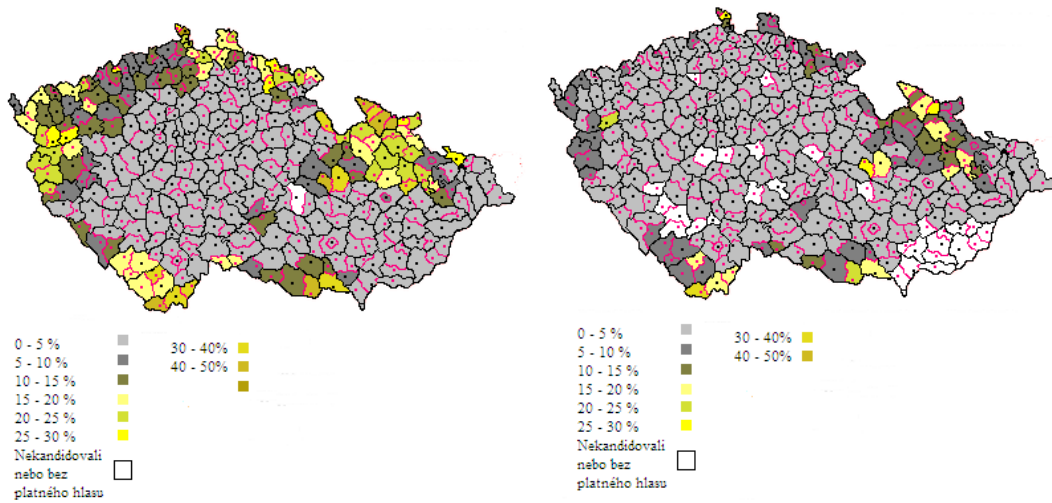

Umístění DSAP ve volbách 1929 (vlevo) a 1935 (vpravo)

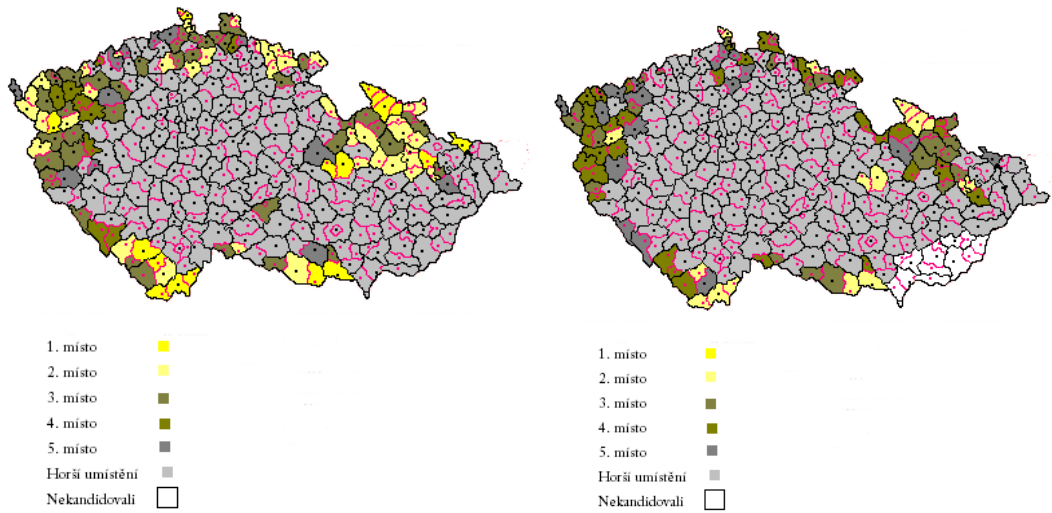

3. Německá křesťansko-sociální strana (DCV)

Procentové zisky DCV v roce 1929 (vlevo) a 1935 (vpravo)

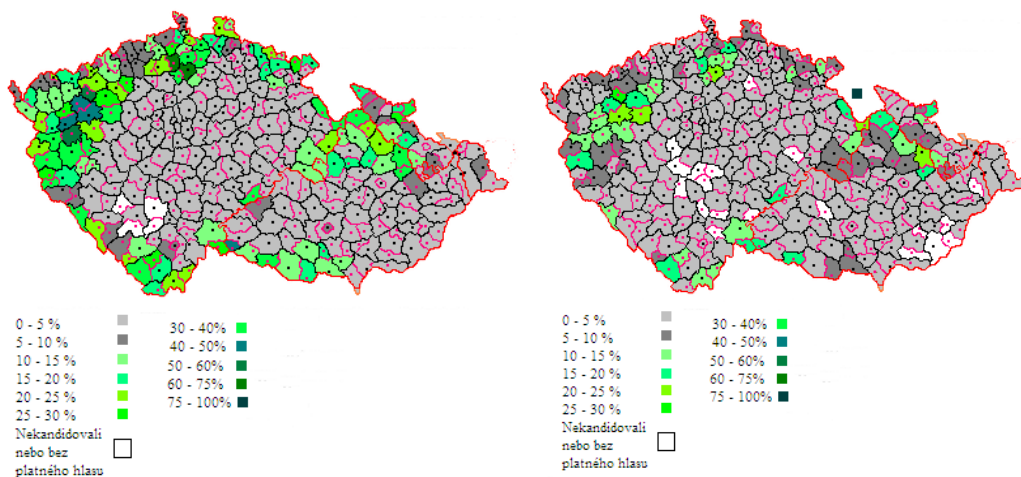

Umístění DCV v roce 1929 (vlevo) a 1935 (vpravo)

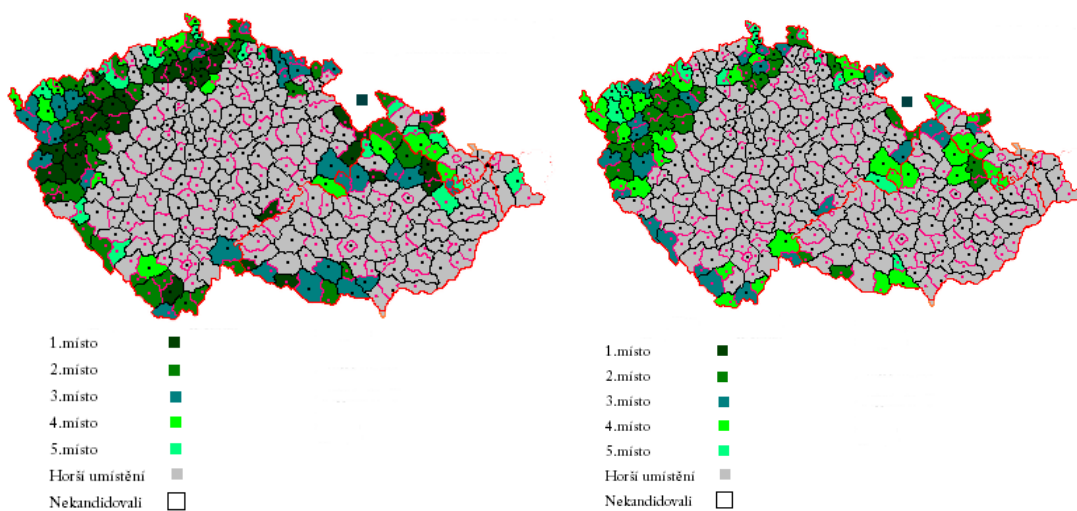

4. Svaz zemědělců (BdL)

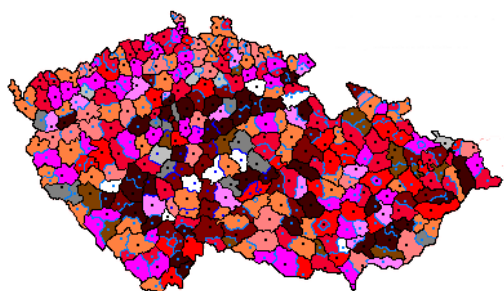
Procentové zisky *Wahlgemeinschaftu* v roce 1929 (vlevo) a BdL v roce 1935 (vpravo)

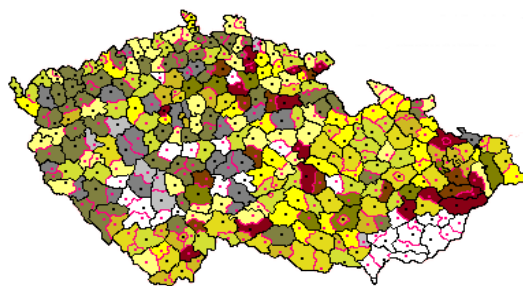
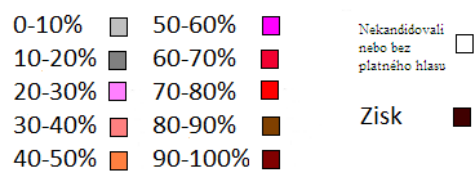
Umístění *Wahlgemeinschaftu* v roce 1929 (vlevo) a BdL v roce 1935 (vpravo)

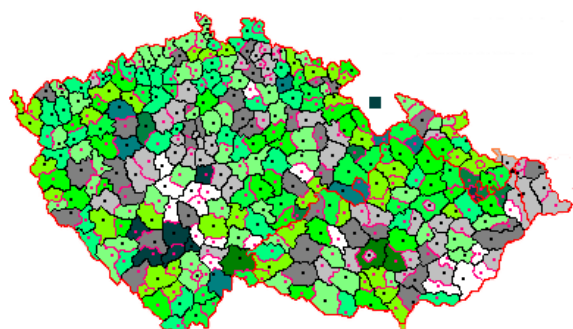
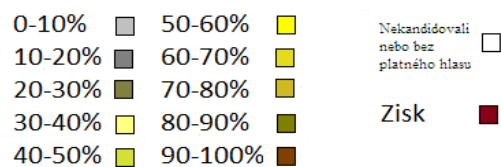
Ztráty aktivistických stran ve volbách 1935

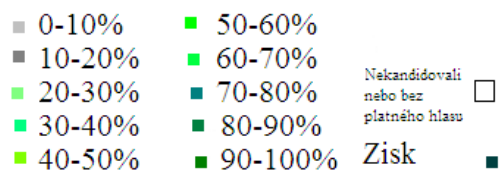
Stav DSAP 1935 oproti volbám v roce 1929

Stav DCV 1935 oproti volbám v roce 1929

Stav BdL v roce 1935 oproti volbám 1929

Abstrakt

Analýza volebního výsledku *Sudetoněmecké strany* v parlamentních volbách 1935 v Československu

Úkolem této práce bylo zhodnocení volebního výsledku posledních parlamentních voleb v Československu v květnu 1935 a volebního vítězství SdP v nich. Hlavní hypotézou práce bylo tvrzení, že tyto volby a vítězství SdP změnily první republiku, hypotéza, kterou přinesl ve své knize Zdeněk Kárník. K tomu přistoupilo několik tvrzení, týkajících se samotného výsledku voleb: 1. Vítězství SdP bylo nejvýraznější tam, kde v předchozích volbách byly nejsilnější negativistické strany DNP a DNSAP. 2. Všechny tři hlavní aktivistické strany byly poraženy do stejné míry. 3. *Sudetoněmecká strana* nebyla ojedinělá a podobný trend se opakoval i u nacionalistických stran ostatních československých národnostních skupin.

Práce byla rozdělena do dvou hlavních částí, první se zabývaly výsledky v Českých zemích jako celku, druhá popisovala regionální výsledky v hřebečském jazykovém ostrově. Tyto dvě části byly členěny v zásadě analogicky: Nejprve bylo vymezeno relevantní území pro analýzu a relevantní strany z celkového počtu šestnácti kandidujících. Poté práce analyzovala výsledek samotné *Sudetoněmecké strany*, jejích relevantních soupeřů a nakonec stran ideologicky obdobných, ale působících v jiných národnostních skupinách. Poslední částí bylo v první kapitole stručné zhodnocení dopadu voleb na Československo, a to ve vnitropolitické i mezinárodní rovině. V regionálním případě Hřebečska byl tento mezinárodní a celostátní dopad pochopitelně vypuštěn – oblast velikosti Hřebečska mít takový vliv nemohla.

Hlavní teze práce byla potvrzena, politická scéna Československa byla skutečně změněna, a to především co se týká poměrů v německé menšině a jejím negativistickém křídle zvláště. To nyní získalo převahu a mohlo se začít chovat mnohem aktivněji ve vztahu k československé vládě. Přidružené hypotézy však byly minimálně částečně vyvráceny. 1. SdP nebyla nejsilnější tam, kde bývaly silné negativistické strany. Její vliv byl rozložen v zásadě rovnoměrně a spíše byl přenesen ze Slezska a severní Moravy do severních a západních Čech. 2. Všechny tři aktivistické strany byly sice jasně poraženy, difference v této porážce však byla více než 20%, což už za stejnou míru porážky považovat nelze. 3. K obdobnému vývoji skutečně došlo i v dalších československých národech, tamní nacionalistické strany však soupeřili i s vlivem komunistické strany, v Sudetech oslabené. Hlavní hypotéza byla tedy potvrzena, vedlejší jen zčásti.

Analysis of the electoral result of the *Sudetendeutsche Partei (Sudeten German Party)* in parliament elections 1935 in Czechoslovakia

The task of my thesis was analyzing the electoral results of the last parliamentary elections in interwar Czechoslovakia in May 1935 and the victory of the *Sudetendeutsche Partei (Sudeten German Party)* in this elections. The main statement was a hypothesis, that these elections really changed the First Republic, which statement was published by Zdeněk Kárník in his book. A few secondary statements were joined to this main hypothesis, which were directly connected with the electoral results: 1. The SdP won the elections with most decisive result in that regions, which were known as the the strong bases for German negativist parties (DNP – National Party, DNSAP – Nazi Party in Czechoslovakia) 2. All the main activist parties lost that elections in the same way with approximately same percentual loss. 3. The SdP wasn't an individual case and similar results were achieved by other nationalist parties of other Czechoslovak nations.

The thesis was divided in two main parts, the first one analyzed the electoral results in the Czech lands (Bohemia, Moravia, Silesia), the second one was a regional analysis of electoral results in so-called *Schönhengstgau*. These two parts were in general divided analogically: Firstly, the relevant territory in Czechoslovakia was described, then the parties, which were relevant for the thesis (sixteen parties submitted their candidate list). Then was in the thesis analyzed: the electoral result of the SdP, results of its main opponents – activist parties and Communists, finally the ideologically similar parties in other minorities of Czechoslovakia. The last part of the thesis was in the first chapter a brief analyses of influence of these elections on Czechoslovakia, both intra- like internationally. In the regional analysis of *Schönhengstgau* was this influence not mentioned.

The main statement of the thesis was confirmed, the political life of Czechoslovakia was really changed, especially in the German minority and its negativist wing. This negativist wing achieved a majority and could begin with much more active policy in relation to the Czechoslovak government. The additional hypotheses were at least partly not confirmed. 1. The strongest region of the SdP was not the same like strongest region of the former negativist party – it was moved from northern Moravia and Silesia to Western and Northern Bohemia. 2. All the activist parties lost the elections but with great difference in this loss – more than 15%. 3. In other Czechoslovak minorities achieved their nationalist parties also the success, but much less than between the Germans, because of the Communist influence. The main statement was confirmed, the additional ones only partly confirmed..